

Univerzita Palackého v Olomouci

Filozofická fakulta

Katedra historie

BYSTRICE NAD PERNŠTEJNEM V LETECH 1850-1914

Libor Denk

Magisterská diplomová práce

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou práci vypracoval samostatně, použil jsem pouze podklady uvedené v příloženém seznamu a postup při zpracování a dalším nakládání s prací je v souladu se zákonem č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v platném znění.

Ve Žďáru nad Sázavou dne

podpis:

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval doc. PhDr. Michaelu Viktoříkovi, Ph.D za precizní vedení mé práce a veškerou podporu při studiu. Poděkování patří také pracovníkům Státního okresního archivu ve Žďáru nad Sázavou za dlouhodobou pomoc při výzkumech.

Obsah

Úvod.....	6
1. Cíle, metodika, prameny, literatura	8
2. Vymezení základních pojmů	16
3. Bystřice nad Pernštejnem ve druhé polovině 19. století	19
4. Vývoj obecní samosprávy v Předlitavsku	27
5. Obecní samospráva ve městě Bystřice nad Pernštejnem.....	30
5. 1 Rozsah voličské základny a jejich zastoupení ve voličských sborech.....	30
5. 2 Socio-profesní skladba I. a II. volebního sboru.....	34
5. 3 Účast ve volbách do obecního zastupitelstva	37
5. 4 Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.....	39
6. Ze života komunálních elit	52
6. 1 Účast na spolkovém životě.....	52
6. 2 Festivity	56
7. Obecní výbor Bystřice nad Pernštejnem v letech 1864–1912.....	60
7. 1 Analýza jednotlivých socio-profesních skupin na příkladu vybraných osobností komunální politiky	65
7. 1. 1 Řemeslníci, živnostníci a rolníci	66
7. 1. 2 Obchodníci, hostinští	69
7. 1. 3 Úředníci.....	71
7. 1. 4 Svobodná povolání.....	72
7. 1. 5 Učitelé	74
7. 1. 6 Podnikatelé.....	78
7. 1. 7 Šlechtic.....	81
7. 1. 8 Katolický kněz	85
8. Hospodaření města	88
8. 1 Finance	88
8. 2 Infrastruktura a nejdůležitější komunální projekty	96
8. 2. 1 Školství	96
8. 2. 2 Hygienické poměry, zdravotní a sociální péče	101
8. 2. 3 Elektrifikace a osvětlení.....	106
8. 2. 4 Železnice	107
Závěr.....	113

Resumé	116
Použité prameny a literatura	117
Přílohy	124

Úvod

Druhá polovina 19. století byla dobou velkých změn. Během revoluce v letech 1848 a 1849 se do popředí dostaly dlouhodoběji řešené modernizační otázky, spojené zejména s formováním občanské společnosti. Předpokladem pro její vznik byla mimo jiné změna správního systému. V tomto ohledu bylo zásadním krokem zrušení roboty a poddanství a tím i dosavadní patrimoniální správy. Otevřela se tak cesta k vytvoření systému obecní samosprávy v Předlitavsku, který na krátkou dobu vešel v platnost v roce 1850. Změnou politického klimatu a obnovou absolutismu na nějaký čas došlo k umlčení těchto liberalizačních procesů. Ty se však projeví jako nevyhnutelné a byly obnoveny počátkem 60. let. V té době došlo k vytvoření stabilního správního systému, který byl schopný, jen s malými změnami, fungovat až do konce trvání monarchie. Ačkoliv jej nelze označit za dokonalý, svým charakterem měl zásadní vliv na budování moderní podoby demokracie a občanské společnosti.

Zavedením obecní samosprávy se také podstatně mění obraz měst. Jestliže až do poloviny 19. století si města většinou udržovala spíše středověký charakter, v druhé polovině tohoto století byl jejich vývoj ovlivňován procesy, které souvisely s celkovou změnou tehdejší společnosti, například urbanizací či industrializací. Vznikající průmyslové podniky, jež nabízely mnoho nových pracovních příležitostí, měly vliv na migraci obyvatelstva a mnohde způsobily strmý nárůst městské populace. V souvislosti s těmito změnami přestal být dosavadní způsob fungování měst dostačující a bylo nutno budovat moderní infrastrukturu, která by odpovídala novým potřebám. Zvýšený počet obyvatel si vyžádal stavbu dalších domů, s růstem významu vzdělání a rozšiřováním sítě škol byla spjata stavba školních budov. Města usilovala o napojení na železnici a do popředí se také začala dostávat otázka hygieny a zdravotní péče. Život měst se tak proměnil zásadním způsobem.

Výše uvedenou charakteristiku nelze aplikovat obecně. Je spíše ideálním modelovým příkladem vývoje prosperujících měst v druhé polovině 19. a na počátku 20. století. V rámci výzkumu obecních samospráv je nutno mít na zřeteli, že velká část měst neležela v perspektivních oblastech, které by například disponovaly dostatečným množstvím surovin nezbytných pro rozvoj industrializace. V podobných městech většinou nebyly zakládány žádné

významnější průmyslové podniky, které by dokázaly uspokojit pracovní poptávku a výrazným způsobem přispět k jejich rozkvětu. Namísto toho města často zažívala stagnaci či úpadek.¹

Pro moji práci bude zásadní najít odpověď na otázku, jaká byla specifika fungování obecní samosprávy a činnosti zastupitelstva v případě malého města, Bystřice nad Pernštejnem. Předmětem mého bádání bude zjistit, které osobnosti, socio-profesní skupiny, případně politická uskupení se nejvíce podílely na jeho správě. Pokusím se charakterizovat hospodaření a míru prosperity tohoto města. Budu se zabývat i tím, jakým způsobem se vyvíjela moderní městská infrastruktura a zda měl stagnující počet obyvatel nějaký vliv na její budování.

¹ K problematice rozdílného vývoje průmyslových a retardovaných regionů podrobně viz MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. Praha 2010.

1. Cíle, metodika, prameny, literatura

V předkládané diplomové práci se budu zabývat problematikou obecní samosprávy a občanských elit v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, a to na příkladu malého města Bystřice nad Pernštejnem v letech 1850–1914. Počátky zájmu historiků o dané téma mají své kořeny v německých výzkumech měšťanstva, uskutečněných před rokem 1989. V tomto kontextu se hovoří o postupech takzvané bielefeldské, frankfurtské nebo stuttgartské školy, které se staly základem pro typ výzkumu, jenž se v českém prostředí začal uplatňovat především až po politických změnách spojených s rokem 1989. České výzkumy převzaly zmíněné zdroje a dokázaly je obohatit a metodologicky přizpůsobit pro specifické podmínky bývalé habsburské monarchie.²

V oblasti českých výzkumů lze zmínit dva základní metodologické přístupy. První z nich se nejvíce podobá přístupu takzvané bielefeldské školy, uskupené kolem Jürgena Kocky. Ve své podstatě se jedná o tradičnější přístup, jehož centrum se v našem prostoru utvořilo především kolem pražských historiků.³ Konkrétně se například jedná o Milana Hlavačku. Jednou z jeho stěžejních příkladových studií je *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*.⁴ Milan Hlavačka se zabývá vybranými českými městy a řeší zásadní otázky spjaté s vývojem samosprávy jako zapojení šlechty do samosprávy, hospodaření měst nebo proměna jejich infrastruktury. Dalším významným badatelem je Jan Čopík, se svou publikací *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010)*.⁵ Ve své práci autor na příkladu šesti malých českých obcí popisuje fungování samosprávy až do konce roku 1945, přičemž se potýkal s nedostatkem pramenů.

Druhý přístup českých historiků ke zkoumání dané problematiky se nejvíce podobá frankfurtskému vzoru, reprezentovanému skupinou kolem německého historika Lothara Galla. Je využíván zejména badateli z moravských vědeckých pracovišť, především brněnské a ostravské univerzity.⁶ S ohledem na fakt, že Bystřice nad Pernštejnem, která je předmětem

² FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007, s. 21.

³ Tamtéž, s. 21–22.

⁴ HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*. Praha 2006.

⁵ ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010)*. I. díl. *Do roku 1945*. Praha 2014.

⁶ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 22.

zkoumání v mé práci, je moravským městem, bude vhodné se metodologicky orientovat právě na tento přístup. Na Masarykově univerzitě je hlavním představitelem této metody historik Lukáš Fasora s jeho stěžejní prací *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851-1914*.⁷ Předmětem zkoumání je zde město Brno, na němž autor demonstruje genezi a vývoj měšťanských vrstev, sleduje roli sociálních a profesních skupin, politizaci veřejnosti a celkovou úlohu města jako zemské metropole.

Výzkum na Ostravské univerzitě je spojen především se jménem Pavla Kladiwy. Z celé řady jeho badatelských výstupů bych zdůraznil třídílnou řadu *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850–1914*,⁸ kterou zpracoval společně s Andreou Pokludovou a Renatou Kafkovou. Jedná se o řadu, která shromažďuje výzkumy, týkající se vybraných moravských a slezských měst. Na příkladu těchto měst jsou rozebírány hlavní otázky zahrnující fungování a složení obecních výborů, hospodaření měst, spolkového života či infrastruktury.

Metodologickým vzorem předkládané diplomové práce jsou výše zmíněné publikace Lukáše Fasory a Pavla Kladiwy, využívající frankfurtského vzoru. Výzkum obecních samospráv a občanských elit je v dnešní době jedním z důležitých trendů historiografie. Většina výzkumů se však v současnosti orientuje hlavně na hospodářsky vyspělé oblasti, ve kterých figurovala zejména velká průmyslová města. Naopak menší města v hospodářsky retardovaných oblastech zůstávají spíše mimo zájem badatelů. Hlavním cílem této práce tak bude navázat na trend výzkumu obecní samosprávy a občanských elit, ale současně doplnit a rozšířit dosavadní poznatky o vývoji malých a hospodářsky retardovaných měst ve druhé polovině 19. století. Bystřice nad Pernštejnem byla v námi sledovaném období, společně s dnešním Žďárem nad Sázavou a Novým Městem na Moravě, jedním ze tří soudních okresů novoměstského okresního hejtmanství. Zmiňované výzkumy byly doposud provedeny pouze pro Žďár nad Sázavou⁹ a Nové Město na Moravě¹⁰. Mým záměrem a cílem tak je zkompletovat výzkum novoměstského okresního hejtmanství a komparací s již uskutečněnými sondami se pokusit vyvodit obecnější závěry ohledně vývoje Novoměstska.

⁷ FASORA, L.: *Svobodný občan*.

⁸ KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007; Týž: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. II. díl, 1. svazek. *Muži z radnice*. Ostrava 2008; Týž: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. II. díl, 2. svazek. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009.

⁹ LATZKA, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864–1912*. Brno 2008 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

¹⁰ DOLÁKOVÁ, Šárka: *Obecní samospráva a občanské elity v Novém Městě na Moravě ve druhé polovině 19. století*. Brno 2013 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

Po nastínění literatury zabývající se tématem obecních samospráv a občanských elit obecně, vyvstává otázka, jaký obraz si lze vytvořit o městu Bystřice nad Pernštejnem ve druhé polovině 19. století na základě regionální literatury. Pokusím se ji představit od nejstarších prací až po ty nejnovější. Nejstarší dějiny města byly sepsány již v roce 1909, a to pod názvem *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*.¹¹ Autor se zde zabýval zejména nejstaršími dějinami města, ale na několika stránkách se věnoval i vývoji města v druhé polovině 19. století a na přelomu 19. a 20. století. Z poznámek uvedených pod čarou vyplývá, že většina informací byla převzata z kroniky města a další prameny zůstaly z velké části nevyužity. V knize se lze dočíst o vývoji a aktuálním stavu spolkového života, školství, hospodářské úrovni či infrastruktury města. Za zmínku taktéž stojí několik medailonů slavných rodáků.

Ze starších publikací k historii města lze dále zmínit *Dějiny Čtenářsko – pěveckého spolku „Věnavy“ v Bystřici nad Pernštejnem*.¹² Autor a zároveň bývalý člen Věnavy zde dokumentuje dějiny a činnost nejvýznamnějšího bystrického spolku, který během druhé poloviny 19. století ve městě působil. Ačkoliv je kniha víceméně pouze přepisem protokolů o zasedání představenstva spolku, můžeme v ní najít řadu vysvětlivek a souvislostí, jež nám pomohou přiblížit jeho činnost a fungování.

Za nejpodrobněji zpracovanou publikaci k dějinám města bych označil knihu *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*,¹³ která vzešla z kolektivu autorů vedeným Ivanem Štarhou a Metodějem Zemkem. Kniha komplexně mapuje historii města od nejstarších dob až do 70. let minulého století. O druhé polovině 19. století kniha ve dvou kapitolách podává základní a ucelený přehled. Je možné zde najít zmínky o počtu obyvatel v jednotlivých letech, elementární přiblížení fungování samosprávy, kulturního dění či hospodářské úrovně města. Kladem publikace je i fakt, že obsahuje poznámkový aparát, díky kterému lze dohledat zdroje předkládaných informací. Autoři současně pracovali s relativně širokým spektrem pramenů. Je však nutno vzít v úvahu rok vydání publikace, neboť v některých pasážích je zjevný vliv minulého režimu.

Z nejnovější literatury k historii města bych zmínil knihu *Na bystré vodě. Bystřice nad Pernštejnem*.¹⁴ Opět se jedná o přehled dějin města od nejstarších dob, tentokrát

¹¹ TENORA, Jan: *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*. Brno 1909.

¹² ŠTĚPÁNEK, Vojtěch: *Dějiny Čtenářsko – pěveckého spolku „Věnavy“ v Bystřici nad Pernštejnem*. Brno 1932.

¹³ ŠTARHA, Ivan - ZEMEK, Metoděj: *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno 1980.

¹⁴ JURMAN, Hynek: *Na bystré vodě. Bystřice nad Pernštejnem*. Bystřice nad Pernštejnem 2010.

až do událostí prvního desetiletí 21. století. Pokud se znovu zaměříme na pasáže věnované druhé polovině 19. století, nalezneme ve většině případů převzaté informace ze starší literatury, a dosavadní výzkum tak kniha příliš neposouvá. Za nedostatek lze zároveň označit absenci poznámkového aparátu.

Můj výzkum bude vycházet především ze studia pramenných materiálů, zejména archiválií uložených ve Státním okresním archivu ve Žďáře nad Sázavou. Hlavní pozornost zde bude nutné věnovat archiváliím, které jsou součástí fondu Archiv města Bystřice nad Pernštejnem a fondu Okresního úřadu v Novém Městě na Moravě¹⁵. Při výběru tématu diplomové práce bylo nejprve nutné ověřit, zda se archiválie pro zmíněné časové období v tomto fondu dochovaly, což lze z velké části potvrdit.

V první části práce se nejprve zaměřím na vymezení základních pojmů, se kterými budu pracovat. Poté přejdu k podrobnější analýze sčítacích operátů, jež se pro Bystřici nad Pernštejnem dochovaly v kompletní podobě – tedy z let 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 a 1910. Díky nim bude možné určit počty obyvatel v jednotlivých letech, jejich národnostní složení a sledovat tak určitá specifika vývoje malého města ve druhé polovině 19. století. Budu věnovat pozornost i hospodářské situaci ve městě a pokusím se představit některé důležité místní firmy. Pro tyto potřeby využiji firemní spisy uložené ve fondu Krajský soud civilní Brno v Moravském zemském archivu v Brně.

Po charakteristice města Bystřice nad Pernštejnem ve druhé polovině 19. století se v následující části zaměřím na fungování obecní samosprávy. Hlavním pramenem pro tento výzkum jsou voličské seznamy uložené ve zmíněném fondu Archiv města Bystřice nad Pernštejnem. Důležitost voličských seznamů při výzkumu občanských vrstev spočívá v tom, že počet osob, jež jsou v seznamech uvedeny, by se měl krýt s počtem příslušníků občanských vrstev. V jednoduchosti lze tedy konstatovat, že se jedná o seznam osob, které lze považovat za plnoprávné občany s možností podílet se na správě města. Seznamy nás současně nechávají nahlédnout do socio-profesního a majetkového rozvrstvení voličů, ale také jejich zařazení do jednoho ze tří voličských sborů.¹⁶ Tyto seznamy se pro Bystřici nad Pernštejnem nedochovaly v kompletní podobě, a to zejména kvůli absenci seznamů ze 70. let 19. století. Z toho důvodu jsem se rozhodl sondu na fungování obecního výboru aplikovat především

¹⁵ Zde jsem využil pouze sčítací operáty. V rámci archivního výzkumu se mi v tomto fondu nepodařily dohledat další důležité prameny.

¹⁶ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 41.

na rozmezí let 1882–1912, pro které jsou kompletní.¹⁷ Údaje pro starší období budu čerpat z částečně dochovaných voličských seznamů z 60. let.

Samostatné využití voličských seznamů však poskytuje pouze dílčí údaje. Pro vyvození obecnějších závěrů je nutné tento pramen komparovat s jiným. Například při hledání odpovědi na otázku, jak velká část obyvatel se na chodu města podílela, je nutné seznamy komparovat s již zmíněnými sčítacími operáty¹⁸ (popřípadě pouze s výsledky sčítání lidu), které nám umožní například určit, jaké procento obyvatel města je ve voličských seznamech obsaženo, popřípadě jaké procentuální zastoupení měly jednotlivé voličské sbory. Pro tato data je nutné vybrat ty voličské seznamy, které se často co nejvíce kryjí s příslušným sčítáním obyvatel. Dále je možné využít údaje o průběhu voleb¹⁹, které se často inventarizovaly společně s voličskými seznamy. Díky nim získáme přehled o složení obecního výboru ve zkoumaných letech. Na základě komparace s dalšími dostupnými prameny se pokusím také zjistit, zda ve volebních bojích figurovaly nějaké politické tábory.

V další části se budu věnovat problematice obecního výboru. Budu se zabývat otázkou, jakým způsobem probíhala fluktuace členů, jaké byly počty nováčků ve výboru při jednotlivých volbách, a zaměřím se na socio-profesní složení členů výboru. Na základě těchto dat určím, které socio-profesní skupiny ve výboru figurovaly, a provedu jejich analýzu. Zde budu pracovat s biografickými údaji o jednotlivých zastupitelích, které umístím do přílohy. Využiji tedy metodu kolektivní biografie ve snaze získat co nejvíce informací o větším počtu lidí. Bude opět nutné využít informací obsažených ve sčítacích operátech, ale především provést rozsáhlý matriční výzkum, který umožní nahlédnout do spletitých vztahů těchto elit. V dnešní době je výhodou, že tyto matriční záznamy jsou digitalizované a přístupné on-line. Představím některé výrazné osobnosti komunálního života a na jejich příkladu se pokusím demonstrovat, do jaké míry hrály roli rodinné vazby, jakým způsobem se vyvíjela mezigenerační a teritoriální mobilita těchto skupin, a prostor budu věnovat i náhledu do jejich životní úrovně.

Jelikož se jedná o výzkum občanské společnosti, v následující části práce se blíže zaměřím na oblast spolkové činnosti. Ta je považována za jeden z pilířů občanské společnosti, neboť spolek jako takový shromažďoval členy různého vyznání, profese či ekonomické

¹⁷ Výjimku tvoří pouze seznam voličů pro rok 1905, který se bohužel nepodařilo dohledat.

¹⁸ Sčítací operáty nabízí velkou řadu dalšího využití. Můžeme se zde setkat s daty narození jednotlivých osob, zjistit, ve které době daná osoba žila, další členy rodiny, povolání či počet služebnictva v dané době. To vše může pomoci při rozšíření informací o sociálním a ekonomickém zázemí jednotlivce, či nějaké skupiny lidí (například profese). Současně je také možné sledovat národnostní či konfesní rozložení daných osob.

¹⁹ V případě absence tohoto typu archiválií lze využít protokoly ze zasedání zastupitelstva.

vyspělosti a boural tak pomyslné bariéry mezi nimi. Členové spolku pak měli vystupovat jako „*rovný mezi rovnými*.“²⁰ Současně však měli příležitost prezentovat se na veřejnosti, a to například konáním četných společenských akcí. Pro zmapování činnosti určitého spolku je možné využít poměrně širokou pramennou základnu. V první řadě bych zmínil spolkový katastr, který je uložen v rámci fondu Zemského úřadu Brno v Moravském zemském archivu v Brně, kde lze nalézt základní informace o struktuře bystřických spolků. Další spisy jsou ve Státním okresním archivu ve Žďáře nad Sázavou, kde se nacházejí samostatné fondy jednotlivých spolků, či v Městském muzeu Bystřice nad Pernštejnem, kde se rovněž jedná o samostatné fondy. Kromě samotné činnosti spolků je třeba věnovat pozornost i osobnostem vystupujícím v jejich vedení a poukázat na fakt, že tyto funkce byly velmi často součástí veřejného angažmá představitelů obecního výboru.

Při studiu aktivit obecního výboru nelze opomenout využití zápisů ze schůzí, které se pro Bystřici dochovaly v kompletní podobě pro rozmezí let 1850–1914. Díky nim je možné velice detailně nahlédnout pod pokličku aktivit daného obecního výboru, neboť lze zjistit předměty jednotlivých setkání, jejich frekvenci či další doplňující informace o celkovém dění ve městě. Tyto zápisy současně budou hlavním pramenem pro poslední část práce - výzkum infrastruktury a hospodaření města.

Pro modernizaci města a proměnu infrastruktury bylo bezesporu nutné správné finanční hospodaření. Města musela od obyvatel vybírat příslušné daně a případně se zadlužovat a využívat tak schodkového rozpočtu. Pro tyto potřeby je opět nutné využít archiválií ze Státního okresního archivu ve Žďáře nad Sázavou. Hlavním pramenem jsou zde městské účty nebo popřípadě zápisy se schůzí výboru, kde se každoročně řešilo schvalování rozpočtu města.

Pro výzkum fungování samosprávy je taktéž nutné zmapovat činnost obecního výboru, která souvisela především s přeměnou infrastruktury města, reprezentovanou komunálními projekty. Jedná se o informace ohledně rozšiřování školské infrastruktury, elektrifikace, výstavby vodovodů a kanalizace, péče o chudé a nemocné či městského hospodaření. Zvláštní postavení v rámci komunálních projektů pak zaujímal stavba železnice, která byla pro další rozvoj města zásadní. Základní přehled o činnosti obecního výboru nám poskytnou protokoly o zasedání obecního výboru, ale také další archiválie vztahující se ke konkrétním komunálním projektům. Všechny tyto dokumenty jsou uloženy v již zmíněném fondu Archiv města Bystřice

²⁰ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 105.

nad Pernštejnem. Dalším významným pramenem, vztahujícím se nejen k činnosti obecního výboru, ale k mé diplomové práci celkově, je regionální tisk, který odráží nejdůležitější události. Určitým nedostatkem je však fakt, že regionální tisk byl v Bystřici nad Pernštejnem reprezentován pouze Horáckými listy a Ozvěnou z Novoměstska. Druhý ze jmenovaných vycházel až od roku 1903 do roku 1909, kdy na něj navázaly Horácké listy. Současně se ve většině případů jednalo pouze o stručné informace.

Předloženou koncepci práce jsem zvolil s ohledem na již existující výzkumy využitelné ke komparaci se situací v Bystřici.²¹ Výše jsem již zmínil dvě práce, které se nabízejí jako nejvhodnější pro komparaci, a to výzkumy pro Město Žďár²² a Nové Město na Moravě²³, které vznikly pod vedením Lukáše Fasory na půdě Masarykovy univerzity. Kromě příslušnosti ke stejnému správnímu okresu měla tato města i podobný počet obyvatel jako Bystřice nad Pernštejnem a též srovnatelnou hospodářskou situaci. Z těchto prací jsem vycházel zejména v kapitole charakterizující obecní samosprávu v Bystřici.

Při analýze obecního výboru jsem se inspiroval výzkumem učiněným pro Bučovice²⁴, který vznikl na Univerzitě Palackého v Olomouci pod vedením Michaela Viktořika. Autor zde za využití některých výzkumných trendů charakterizuje jednotlivé socio-profesní skupiny obecního výboru. Tento přístup se mi jeví jako vhodnější než u předchozích dvou prací, kde autoři provádějí výzkum obecního výboru jako celku či pouze pracují s vybranými jednotlivci.

²¹ Převážná část dat, která lze z archivních výzkumů zjistit, jsou z velké části statistické povahy. Při využití metody kritického přístupu k pramenům je nutné získaná data porovnat s obdobnými výzkumy malých měst. Díky komparaci s obdobnými výzkumy budeme moci rozkrýt význam zjištěných statistických údajů a vyvodit z nich závěry o fungování města v dané době.

²² LATZKA, J.: *Obecní samospráva*.

²³ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*.

²⁴ RŮŽIČKA, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886–1914)*. Olomouc 2009. Tato práce se stala základem i pro autorovu publikovanou disertační práci viz RŮŽIČKA, Jan: *Maloměstáci s otevřenou myslí. Obecní reprezentace Bučovic a Slavkova (1850–1914)*. Brno 2016. Vzhledem ke struktuře mého výzkumu budu primárně vycházet z autorovy magisterské diplomové práce.

Kromě výše zmíněných prací lze pro komparaci využít i další obdobné výzkumy pro města se srovnatelnými poměry jako Bystřice. Konkrétně se jedná výzkum učiněný pro Poličku²⁵, Hulín²⁶, Čejč²⁷, Litovel²⁸ či Příbor²⁹.

²⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Simona: *Obecní samospráva a občanské elity v Poličce v letech 1850–1914*. Brno 2010 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

²⁶ BARCUCHOVÁ, Sára: *Vývoj a činnost obecní samosprávy v Hulíně v letech 1850–1914*. Olomouc 2019 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

²⁷ JUROŠKOVÁ, Michaela: *Samospráva obce Čejč v letech 1850–1914*. Olomouc 2019 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

²⁸ VIKTORÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století*. Časopis Matice moravské, 134, 2015, s. 81–107.

²⁹ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 661–712.

2. Vymezení základních pojmů

Malé město

Základním kritériem pro členění měst na malá, střední a velkoměsta je počet obyvatel. Dle Petera Urbanitsche lze za malá označit města, jejichž populace se pohybovala v rozmezí přibližně 2 000 – 20 000.³⁰ Toto vymezení malého města se však vztahovalo na celé Předlitavsko a pro některé oblasti zahrnovalo většinu měst.

Definicí malých měst se, v kontextu vývoje Města Žďáru, zabýval například i Jan Latzka, který za hlavní úskalí této kategorizace považuje právě fakt, že byla učiněna pro příliš rozsáhlou a nesourodou oblast Předlitavska. Například dle sčítání lidu z roku 1890 tak do zkoumané kategorie náležela na Moravě města jako Olomouc, Prostějov či Moravská Ostrava. Mezi střední města byla zařazena pouze Jihlava s Opavou a za velkoměsto bylo považováno jen Brno. Vzhledem k těmto datům stanovil Jan Latzka samostatnou definici pro malé moravské město jako obec s populací v rozmezí 2000 – 5000. Do této kategorie patří i Bystřice.

Malá města hrála roli správního a kulturního centra pro okolní vesnice. Jak již bylo zmíněno v úvodu, v těchto městech zpravidla nevznikaly větší průmyslové podniky. Hospodářství měst bylo spíše založeno na fungování malých řemeslných dílen, pro které lokální trh představoval hlavní odbytiště. Tato situace se promítla i do socio-profesního složení voličů a obecního výboru.³¹

Občanská společnost

Za občanskou je označovaná společnost, jež je založena na rovnoprávnosti a svobodném přístupu k trhu. Jak se budu v práci snažit demonstrovat na vývoji jednotlivých oblastí života Bystřice, během sledovaného období stále docházelo k jejímu utváření, přičemž zmiňované hodnoty rovných práv byly spíše relativní. Je to patrné i z jednoho z nejdůležitějších aspektů občanské společnosti – participace na politickém životě. Dobový volební klíč upřednostňoval

³⁰ URBANITSCH, Peter: *Občanské elity, modernizace a změny hodnot v malých a středních městech Předlitavska*. In.: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Občanské elity a samospráva 1848-1948*. Brno 2006, s. 4.

³¹ LATZKA, J.: *Komunální elity*, s. 7–11. K problematice malých měst též MATĚJČEK, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*. Studie k sociálním dějinám 19. století, Opava 1993, s. 169–337. Podrobně také viz MACHAROVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: *Nástin sociálního vývoje*.

bohatší vrstvy obyvatelstva, a volebním právem tak disponovala pouze malá část z celkového počtu obyvatel daného města.³²

Komunální elity

Tímto pojmem ve své práci označuji výrazné jedince z řad občanských vrstev. Do komunálních elit řadím představitele lokální politické elity, tedy členy zastupitelstva, kteří měli ve městě rozhodující pravomoci a častokrát stáli i v čele místních politických stran. Komunální elity většinou charakterizovala i vyšší držba majetku, významnou měrou přispívající k nabytí společenského významu. V tomto případě hovoříme o ekonomických elitách a obě skupiny se často vzájemně překrývaly. Společným znakem komunálních elit zároveň byla vedle politických aktivit i vysoká veřejná angažovanost, čímž se jejich vliv a prestiž ve městě zvyšovaly.³³

Měšťan

Definice tohoto pojmu se jeví jako poměrně složitá. Hlavním důvodem je, že dané označení je možno aplikovat na poměrně široké spektrum městského obyvatelstva a při vymezení pojmu je také nutné zohlednit specifické podmínky zkoumané lokace. V kontextu vývoje Bystřice je možné konstatovat, že označení měšťan mohlo být v první řadě odvozováno od držby majetku, a toto označení se tedy vztahuje na takzvané majetné měšťanstvo a bylo reprezentováno zejména skupinami v literatuře nejčastěji nazývanými podnikatelstvo, drobné a střední měšťanstvo.³⁴

Poslední zmiňované skupině v případě Bystřice zhruba odpovídala vrstva středně majetného měšťanstva, jež zahrnovala zejména obchodníky a hostinské.

Majetek další části měšťanstva byl spojen s držbou domů, k nimž náležely i pozemky, především pole, která tito měšťané obdělávali, ale většinou současně provozovali i řemeslnou živnost. V tomto případě hovoříme o drobném měšťanstvu a tato početně nejsilnější skupina byla zastoupena řemeslníky a rolníky.

³² K definici občanské společnosti podrobně viz MALÍŘ, Jiří: *Občanská společnost na Moravě: Spolky, strany, elity*. Brno 2014. Nověji také viz MALÍŘ, Jiří – ŘEPA, Milan: *Dějiny Moravy*. Díl 3/2. *Morava na cestě k občanské společnosti*. Brno 2018. K vývoji občanské společnosti také viz HLAVAČKA Milan a kol.: *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*. I. díl. Praha 2016.

³³ FASORA, L.: *Svobodný občan*, 16–17.

³⁴ Bližší charakteristika drobného a středního měšťanstva viz kapitola 7. Obecní výbor Bystřice nad Pernštejnem v letech 1864–1912.

Výrazně menší skupinu poté tvořilo tzv. vzdělané měšťanstvo (nové střední vrstvy), které svoje společenské postavení odvozovalo od vzdělání. Do této skupiny řadím držitele akademických titulů, úředníky a učitele.³⁵

³⁵ K vymezení pojmu měšťan podrobně například FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 17–21. Blíže také již zmiňovaná publikace viz MALÍŘ, Jiří – ŘEPA, Milan: *Dějiny Moravy*. Díl 3/2. *Morava na cestě k občanské společnosti*. Brno 2018.

3. Bystřice nad Pernštejnem³⁶ ve druhé polovině 19. století

Do 19. století Bystřice vstupuje jako hospodářsky i populačně vzkvétající město. V roce 1790 zde žilo 1 924 obyvatel a do roku 1834 se jejich počet zvýšil na 2 556. Bystřice pro široké okolí představovala centrum řemeslné výroby a obchodu. Místní dílny nabízely poměrně široké spektrum pracovních příležitostí, což přivádělo mnohé obyvatele okolních vesnic do města a populace tak vzrůstala. V řemeslné výrobě se jevilo jako nejdůležitější soukenictví, kterým se živila největší část místních řemeslníků. Ti byli organizováni v rámci místního soukenického cechu. Bystřické sukno bylo považováno za velice kvalitní a nacházelo svůj odbyt nejen v dané lokalitě a jejím okolí, ale bylo vyváženo například i do Brna, Peště či Vídně. Hlavním zdrojem obživy pro většinu obyvatel však i nadále zůstávalo zemědělství.³⁷

Až do zrušení patrimoniální správy stáli v čele města jmenovaní úředníci magistrátu. Ti byli od roku 1850, kdy se začala uplatňovat obecní samospráva, vystřídáni zastupiteli, volenými v obecních volbách. V témže roce došlo ke vzniku Okresního hejtmanství v nedalekém Novém Městě na Moravě. Do jeho správy náležely tři soudní okresy: Nové Město, Město Žďár a Bystřice³⁸, pod které dále spadaly menší obce³⁹. Osada Dvořiště byla od roku 1850 součástí města Bystřice. Nejvyššího správního postavení Bystřice dosáhla v letech 1855–1868, kdy se stala sídlem smíšeného okresního úřadu. Po správní reformě se ale sídlo vrátilo zpět do Nového Města a Bystřice byla opět pouze soudním okresem. Během druhé poloviny 19. století se Bystřice postupně stala sídlem okresního soudu, berního úřadu, oddělení finanční stráže, notářství a okresní nemocenské pokladny.⁴⁰ Z hospodářského hlediska měla charakter agrárního města s řemeslnou výrobou. Produkty se následně prodávaly na pravidelných výročních trzích, čímž Bystřice splňovala úlohu hospodářského centra pro okolní vesnice. Hlavním zdrojem obživy řemeslníků ve městě, stejně jako ve většině měst

³⁶ Město Bystřice nad Pernštejnem leží na západní Moravě, v okrese Žďár nad Sázavou, jenž je součástí kraje Vysočina. V současnosti zde žije přibližně 8100 lidí. Viz <https://www.bystricenp.cz/obyvatelstvo> (citováno ke dni 10. 11. 2019).

³⁷ K historii města v první polovině 19. století nejpodrobněji viz ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 114–130. K dějinám města od nejstarších dob, včetně století 19., podrobně taktéž viz JURMAN, H.: *Město na bystré vodě*; TENORA, J.: *Z pamětí města*.

³⁸ Zřízení okresního soudu v Bystřici se neobešlo bez komplikací. Vrchnost z přibližně 11 kilometrů vzdálené Zámecké (dnešní Dolní) Rožinky se snažila o to, aby se právě tato lokalita stala jeho sídlem. Situaci popisuje Tenora: „Při nové úpravě správní roku 1849 byl zřízen v Bystřici c. k. okresní soud a berní úřad. Rožinecká vrchnost se všemožně přičiňovala, aby okresní soud byl na Rožince a nabízela svůj tamější zámek zadarmo, ale Bystřice nezůstala také za touto nabídkou. Ponechali zadarmo první poschodí radního domu a uvolili se uvnitř všecko upravit a náradím opatřiti.“ Viz TENORA, J.: *Z pamětí města*, s. 179–180.

³⁹ Podrobný výčet všech správně podřazených obcí viz ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 134.

⁴⁰ Tamtéž, s. 66–67.

Českomoravské vrchoviny, bylo soukenictví a zpracování lnu, který se pěstoval na přilehlých polích. Tato výroba měla charakter malých domácích řemeslných dílen. S postupnou mechanizací textilního průmyslu a jeho celkovou modernizací však podomní výroba přestávala být schopná tovární výrobě konkurovat a zhruba od roku 1880 je možné pozorovat výrazný úbytek počtu drobných soukeníků.⁴¹

Tento vývoj však ve městě nebyl provázen vznikem větších průmyslových podniků, neboť město přes veškerou snahu nedisponovalo železničním spojením a silniční spojení taktéž nebylo příliš na vysoké úrovni. Díky tomu se případná logistika výrazně ztěžovala. Nejstarší továrnu na kůže zde provozoval židovský podnikatel Leopold Häutler.⁴² Na základě studia firemních spisů můžeme zároveň konstatovat, že ve sledovaném období fungovala i přádelna vlny, kterou v roce 1901 v Bystřici založil Rudolf Trapl.⁴³ Literatura nás také informuje o existenci koželužny Romana Janečka, dále textilního podniku Jana Neubauera a Nahodilovy pletárny, ke kterým se firemní spisy bohužel nedochovaly. Ve své podstatě se jednalo pouze o velice malé podniky, které dohromady dokázaly poskytnout práci pouze pár desítkám zaměstnanců. Místnímu dělnictvu tak nezbývalo nic jiného, než hledat obživu v některém jiném podniku mimo Bystřici. Jednou z firem, která měla být hlavním zaměstnavatelem bystřického dělnictva, byla firma na bělení příze a výrobu vlněného zboží⁴⁴ v Rozsícce⁴⁵. Firmu založil v roce 1890 Gustav Novák, který byl jejím majitelem do roku 1913.⁴⁶ Zde už lze hovořit o poměrně velkém podniku, který zaměstnával zhruba 300 lidí.⁴⁷

Již v předešlé kapitole jsem konstatoval, že Bystřici nad Pernštejnem lze považovat za typické malé město 2. poloviny 19. století. Počet jeho obyvatel se, stejně jako v Novém Městě na Moravě a Městě Žďár, pohyboval v rozmezí 2 500 – 3000 obyvatel.

⁴¹ ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 135–136.

⁴² MYŠKA, Milan: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. I. díl. Ostrava 2003, s. 160.

⁴³ Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), Fond C 11 Krajský soud civilní Brno, kart. 138, inv. č. 9454, sign. AX III 96, *Rudolf Trapl, přádelna vlny, Bystřice nad Pernštejnem*.

⁴⁴ BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960 (okresy Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí)*. XI. sv. Ostrava 1988, s. 156.

⁴⁵ Rozsícka je od Bystřice vzdálená zhruba 25 km.

⁴⁶ MZA Brno, Fond C 11 Krajský soud civilní Brno, kart. 749, inv. č. 5842, sign. Jd VI 219, *Gustav Novák, Gemischtwarenhandel und Baumwollwarenerzeugung, Rozsíccka*.

⁴⁷ BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis Moravy*, s. 156. K bystřickému podnikatelstvu blíže viz kapitola 7. 1. 6. Podnikatelé. K celkovému hospodářskému vývoji Moravy podrobně viz JANÁK, Jan: *Dějiny Moravy. Díl 3/1. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1948*. Brno 1999.

Tabulka č. 1 Počet obyvatel v Bystřici nad Pernštejnem v letech 1850–1910.

Rok	Počet domů	Celkem
1850	327	2992
1869	359	3081
1880	356	3061
1890	353	2858
1900	367	2777
1910	372	2703

Zdroj: BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis*, XI. sv., s. 156. Special – Orts – Repertorium von Mähren. *Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890*. Wien 1893, s. 120.

Ačkoliv Bystřice byla nejlidnatějším městem novoměstského okresu, jeho demografický vývoj nebyl příliš slibný. Lze jej rozdělit na dvě období. První by se dalo charakterizovat pozvolným zvyšováním počtu obyvatel v rozmezí let 1850–1880. Při sčítání obyvatel v roce 1850 ve městě žilo 2992 lidí. Počet obyvatel dosáhl svého vrcholu v roce 1869, kdy vzrostl na 3081. Druhé, delší období, charakterizoval úbytek obyvatelstva. V roce 1880 počet obyvatel mírně poklesl na 3061, ale v roce 1890 se stav snížil již znatelně, a to na 2858. Špatná situace panovala i při sčítání v roce 1900, kdy ve městě žilo 2777 obyvatel, a v roce 1910 počet obyvatel dokonce klesl na 2703.

Na základě studia demografických změn v rozmezí let 1869–1910 můžeme konstatovat, že v tomto období se v Bystřici počet obyvatel snížil o 12 %. Situace byla o něco lepší v obou dalších okresních městech novoměstského hejtmantství, která charakterizuje vzrůst počtu obyvatel, a to o 10 %⁴⁸ v případě Města Žďáru 12 %⁴⁹ v případě Nového Města na Moravě. V porovnání s jinými malými městy mimo sledované okresní hejtmantství si Bystřice taktéž nevedla dobře. V Poličce se počet obyvatel zvýšil o 19 %, v Hulíně o 56 %⁵⁰, v Lanžhotu o 30 %⁵¹, v Litovli o 44 %⁵², v Bučovicích o 14 %⁵³ a v Příboru o 16 %⁵⁴. Toto srovnání poukazuje na skutečnost, že demografický vývoj Bystřice ve sledovaném období byl takřka katastrofální, neboť byl reprezentován zápornými čísly. Zároveň je zřejmé, že v obou dalších

⁴⁸ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 36.

⁴⁹ ŠÁRKA, D.: *Obecní samospráva*, s. 19.

⁵⁰ BARCUCHOCHOVÁ, S.: *Vývoj a činnost obecní samosprávy*, s. 48.

⁵¹ JUROŠKOVÁ, M.: *Samospráva obce Lanžhot*, s. 7.

⁵² VIKTORÍK, M.: *Z „bojů o radnice“ moravských měst*. Časopis Matice moravské, 134, 2015, s. 107.

⁵³ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, 30.

⁵⁴ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 663.

okresních městech novoměstského hejtmanství byl velmi nízký přírůstek obyvatelstva. Jestliže navýšení počtu obyvatel v určité oblasti neodpovídalo zemskému průměru pohybujícímu se kolem 10–12 %, lze dle Jiřího Matějčka hovořit o retardovaném regionu.⁵⁵ Pokud porovnáme demografický vývoj Bystřice v letech 1869–1880 například s Hulínem, který dosáhl přírůstku obyvatel ve výši 56 %, zřetelně vidíme, jak propastné byly rozdíly ve vývoji měst.

Demografickou křivku lze považovat za odraz vývoje prosperity města. Na příkladu Bystřice je patrné, že město dlouhodobě strádalo a situace se nelepšila. Příčiny tohoto stavu je nutno hledat již v samotných geografických podmínkách, neboť město leželo v hospodářsky zaostalém kraji, který trpěl nedostatkem surovin, jež jsou pro zajištění rozvoje nezbytné. Pokud daná lokalita nedisponovala těmito surovinami, bylo nutné je do města a jeho okolí dopravit. Obrovského významu v tomto smyslu nabyla v průběhu 19. století železnice, která umožňovala zmiňované nedostatky kompenzovat. I přes veškerou snahu se však město železnice dočkalo až na počátku 20. století. Město tak stálo mimo zájem významnějších investorů a trpělo nedostatkem pracovních příležitostí. To vedlo k migraci místního obyvatelstva.⁵⁶

Problematickou situaci v této lokalitě (ale i přilehlých) dokládá například zpráva o stavu stavby železnice z roku 1898: „*Již bezmála po půl století domáhá se obyvatelstvo politického okresu Novoměstského a Tišnovského železničního spojení od stanice Tišnovské dráhy Brněnsko-Tišnovské ku některé stanici dráhy v Čechách, poněvadž v tom vidí prostředek ku dosažení duševního i hospodářského rozvoje. Až dosud zhoršují se zde poměry vůbec, hospodářské pak zvlášť. Nejlepšího důkazu o tom podává ubývání obyvatelstva v těchto krajích v době, kdy snad všude jinde obyvatelstvo přibývá. Úřední statistika vykazuje, že počet obyvatel zmenšil se v politickém okrese Novoměstském ze 60 475 v roce 1880 na 58887 v roce 1890, tedy o 1588 duší. Toto ubývání obyvatelstva má svůj původ v tom, že následkem nedostatku práce musí vyhledávati pracující lid výživy v krajích cizích. Následkem nedostatku železničního spojení zanikly mnohé závody, stavše se konkurenčně nezpůsobilým a ty které zůstaly, živoří, konkurující s malým živnostníkem na škodu jeho! Proto se lid z těchto krajů stěhuje.*“⁵⁷

⁵⁵ MATĚJČEK, Jiří: *Retardované oblasti českých zemí v 19. století a jejich sociální význam. Studie k sociálním dějinám 19. století.* Opava 1994, s. 26.

⁵⁶ K železnici blíže viz kapitola 8. 2. 4. Želenice.

⁵⁷ Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou (dále jen SOKA Žďár), fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, kart. č. 88, inv. č. 763, Stavba železniční dráhy Tišnov – Bystřice n. P. – Žďár n. S. 1882–1912.

Ze sčítání obyvatelstva v roce 1910⁵⁸ víme, že se situace v Bystřici příliš nezlepšila ani po zavedení železničního spojení. Tuto skutečnost reflektují i Horácké listy, uvádí se v nich však, že další modernizace by mohla sehrát pozitivní roli: „*Sama Bystřice n. P. má velice značný absolutní úbytek obyvatelstva, který praví, že vývoj města je nejen zastaven, ale že město hospodářsky klesá a bude klesati, nebude-li hledáno nápravy. Může tu působiti buď zvelebení živností a průmyslu, nebo zvelebení obchodu. V nejnovější době zavedena bude elektrická síla do Bystřice. Bude-li výhody této řádně místními lidmi (hlavně živnostníky) využito, mohlo by to býti počátkem nového rozkvětu Bystřice, kterého by si bylo příti v zájmu města i okolí.*“⁵⁹

Tabulka č. 2 Struktura obyvatel Bystřice nad Pernštejnem podle obcovací řeči

Obcovací řeč	Rok			
	1880	1890	1900	1910
Česká	3034	2840	2777	2701
Německá	25	10	0	0
Jiná	2	2	0	2
Celkem	3061	2852	2777	2703

Zdroj: BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis*, XI. sv., s. 156; Special – Orts – Repertorium von Mähren. *Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890*. Wien 1893, s. 120.

Zásadní význam při zkoumání determinantů vývoje města představuje jeho národnostní složení. Při rozboru národnostní struktury narážíme na problém, že ve zkoumaném období kategorie „národnost“ neexistovala. Rakouská sčítání lidu zohledňovala tzv. obcovací řeč, která se ne zcela kryla s dnešním chápáním pojmu národnost. Řada obyvatel si obcovací řeč vykládala tím způsobem, že jde o jazyk, kterým se převážně hovoří na veřejnosti (v zaměstnání, při nákupech, ...).⁶⁰ Někdy tak mohlo docházet k situaci, že původně česká rodina se hlásila k německé obcovací řeči, neboť její členové například studovali německé školy, pohybovali se ve vyšších společenských kruzích či v prostředí, kde němčina dominovala.⁶¹

⁵⁸ SOKA Žďár, fond Okresní úřad Nové Město na Moravě, *Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1910*.

⁵⁹ *Horácká otázka*, (autor neuveden). Horácké listy, č. 25, 21. června 1912, s. 1–2.

⁶⁰ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 28.

⁶¹ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 599–600. Dle Lukáše Fasory také mohlo docházet k situaci, kdy osoby zjevně českého původu, například na nátlak ze strany zaměstnavatele či majitele domu, zapřely svoje „češtví“ a v operátech uvedly německou obcovací řeč. Viz FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 28–29.

Po celé sledované období si Bystřice udržovala charakter téměř čistě českého města.⁶² Zastupitelstvo se několikrát poměrně aktivně postavilo ve věci českých národních zájmů. Například v roce 1894 na podnět Jana Svačiny otevřeně vyjádřilo podporu českým menšinám proti útokům německého národa: „*Zastupitelstvo města Bystřice nad Pernštýnem připojujíc se k projevu královské obce pražské, protestuje s nejhlubším rozhořčením proti sveřepým útokům kulturního národa německého na českých menšinách páchaným a žádá české poselstvo majíc důvěru celého českého národa, by se vši rozhodností a všemi možnými prostředky až do těch hrdel a statku, domáhalo se státního práva zemí koruny svatováclavské, na jehož základě jedině možným je šťastný vývoj českého národa.*“⁶³

S nelibostí zastupitelstvo také neslo negativní postoj svého rodáka Františka Sáblika, působícího jako profesor na německé technice v Praze, ve věci zřízení české techniky v Brně.⁶⁴ František Sáblik též výrazně vystupoval proti českým studentům na pražské německé technice. Na jedné schůzi dokonce na přítomnost českých studentů reagoval výrokem: „*Hinaus mit den Czechen!*“ Čeští studenti, kteří se chtěli vyhnout dalším konfliktům, skutečně schůzi opustili.⁶⁵

Další doklad o určité podpoře českých zájmů lze najít i na stránkách Horáckých listů: „*Německo-český nadpis nad vchodem do berního úřadu v Bystřici již zmizel. Aby totiž žádná národnost nebyla urážena, pan přednosta jednoduše nařídil, aby byl nadpis odstraněn, tak že nyní není nad vchodem žádného nápisu. Inu – jsme to kubíci! Kdyby tak tatík Žižka vstal, ten by se asi pozeptal, kam mají teď neznalí poplatníci chodit platit!*“⁶⁶ Ačkoliv se dle autorova podání jedná spíše o úsměvnou historku, vypovídá to leccos o politické atmosféře ve městě, pro které bylo nepřijatelné, aby byl nápis uveden nejprve v němčině a teprve potom v češtině.

⁶² Výjimkou byl pouze lékárník František Drechl. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

⁶³ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 10. prosince 1897.

⁶⁴ Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 15. března 1904.

⁶⁵ Noviny navíc uvádějí: „*Profesor Sáblik pochází z ryze českého města a z ryze české rodiny. Na Bystřicku je rodina Sábliků velice rozšířena. Profesor Sáblik je tedy renegátem nejhrubšího zrna. Aby dokázal svůj „germánský“ původ, píše se: Gebhard Sáblik. Gebhardem zastírá, že je odřezanec.*“ Viz *Germán z Bystřice nad Pern.*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 63, 17. 3. 1904, s. 9.

⁶⁶ *Německo – český nápis*, (autor neuveden). Horácké listy, č. 11, 18. 3. 1910, s. 5.

Tabulka č. 3 Náboženské vyznání obyvatel Bystřice nad Pernštejnem v letech 1880–1910

Náboženské vyznání	Rok			
	1880	1890	1900	1910
Římskokatolické	2995	2798	2722	2646
Evangelické	32	19	21	29
Židovské	33	35	34	28
Jiné	1	0	0	0
Celkem	3061	2852	2777	2703

Zdroj: Special – Orts – Repertorium von Mähren, Wien 1885, s. 92. Special – Orts – Repertorium von Mähren. *Neubearbeitung auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1890.* Wien 1893, s. 120; SOkA Žďár, fond Okresní úřad Nové Město na Moravě, *Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1910*; BARTOŠ, J. – SCHULZ, J. – TRAPL, M.: *Historický místopis*, XI. sv., s. 156.

Pokud jde o konfesijní složení obyvatelstva, lze konstatovat, že většina obyvatel se hlásila k římskokatolickému náboženství. Židé ve městě tvořili spíše zanedbatelnou menšinu a jejich počet byl v průběhu let víceméně konstantní. Souvisí to pravděpodobně se skutečností, že je většinou přitahovaly lidnaté, ekonomicky rozvinuté oblasti. V takových lokalitách pak vyznavači judaismu tvořili poměrně značnou část obyvatelstva.⁶⁷ V Bystřici se židé věnovali zejména obchodu či podnikání a jejich zástupci patřili k nejbohatším občanům.⁶⁸ V rámci obecní samosprávy se ale výrazně neangažovali.⁶⁹ Ve městě nikdy nepanovala výrazná antisemitistická nálada.

Přesto učitel Josef Herzog ve svých pamětech podal svědectví o projevu antisemitismu v Bystřici nad Pernštejnem v souvislosti s přípravou oslav prvního svátku práce – 1. května 1890. Uvádí, že židovské obyvatelstvo vzhlíželo k tomuto datu s obavami, neboť ve městě se objevily zastrašující plakáty s antisemitistickým podtextem. Židé proto na tento svátek raději zavřeli své obchody a zabežnili okenice. Autor se k této události vyjadřuje takto: „1. května oslavovali dělníci poprvé roku 1889. Radost prvních pořadatelů však nesdíleli zámožnější lidé a obchodníci. [...] Obavu tu posílili v Bystřici n. P. nápadné plakáty, které se tam 30. dubna 1890 objevily za večerního soumraku na pěti domech, v nichž bydleli židé. Byly na nich vyzývavé nápisy: *En, En, En, se židama ven. Es, es, es, třeba ještě dnes. Když*

⁶⁷ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 601.

⁶⁸ Blíže viz příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci.

⁶⁹ Jediným zástupcem byl židovský vinopalník Jindřich Eisler. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

se izraelité o tom dozvěděli, spustili záclony, zabednili okna a zabarikádovали krámy. Jelikož jsem tehdy bydlel vedle školy u izraelského obchodníka, obrnil jsem se také náležitě. Okna jsme zakryli školními tabulemi a za ně jsme postavili skříně, aby při očekávaném bombardování nebyl snad některý člen rodiny poraněn. Spánek bystřického obyvatelstva a zejména židovských rodin i náš byl neklidný. [...] Časně ráno 1. máje bylo v Bystřici na náměstí živo. Židovské krámy pozorovali z povzdálí četní zvědavci, protože se všeobecně očekávalo nebyvalé řádění vzbouřenců. Když však dlouho k žádné výtržnosti nepřicházelo, počali se lidé pomalu rozcházet. Ke cti tehdejších sociálních demokratů buď podotčeno, že nikomu nebyl zkriven ani vlas na hlavě. Pokuřující plakáty napsal některý ferina a ztropil si tak z měšťanů šašky.⁷⁰ Ačkoliv se tato událost obešla bez jakéhokoliv výtržnictví a autor k ní přistupuje spíše s humorem, bezesporu nelze brát na lehkou váhu projevy antisemitismu, které jí předcházely. Zkušenosti z jiných měst dosvědčují, že podobné akce často přerostly v násilnosti, jež mohly mít pro židovské obyvatele fatální následky. Celá situace se, nejspíše díky zachování klidu ve městě, nestala předmětem řešení obecního zastupitelstva.⁷¹

Co se týče evangelíků, neměli ve městě silnější zastoupení. V předválečném období se ale jejich počet začal poměrně rychle zvyšovat.

⁷⁰ HERZOG, Josef: *Mé paměti. Vzpomínky učitele*. Brno 1938, s. 107–108. Srov. ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 143. Autoři zde využili dobového svědectví učitele Herzoga pro podtržení faktu, že bystřičtí měšťané nechápali podstatu organizovaného dělnictva, a že slovo socialismus nesprávně spojovali s pojmem anarchie či výtržnictví. Tento názor jde spíše chápat jako ovlivněný komunistickým režimem, neboť celá situace mohla mít fatální dopadat na místní židy.

⁷¹ Podrobnější informace o této události se nepodařilo dohledat ani ve fondu Okresního úřadu v Novém Městě na Moravě.

4. Vývoj obecní samosprávy v Předlitavsku

Jedním z výdobytků revoluce bylo zrušení poddanského svazku a patrimoniální správy. Principy nové správní organizace byly zakotveny ve Stadionově ústavě ze 4. března 1849. Nově 33. článek této ústavy obcím vyhrazoval právo volit svoje zástupce, přijímat nové členy do obecního svazku, spravovat si samostatně vlastní záležitosti, zveřejňovat výsledky obecního hospodaření a veřejného jednání obcí. Hned o několik dní později – 17. března 1849 – došlo na základě tzv. *provizorního zřízení obecního*⁷² k první legislativní úpravě obecního zřízení. Zákon rozeznával tři druhy obcí: místní, okresní a krajské. V praxi však nikdy nebyl uplatněn v plné míře, neboť podrobných úprav ve fungování se dočkaly pouze obce místní. Obecní zřízení zároveň definovalo dvojí působnost obcí – přirozená a přenesená.⁷³

Obecní samospráva začala fungovat počátkem roku 1850, kdy svou činnost zahájily nově vytvořené politické úřady. V tomto roce také poprvé proběhly volby do obecních zastupitelstev. Jednalo se o vůbec první volby po porážce revoluce, ale současně i o poslední volby v horizontu deseti let. Důvodem byla změna polického klimatu, způsobená nástupem Alexandra Bacha do funkce ministra vnitra. V jeho režii byly 31. prosince 1851 vydány tzv. silvestrovské patenty, které vedly k obnovení absolutismu (tzv. Bachův absolutismus). Došlo ke zrušení Stadionovy ústavy a okresní i krajská samospráva vůbec nezačala působit. To mělo za následek rezignaci státu na participaci obyvatelstva na správě. Z finančních důvodů sice k úplnému postátnění komunálního správního aparátu nedošlo, ale fungování obcí mělo být podrobno přísnému dohledu. K dalším omezením došlo v roce 1852, kdy přestala být zasedání výboru veřejná a členové obecního představenstva museli být potvrzováni okresními úřady. Nové volby, které se měly uskutečnit v roce 1853, vypsané nebyly a do vyhlášení nového obecního zřízení byly stávajícím členům obecního výboru prodlužovány jejich mandáty.

Pomyslným vrcholem neoabsolutismu bylo nové obecní zřízení z roku 1859. Zákon například nově rozlišoval městské a venkovské obce, volby obecních funkcionářů byly podmíněny souhlasem státu a starosta byl jmenován politickými úřady. Bachův systém však padl dříve, než mohl být zákon kompletně realizován.

⁷² Císařský patent č. 170/1849 ř. z.

⁷³ Do přirozeného okruhu působnosti patřila zejména správa obecního majetku, udělování domovského práva a čestného občanství.

V okruhu přenesené působnosti obce vykonávaly záležitosti, které na ně přenesl zákon.

Po pádu neoabsolutismu nastala v monarchii opět nová politická situace. Císař František Josef I. měl sice silně absolutistické sklony, byl si však vědom problémů ve své říši, zejména v oblasti zahraniční politiky. Musel tak přistoupit na reformy. Jednou ze základních reformních priorit bylo znovuzavedení samosprávy obcí. Po vydání Říjnového diplomu byly zmiňované zásahy do samosprávy postupně odstraňovány. Na jaře 1861 byly například vypsány nové volby do obecních orgánů a byla opět zavedena veřejnost obecních jednání.

V březnu 1862 byl vydán říšský zákon,⁷⁴ který vytvořil základní pravidla uspořádání obecních záležitostí pro Předlitavsko. Tato nová právní úprava se od prozatímního obecního zřízení z konce 40. let příliš nelišila a obecní správa přestala být pouze prodlouženou rukou státních politických úřadů, jak tomu bylo za neoabsolutismu. Nově se tak samospráva stala druhou kolejí veřejné správy.⁷⁵

Na tomto místě je nutné zodpovědět otázku, kdo mohl volit a jak volby probíhaly. Do obecních výborů se volilo na základě veřejného, přímého, nevšeobecného a nerovného hlasovacího práva.⁷⁶ Volebním právem disponovali muži starší 24 let, kteří měli rakouské občanství a v obci platili přímou daň (z nemovitosti, živnosti či příjmu), a to minimálně ve výši jednoho zlatého ročně. Od 60. let 19. století mohly v obcích volit i právnické osoby. Voleb se dále mohli účastnit i honorační voliči – čestní měšťané, státní úředníci, duchovní, učitelé či držitelé akademických titulů z rakouských univerzit. Volit mohly taktéž některé ženy a nezletilí, a to pouze v zastoupení – prostřednictvím plné moci. V tomto volebním systému byli jednoznačně zvýhodněni bohatí a většina populace tak byla z voleb vyřazena.⁷⁷

Starosta obce měl za povinnost připravit seznamy oprávněných voličů, kteří byli pro potřeby voleb rozděleni do tří⁷⁸ různě početných sborů.⁷⁹ Složení těchto sborů se stanovilo následujícím způsobem: Nejprve se provedl výčet plátců přímých daní v dané obci – od největšího až po ty nejmenší. Výše přímých daní odváděných oprávněnými voliči se následně sečetly a tato suma se vydělila třemi. Šlo o to, aby každý ze tří sborů odváděl podobnou výši celkové přímé daně. To mělo za následek, že do každého sboru byl zařazen

⁷⁴ Říšský zákon č. 18 říšského zákoníku z 5. března 1862. Na něj navazoval zemský zákon pro Moravu č. 4 z 15. března 1864. *Viz Zákony a nařízení zemská pro Markrabství moravské*. Ročník 1864. Brno 1865, s. 5–40.

⁷⁵ K vývoji samosprávy podrobně viz KLADIWA, P. *Vývoj legislativy*. Srov. JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*. Praha 2005.

⁷⁶ ČOPIK, J.: *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 34.

⁷⁷ VIKTOŘÍK, M.: *Z „bojů o radnice“ moravských měst*. Časopis matice moravské, ročník 134, č. 1, 2015, s. 82–83.

⁷⁸ V případě menších obcí se mohly utvářet dva či pouze jeden sbor.

⁷⁹ KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 32.

různý počet voličů. Nejméně početným se tak stal první sbor, který zahrnoval nejmajetnější poplatníky a honorační voliče. Do druhého sboru byli zahrnuti menší plátcí, kterých však bylo více než v prvním sboru. Nejpočetnějším se následně stal sbor třetí, kam byli zařazeni všichni zbývající oprávnění voliči, kteří splňovali minimální daňový census ve výši jednoho zlatého. Základní podmínkou pro zvolení do obecního zastupitelstva byl minimální věk 30 let. Výjimku opět tvořily ženy, vojáci v aktivní službě, obecní zaměstnanci a úředníci. Dále také osoby pobírající chudinské dávky a podpory, osoby bez státního občanství, dlužníci obce a osoby s majetkem v konkurzu.

Volba probíhala ústně a veřejně před volební komisí, která byla složena ze zástupců všech sborů. Volič nahlas nadiktoval jména volených členů výboru a náhradníků, které mohl volit napříč všemi sbory. Počet členů obecního výboru se odvíjel od celkového počtu voličů, přičemž každý sbor volil stejný počet členů výboru a náhradníků, kteří byli do výboru povoláni v případě odstoupení či smrti člena a jejich počet činil polovinu počtu mandátů v obecním sboru.⁸⁰ Sbory volily postupně – nejprve třetí, poté druhý a nakonec první – a to, aby nikdo nemohl být zvolen několikrát.⁸¹ Osoby, které při volbách získaly nejvíce hlasů, byly zvoleny za členy obecního výboru. V případě shodného počtu hlasů rozhodoval los.⁸² Členové obecního zastupitelstva s náhradníky byli voleni na tři roky. Pokud nastala situace, že ještě nebyl zvolen nový výbor, setrvali členové ve svých funkcích i po skončení volebního období.⁸³ Po zvolení obecního výboru volili jeho členové ze svých řad obecní představenstvo. To se skládalo ze starosty a minimálně dvou radních. Obecní výbor disponoval usnášející a dozorčí mocí. Obecní záležitosti se projednávaly na pravidelných schůzích, které svolával starosta.

⁸⁰ KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 27.

⁸¹ ČOPÍK, J.: *Proměny a kontinuita české komunální politiky*, s. 29.

⁸² KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 33.

⁸³ Tamtéž, s. 27–28.

5. Obecní samospráva ve městě Bystřice nad Pernštejnem

5.1 Rozsah voličské základny a jejich zastoupení ve voličských sborech

V rozmezí let 1850–1914 se v Bystřici nad Pernštejnem konalo pravidelně v tříleté periodě 18 volebních klání, s výjimkou let 1899 a 1909.⁸⁴ Navíc se několikrát konaly i různé doplňující volby, a to v případě odstoupení či rezignace některého z členů obecního výboru. V letech 1861–1885 se volilo 18 členů obecního výboru, z jejich řad poté starosta a tři radní. Při volbách uskutečněných v rozmezí let 1888–1894 se počet volených členů zvýšil na 24 a nově se také volili čtyři radní. Počet členů obecního výboru opět vzrostl při volbách v roce 1899, kdy se až do konce sledovaného období ustálil na 30 členech obecního výboru a i čtyřech radních.

Jak již bylo zmíněno v úvodní části, při studiu archiválií, vztahujících se k obecním volbám v Bystřici, narážíme na problém jejich torzovitosti. Pro období 60. let 19. století se dochovaly pouze částečně a pro 70. léta zcela chybí. Za téměř kompletní lze označit prameny k volbám konaným v rozmezí let 1882–1912. Charakteristika právě tohoto období bude tvořit jádro mé práce, přičemž pro porovnání využiji informace z pramenů k volbám v letech 1861, 1864 a 1867.

Předmětem této kapitoly bude analýza dat převážně statistické povahy. Jejich vyhodnocením se pokusím vyvodit závěry o fungování a proměnách obecní samosprávy v Bystřici. Hlavní pozornost budu věnovat zodpovězení otázek, jako například jaká část obyvatel města mohla participovat na politickém životě, jaké bylo rozdělení voličů do příslušných sborů, jaké byly podmínky pro jejich zařazení a jaká část voličů své volební oprávnění využívala. Důležitou součástí výzkumu bude také zastoupení socio-profesních skupin v rámci voličské základny. Zjištěná data poté využiji jako podklad pro vysvětlení dalších charakteristických jevů v následujících kapitolách.

První problematikou, kterou se budu zabývat, je podíl voličů na celkovém počtu obyvatel. Pro účely tohoto výzkumu je nezbytné využít voličské seznamy, jejichž datace se nejvíce blíží k rokům, ve kterých se uskutečnilo sčítání obyvatel, tedy rokům 1869, 1880, 1890, 1900, 1910. S ohledem na dochované prameny pro Bystřici nad Pernštejnem jsem zvolil

⁸⁴ K příčinám nepravdivosti těchto voleb viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

voličské seznamy z let 1867, 1882, 1891, 1902 a 1912. Vyplývá z nich, že se voleb v roce 1867 zúčastnilo 374 voličů, přičemž v roce 1867 měla Bystřice v rámci námi sledovaného období nejvyšší počet obyvatel, ale současně nejmenší počet oprávněných voličů. V následujících letech lze pozorovat vývoj odlišný od většiny měst, neboť počet obyvatel se postupem času snižoval, zatímco počet oprávněných voličů stoupal. Díky tomu Bystřici po celé sledované období charakterizuje růst podílu oprávněných voličů na celkovém počtu obyvatel. Tento trend byl patrný již při volbách v roce 1882, kdy počet voličů činil 388. Největší změny v počtu oprávněných voličů odrážejí voličské seznamy z let 1891 a 1902. V prvním případě registrujeme již 501 oprávněných voličů a ve druhém se jejich počet vyšplhal na 672, přičemž se jednalo o největší nárůst ve sledovaném období.

Tabulka č. 4 Podíl oprávněných voličů na celkovém počtu obyvatel Bystřice nad Pernštejnem v letech 1867–1908

Počet	Rok				
	1867	1882	1891	1902	1908
Obyvatelstva	3081	3061	2852	2777	2703
	Údaj pro rok 1869	Údaj pro rok 1880	Údaj pro rok 1890	Údaj pro rok 1900	Údaj pro rok 1910
Voličů	374	388	501	672	700
Podíl voličů v %	12,14	12,68	17,57	24,2	25,9

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*.

Podíl oprávněných voličů v obecních volbách na celkovém počtu obyvatel Bystřice se v rozmezí let 1869–1908 pohyboval mezi 12,1–25,9 %. Z dnešního pohledu bychom bezesporu takové volby považovali za nedemokratické. Avšak Pavel Kladiwa ve svých výzkumech uvádí, že s ohledem na dobovou voličskou geometrii lze volby, kde disponovalo volebním právem kolem 10 % obyvatel, označit za demokratické⁸⁵. V případě Bystřice, kde podíl voličů nikdy neklesl pod 12 %, můžeme tedy hovořit o na svou dobu poměrně demokratických volbách.

Podobný vývoj lze vysledovat i v případě ostatních okresních měst Novoměstského okresního hejtmantství. Jan Latzka například ve svém výzkumu uvádí, že v Městě Žďáru se podíl počtu voličů na celkovém počtu obyvatel ve sledované době pohyboval mezi 15–20

⁸⁵ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 402.

%.⁸⁶ Šárka Doláková udává o něco nižší čísla, a to v rozmezí 13–20 %.⁸⁷ V rámci hejtmanství tak byla situace poměrně obdobná. Bystřice však jako jediná dokázala překonat hranici 20 % v podílu oprávněných voličů na celkovém počtu obyvatel, a to díky zmiňovanému postupnému poklesu počtu obyvatel a narůstání počtu oprávněných voličů. Jako příklad některých jiných měst, mimo Novoměstské okresní hejtmanství, kde bylo vysoké procento voličů, můžeme uvést Poličku, kde se v rozmezí let 1880–1911 tato čísla pohybovala mezi 20,2 a 22,8 %⁸⁸, i Bučovice, kde byl podíl voličů v období 1896–1911 nejbližší bystřickým hodnotám, a to 18–26,5 %.⁸⁹ Hodnoty nad 20 % představovaly v případě malých měst poměrně vysoká čísla.

Pokud výše uvedené údaje porovnáme například s již zmíněným výzkumem pro Moravskou Ostravu, zjistíme, že v letech 1850–1905 se zde podíl voličů pohyboval v rozmezí 9,9–10,6 %. V roce 1850 činil 9,9 % a do roku 1888 klesl dokonce na 4,9 %. Příčinu tohoto poklesu Pavel Kladiwa shledává v rychle rostoucí místní dělnické populaci, která nedisponovala volebním právem.⁹⁰ Tento stav nebyl ničím neobvyklým. V silně industrializovaných oblastech se podíl oprávněných voličů pohyboval většinou pod hodnotami předlitavského průměru, tedy pod 8–15 %.⁹¹ Naopak v méně industrializovaných oblastech a městech tato čísla byla zpravidla vyšší, jak je možné pozorovat i na uvedených případech malých měst.

Tabulka č. 5 Počty voličů a celková výše odvedených daní pro jednotlivé volební sbory.

Rok	I. volební sbor			II. volební sbor		III. volební sbor	
	Počet voličů		Celková výše daně	Počet voličů	Celková výše daně	Počet voličů	Celková výše daně
	Celkový	Plátců ⁹²					
1860	30	17	1370,34 zl.	nezjištěno	nezjištěno	Nezjištěno	nezjištěno
1864	29	21	1792,95 zl.	79	1342,42 zl.	288	1352,71 zl.

⁸⁶ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 36.

⁸⁷ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 42.

⁸⁸ KRÁLÍČKOVÁ, S.: *Obecní samospráva*, s. 58.

⁸⁹ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 45–47.

⁹⁰ V tomto ohledu nastala změna až počátkem 20. století, kdy došlo k reorganizaci výdělkové daně a daně z příjmu (zákon č. 220 ř. z. z 25. 10. 1896 s platností od roku 1898). Viz KLADIWA, P.: *Muži z radnice*, s. 402.

⁹¹ Tamtéž, s. 48.

⁹² Zároveň je nutné upozornit na fakt, že jejich součástí byla i honorace, která sem byla zařazena bez ohledu na výši odváděných daní, a počet skutečných plátců daní zde často neodpovídal uvedenému počtu voličů, byl často nižší. Mezi tuto honoraci v Bystřici patřili c. k. úředníci, lékaři, učitelé či například čestní měšťané.

1867	31	20	1549,56 zl	68	1332,57 zl.	283	1510,67 zl.
1882	29	18	1849,11 zl.	62	1796,78 zl.	297	1835,17 zl.
1885	19	14	2032,99 zl.	68	2059,23 zl.	305	2038,97 zl
1888	25	16	2591 zl	81	2599,99 zl.	395	2584,63 zl.
1891	27	19	2508,89 zl.	79	2501,74 zl.	377	2505,81 zl.
1894	28	28	2162,32 zl	87	2145,90 zl.	401	2136,31 zl.
1897	37	35	2092,78 zl.	101	2135,41 zl.	514	2117,40 zl.
1899	37	-	nezjištěno	102	nezjištěno	512	nezjištěno
1902	25	24	4760 K	100	4868 K	547	4802 K
1908	30	30	5150 K	108	4653 K	562	4674 K
1912	30	30	6408 K	108	nezjištěno	574	nezjištěno

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*.

Po zjištění rozsahu voličské základny a nastínění celkového počtu voličů ve vybraných letech vyvstává otázka, jaké bylo jejich zastoupení v jednotlivých voličských sborech. Z předložené tabulky je zjevné, že dobový volební klíč zvýhodňoval majetnější občany, což se mimo jiné promítlo na nerovnoměrném zastoupení voličů v jednotlivých sborech. Každý sbor odváděl přibližně jednu třetinu z celkové daně odváděné všemi oprávněnými voliči, a i přes zmíněné nerovnoměrné rozložení voličů každý sbor volil stejný počet zastupitelů. Tato skutečnost v praxi znamenala, že voliči I. a II. voličského sboru měli velký vliv na obsazení obecního výboru.

Pro komplexní pohled na tuto problematiku předkládám následující tabulku, kde v přehledu uvádím, v jakém rozmezí se pohybovaly výše daňových odvodů u členů I. a II. volebního sboru v jednotlivých volebních letech. Co se týče III. sboru, je nutné mít na paměti, že jeho členové museli odvádět daň alespoň ve výši jednoho zlatého.

Tabulka č. 6 Rozmezí daňových odvodů v I. a II. volebním sboru

Rok	I. volební sbor	II. volební sbor
1860	343,84 – 38,69 zl.	Nezjištěno
1864	425,33 – 33,25 zl.	32,40 – 12,71 zl.

1867	389,81 – 42 zl.	39,56 – 13,86 zl.
1882	511,41 – 59,95 zl.	59,30 – 17,91 zl.
1885	588,01 – 78,19 zl.	77,19 – 19,74 zl.
1888	600,51 – 85,85 zl.	84 – 19,53 zl.
1891	572,95 – 73,06 zl.	72,06 – 20,25 zl.
1894	566,94 – 53 zl.	51,87 – 16,61 zl.
1897	547,06 – 46,08 zl.	45,30 – 12,37 zl.
1902	1318,58 – 157,38 K	148,89 – 30,34 K
1908	1617,05 – 125,09 K	118,20 – 26,86 K
1912	1699,34 – 127,25 K	Nezjištěno

Zdroj: SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*.

Z předchozích údajů je zřejmé, že značné rozdíly ve výši odváděné daně mezi I. a III. volebním sborem pramenily hlavně z podstatně rozdílných odvodů v rámci I. sboru. Příčinou relativně vysoké maximální daně byla skutečnost, že největším poplatníkem po celé sledované období byl hrabě Mitrovský⁹³, který například v roce 1860 odváděl 25 % a v roce 1908 dokonce 31,4 % z celkové daně pro I. voličský sbor. I ti nejbohatší bystřičtí poplatníci odváděli mnohem nižší částky.⁹⁴

5. 2 Socio-profesní skladba I. a II. volebního sboru

Již v úvodních částech jsem se zmiňoval o specifikách malých měst v hospodářsky zaostalých regionech. Jedním z hlavních znaků takových měst byla přetrvávající archaická sociální skladba obyvatelstva, která se vyznačovala vysokým zastoupením nekvalifikovaných pracovníků, malovýrobců, závislých na lokálních trzích, a naopak zejména velice nízkým zastoupením třetí sféry i s inteligencí.⁹⁵

Cílem této podkapitoly tak bude zjistit, jakým způsobem se zmíněné faktory promítly do složení „jádra občanských vrstev,“ kterými v tomto případě chápu I. a II. voličský sbor, jenž

⁹³ V Bystřici byl majitelem celé řady nemovitostí (pozemky, domy).

⁹⁴ Obdobná situace panovala i v Novém Městě na Moravě, kde byl největším daňovým poplatníkem majitel velkostatku. Viz DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 46.

⁹⁵ MACHÁČOVÁ, J. – MATEJÍČEK, J.: *Nástin sociálního vývoje*, s. 56.

svými hlasy rozhodoval o složení dvou třetin všech zastupitelů.⁹⁶ Na základě zjištěných dat poté budeme moci konstatovat, do jaké míry se personální zastoupení těchto sborů promítlo do socio-profesního složení zastupitelstva. Předmětem mé pozornosti bude nejprve I. voličský sbor a poté se budu zabývat strukturou II. sboru.

V následující tabulce nalezneme výčet všech oprávněných voličů prvního voličského sboru. Velká část voličů byla však v pramenech označena jako měšťan a bylo tak nutné prameny k volbám komparovat s údaji ve sčítacích operátech. V případě nedohledání přesného údaje zůstala daná osoba nadále označena jako měšťan.

Tabulka č. 7 Socio-profesní skladba I. volebního sboru

Socio-profesní skladba	Rok									
	1864	1882	1885	1888	1891	1894	1899	1902	1908	1912
Rolník a majitel domu	4	3	1		1	5	8	1	1	2
Řemeslník/živnostník	6	2	1	2	2	2	1	2	6	3
Úředník	4	7	2	4	5	6	9	6	7	8
Obchodník	6	6	5	9	8	6	3	2	5	4
Hostinský	1					1	1			
Učitel						3	7	6	5	6
Katolický duchovní	2	2	2	2	3		2	2	2	1
Továrník (podnikatel)	1					1	1	2		
Lékař		1					1			
Advokát									1	1
Stavitel										1
Šlechtic (velkostatkář)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Právnícká osoba	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2
Čestný měšťan	3	5	6	6	6	2	2	2	1	1

Zdroj: SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*; Tamtéž, fond Okresní úřad Nové Město na Moravě, Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1869; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1880; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1890.

Voliči, kteří se nacházeli v I. sboru, zcela jistě představovali špičky městské společnosti. Do této skupiny patřily jak místní ekonomické elity (nejmajetnější poplatníci), tak i vzdělané měšťanstvo (především honorační voliči – úředníci, učitelé; zástupci svobodných povolání).

⁹⁶ Důležité bude současně pozorovat, k jakým proměnám v průběhu sledovaného období v těchto skupinách docházelo. Zde je nutné ale brát v potaz, že se častokrát jednalo o stejné osoby, které v rámci profesionalizace změnily svoje původní povolání. K této problematice viz MACHÁČOVÁ, J. – MATĚJČEK, J.: *Nástin sociálního vývoje*, s. 82–85.

Početnou skupinu zde dlouhodobě představovali křesťanští i židovští obchodníci, kteří patřili mezi nejmajetnější poplatníky, a tedy špičky místních ekonomických elit, a svého postavení vhodně využívali pro politické i jiné veřejné aktivity. Tuto skupinu uvnitř I. sboru bych označil za jádro staroměšťanských vrstev, neboť měla na chod politické situace ve městě hlavní vliv až do počátku 90. let.

Řemeslnické vrstvy se do I. sboru dostávaly spíše sporadicky, což dokládá určitou ekonomickou zaostalost této skupiny, která dlouhodobě setrvala „na úrovni živnostenské malovýroby s prací na zakázku nebo na sklad pro lokální trh.“⁹⁷

Uvnitř zkoumaného sboru drželo silné pozice i vzdělané měšťanstvo. Na prvním místě bych vyzdvihl úřednictvo, jehož zastoupení odráželo význam Bystřice jako správního centra. Z podobného důvodu zde mělo svoje zástupce i učitelstvo, jehož počet se výrazně zvýšil v souvislosti s rozvojem školské infrastruktury.⁹⁸ Politicky se výrazněji obě vrstvy angažovaly až od 90. let, kdy ve městě došlo k zásadním politickým změnám⁹⁹ a v rámci zastupitelstva k „výměně generací.“¹⁰⁰

Propojení ekonomické a sociální sféry hospodářsky zaostalého malého města kopíruje míra zastoupení továrníků. Jejich zástupci, ač spíše sporadicky, se ve složení I. sboru objevují již od počátku sledovaného období. Byli důležitými členy místních ekonomických elit, čehož, podobně jako obchodníci, často využívali ve svém politickém a veřejném angažmá.¹⁰¹

Tabulka č. 8 Socio-profesní skladba II. volebního sboru

Socio-profesní skladba	Rok									
	1864	1882	1885	1888	1891	1894	1899	1902	1908	1912
Rolník a majitel domu	22	21	22	26	23	56	40	35	29	33
Řemeslník/živnostník	45	20	20	28	27	32	23	16	24	24
Úředník	4	2	7	5	4	3	5	10	12	10
Obchodník		4	5	3	5	6	12	11	14	12
Hostinský	2	9	8	9	7	6	5	8	6	5
Učitel	2	4	3	4	5	4	1	4	9	10
Katolický duchovní	1					2	2	1	2	2
Továrník (podnikatel)							1			1

⁹⁷ MACHÁČOVÁ, J. – MATĚJÍČEK, J.: *Nástin sociálního vývoje*, s. 61.

⁹⁸ Podrobně viz kapitola 8. 2. 1. Školství.

⁹⁹ Současně je zjevné, že hlasy učitelů, jakožto početných zástupců tohoto sboru si byli vědomi. Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

¹⁰⁰ Viz kapitola 7. Obecní výbor Bystřice nad Pernštejnem v letech 1864–1912.

¹⁰¹ Viz kapitola 7. 1. 6. Podnikatelé.

Lékař	1		1	1	3	4	3	4	5	5
Lékárník	1	1		1	1		1	1	1	1
Zvěrolékař										1
Advokát					2	1	1	2	1	2
Právník							1			
Faktor						1	1	1		
Jednatel firmy		1	1				1			
Revírník								1		
Právníká osoba	1		1	4	2	2	2	1	1	1
Čestný měšťan							2	5	4	1

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*; Tamtéž, fond Okresní úřad Nové Město na Moravě, Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1869; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1880; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1890.

Poznámka: Vzhledem k nesrovnalostem ve voličských seznamech nebyl do této tabulky zahrnut rok 1867.

Ve druhém sboru si dlouhodobě udržovalo nejsilnější pozice drobné měšťanstvo, v Bystřici reprezentované majiteli domů, kteří obdělávali pole, a řemeslníky. V případě řemeslníků ještě poznamenejme, že relativně vysoká míra jejich zastoupení ve druhém sboru na počátku sledovaného období reflektovala důležitost Bystřice jako řemeslného centra. Společně se ztrátou konkurenceschopnosti vůči průmyslové výrobě jejich řady postupně slábly. Naopak z dlouhodobějšího hlediska se jako progresivnější skupina jeví především obchodníci, jejichž počet se poměrně rychle zvyšoval.¹⁰²

Od 90. let zaznamenáváme v rámci II. sboru početní nárůst zástupců svobodných povolání (lékař, lékárník, advokát atd.) a, podobně jako inteligence v I. sboru (úředníci, učitelé), začali se stávat důležitými aktéry politického dění ve městě.

5.3 Účast ve volbách do obecního zastupitelstva

V předešlém textu jsem se zabýval otázkou celkového počtu oprávněných voličů a jejich nerovnoměrného rozložení v příslušných sborech. V této podkapitole bude hlavním předmětem mého bádání volební účast v jednotlivých sborech v letech 1882–1912. Údaje o účasti ve volbách nám pro porovnání poskytnou klání v roce 1864 a 1867.

¹⁰² V menší míře lze ve stejném smyslu hovořit i o skupině hostinských.

Tabulka č. 9 Účast ve volbách v jednotlivých volebních sborech

Rok	I. volební sbor			II. volební sbor			III. volební sbor		
	Počet voličů	Skutečně volilo	v %	Počet voličů	Skutečně volilo	v %	Počet voličů	Skutečně volilo	v %
1864	28	25	89,3	79	44	55,7	288	40	13,9
1867	31	13	41,9	67	26	38,8	283	44	15,5
1882	29	11	37,9	62	23	37,1	297	123	41,4
1885	19	11	57,9	68	45	66,2	305	173	56,7
1888	25	9	36	81	16	19,8	395	19	4,8
1891	27	12	44,4	79	28	35,4	377	50	13,3
1894	28	24	85,7	87	75	86,2	401	281	70,1
1897	37	13	35,1	101	46	45,5	514	-	-
1899	37	13	35,1	102	46	45,1	512	-	-
1902	25	8	32	100	21	21	547	-	-
1908	30	23	76,7	107	82	76,6	562	300	53,4
1912	30	19	63,3	108	31	28,7	574	-	-

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*.

Základním zjištěním plynoucím z předložené tabulky je fakt, že v žádném sboru nikdy nenastala absolutní volební účast. Z výsledků je současně zjevné, že pro Bystřici platil obvyklý model, kdy nejmenší účast byla nejčastěji mezi voliči třetího voličského sboru, Průměrná volební účast v rámci sledovaných volebních klání byla přibližně 35,4 %. Nízký počet voličů u nepočtenějšího sboru ve většině případů souvisel s vědomím, že v soupeření s I. a II. sborem, volícím stejný počet zastupitelů, je takřka nereálné prosadit své kandidáty. Taková situace mohla v některých případech vést až k bojkotu voleb.¹⁰³

Dle Pavla Kladiwy byla obvykle nejvyšší průměrná volební účast v rámci I., případně II. sboru, přičemž u I. sboru se v Předlitavsku pohybovala mezi 60–90 %.¹⁰⁴ I v případě Bystřice můžeme nejvyšší volební účast ve většině případů zaznamenat právě u I. voličského sboru.¹⁰⁵ Během dvanácti uskutečněných voleb vykazoval průměrnou účast kolem 52,3 %, čímž předstihl druhý volební sbor s průměrem kolem 46,4 %. Ještě vyšších hodnot bylo dosaženo v Novém

¹⁰³ KLADIWA, P.: *Muži z radnice*, s. 408.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 407.

¹⁰⁵ Výjimkou byly volby v roce 1882, kdy účast v rámci III. sboru byla vyšší než v I. sboru. V rámci malých měst se zjevně nejednalo o příliš neobvyklou událost. V Novém Městě na Moravě k této situaci došlo dokonce třikrát – 1867, 1870 a 1892. Viz DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 56. Obdobou situaci pozoruje i na příkladu Bučovic Jan Růžička - v roce 1911. Viz RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 47.

Městě na Moravě (I. sbor – 56,5 %, II. sbor – 50,7 %).¹⁰⁶ Statistiky pro Město Žďár vykazují naopak vyšší průměrnou účast ve volbách u voličů II. sboru (I. sbor – 44,4 %, II. sbor – 51,6 %).¹⁰⁷ Ve srovnání s předlitavským průměrem lze z dlouhodobého hlediska volební účast prvního sboru v Bystřici, ale i v ostatních městech novoměstského okresního hejtmanství, označit spíše za lehce podprůměrnou.

V Bystřici dosáhl první sbor nejvyšší volební účastni v roce 1864. Vyšplhala se až na 89,3 %. Druhý sbor nejvyšší účast zaznamenal v roce 1894, a to 86,2 %, stejně jako třetí voličský sbor, který měl v témže roce účast 70,1 %. Naopak pozoruhodně málo voličů I. sboru přišlo k volbám v roce 1902, kdy jejich účast byla pouze 32 %. Dále je nutné zmínit volby v roce 1888, kdy se účast v případě druhého sboru pohybovala kolem 19,8 % a u třetího dokonce pouze kolem 4 %. V těchto případech již lze uvažovat o tom, zda nešlo o bojkot voleb, a to zejména ze strany třetího voličského sboru. Nízká volební účast však mohla být běžně způsobena i jinými okolnostmi, například když nedocházelo k zásadním volebním bojům, ať už mezi jednotlivými národnostmi či odlišnými politickými tábory, a předvolební kampaň tak nenabývala na vysoké intenzitě. Příkladem může být nízká volební účast¹⁰⁸ v německém Novém Jičíně, kde na poli komunální politické scény panovala klidná atmosféra, voliči se necítili být ohroženi, a k volbám se tak v hojném počtu nedostavovali.¹⁰⁹ Vzhledem k účasti bystrických voličů v jednotlivých letech je možné konstatovat, že volby zde měly spíše klidný průběh. Rozvíření klidné atmosféry bystrických voleb znamenala klání uskutečněná v letech 1864, 1885, 1894 a 1908/1909. Příčiny těchto výkyvů se pokusím nastínit v kapitole o průběhu obecních voleb.

5. 4 Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů

V této kapitole se pokusím na základě dostupných pramenů rekonstruovat průběh obecních voleb v Bystřici v letech 1864–1912 a provést srovnání s obdobnými volbami v některých jiných městech. Překážkou tohoto výzkumu je již zmiňovaná absence regionálního tisku, a to až do roku 1904, díky čemuž je obtížné rozkrýt zákulisí jednotlivých volebních klání.

¹⁰⁶ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 56.

¹⁰⁷ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 43.

¹⁰⁸ V rozmezí druhé poloviny 80. let a 90. let volební účast kolísala mezi 32 a 40 %.

¹⁰⁹ KLADIWA, P.: *Muži z radnice*, s. 58.

Volby v 60. letech lze vzhledem k zachovalosti pramenů zkoumat pouze na příkladu let 1864 a 1867. Po těchto volbách došlo k větším personálním změnám v zastupitelstvu,¹¹⁰ a podle volební účasti lze konstatovat, že se těšily hojnému zájmu veřejnosti.¹¹¹ Na základě dostupných pramenů však nelze sledovat podlouбі těchto volebních klání. Lze konstatovat, že během 60. let nezaznamenáváme například výrazné rozpory v zastupitelstvu, které by pramenily z rozdílného pohledu na vedení města, a neprobíhaly ani vzrušenější předvolební agitace. Vedení města bylo až do konce 80. let výhradně v rukou staročesko – klerikální strany¹¹². Vyšší účast ve volbách tak byla spíše vyvolána snahou prosadit do vedení města nějakého výraznějšího jedince než projev zásadních názorových rozporů v rámci města. Následující pojednání o průběhu voleb ve zmíněných letech tak bude mít spíše popisný charakter.¹¹³

Volby v roce 1864 se vyznačovaly vysokou volební účastí v I. a II. voličském sboru. V květnu byly veřejně vyvěšeny seznamy oprávněných voličů, ve kterých však byly nalezeny chyby, proto byly podány reklamace. Ty se týkaly chybného zanesení několika voličů do voličských sborů. Reklamace byly uznány a seznamy se musely předělat. Po jejich opravě se v červnu přešlo k volbě členů výboru, přičemž voliči I. a II. sboru se k volbám dostavili v hojném počtu, avšak volební účast ve III. sboru byla velice nízká. Z dochovaných pramenů nelze vyvodit, zda volební klání mělo bouřlivý průběh. Proti volbám ale nebyly podány žádné reklamace a bylo možné přejít k volbě starosty a radních. Zde se již projevil jisté názorové neshody, zejména při volbě starostů, kde se hlavními soupeři stali Peregrin Fiša a Josef Dědek. V prvních dvou kolech volby nedokázal žádný z kandidátů získat nadpoloviční většinu hlasů, a tak bylo nutné přejít ke kolu třetímu, ve kterém již vyhrával kandidát s největším počtem hlasů bez nutnosti dosáhnout nadpoloviční většiny. Ačkoliv v obou předešlých kolech získal nejvíce hlasů Peregrin Fiša, v tom třetím zvítězil Josef Dědek poměrem 8 ku 9 hlasům. Poté proběhla volba třech radních. Na tyto posty byl zvolen Jiří Sáblik s 12 hlasy, Peregrin Fiša s 10 hlasy a Jakub Janeček taktéž s 10 hlasy.¹¹⁴

Následující volby, konané v roce 1867, nejspíše probíhaly pokojně a za menší účasti oprávněných voličů. V tomto případě nebyly proti voličským seznamům, zveřejněným v květnu, podány žádné reklamace, a 11. – 13. června se tak mohly odehrát volby do obecního zastupitelstva. Po jejich skončení však byly 15. června podány reklamace. Jejich předmětem

¹¹⁰ Viz kapitola 7. Obecní výbor Bystřice nad Pernštejnem v letech 1864–1912.

¹¹¹ Viz kapitola 5. 3. Účast ve volbách do obecního zastupitelstva.

¹¹² Dle mého názoru lze hovořit i o staroměst'ansko-klerikální straně.

¹¹³ Podobnou situaci pozorujeme i při většině volebních klání v 80. letech.

¹¹⁴ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

byla údajná dezinformace o času konání voleb pro druhý voličský sbor. Zahájení voleb pro tento sbor bylo stanoveno na 12. června v deset hodin. Někde se však měla objevit zpráva udávající pozdější dobu začátku, a to ve dvě hodiny, díky čemuž několik voličů II. sboru bylo údajně o účast ve volbách ochuzeno. Touto reklamací se začalo zabývat okresní hejtmanství a místodržitelství. Bylo přikázáno vyslechnout obecního sluhu Jana Coufala, pověřeného vyvěšením informace o času konání voleb, a několik svědků - zástupců II. sboru. Organizační pochybení se však neprokázalo. Výnosem z 23. července 1867 byly reklamace zamítnuty a původní volební výsledky ponechány. Bylo proto možné přejít k volbě starosty a radních. Pro pracovní vytíženost se z těchto voleb omluvil hrabě Mitrovský a také adjunkt Jan Petřek. Hned v prvním kole byl nadpoloviční většinou zvolen neúspěšný kandidát z minulých voleb Peregrin Fiša. Z prvního kola volby radních vzešli dva vítězové – Antonín Fiša s 15 hlasy a Vojtěch Janda s 12 hlasy. Ve druhém kole byl poté zvolen třetí radní – Benedikt Neubauer 11 hlasy.¹¹⁵ Tyto volby měly zvláštní důležitost, neboť během nich došlo ke složení zastupitelstva, jehož členové na svých pozicích setrvali ve většině případů až do přelomu 80. a 90. let.¹¹⁶ Dle mého názoru lze o daném období hovořit jako o vládě staročesko – klerikální strany. Určitá politická stabilita v rámci města se odrazila i na průběhu dalších volebních klání.

Volební seznamy pro volby v roce 1882 byly zveřejněny na přelomu dubna a května, a protože se proti nim nevyskytly žádné námitky, došlo k volbě výboru ve dnech 9. – 10. června. Volby proběhly klidně a proti jejich výsledku nebyly podány žádné reklamace. 22. června se konaly volby radních a starosty, z nichž se z důvodu pracovních cest omluvil hrabě Mitrovský. Starostou se opětovně stal Peregrin Fiša, a to většinou hlasů - 16:1 Radními byli zvoleni Josef Sýkora, Roman Janeček a Ferdinand Lazar, přičemž všichni shodně obdrželi 16 hlasů.¹¹⁷

Podobný scénář platil i pro volby v roce 1885. Volební seznamy byly opět vyvěšeny na přelomu dubna a května a nebyly v nich nalezeny žádné nedostatky. Volby samotné proběhly od 12. do 13. června. Ani proti nim nebyly podány žádné reklamace a na 27. června 1855 byly svolány volby starosty a radních. Z těchto voleb se z důvodu pracovních cest opět omluvil hrabě Mitrovský a c. k. okresní soudce Jan Novák.¹¹⁸ Za starostu byl znovu většinou

¹¹⁵ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹¹⁶ Viz příloha č. 4. Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

¹¹⁷ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹¹⁸ Důvod omluvy z voleb nebyl blíže specifikován.

hlasů zvolen Pelhřim Fiša v poměru 15:1. Radními byli zvoleni Josef Sýkora, Roman Janeček a Ferdinand Lazar. Všichni obdrželi shodně 15 hlasů.¹¹⁹ Z důvodu stěhování do Brna však Fiša na svůj starostenský post v roce 1886 rezignoval. Na jeho místo byl zvolen dosavadní radní Josef Sýkora, který měl pro tento post díky dlouholetému působení ve funkci radního výborné předpoklady.¹²⁰ Touto personální změnou došlo k narušení dlouhodobě neměnné politické situace ve městě.

V poklidu proběhly i volby v roce 1888. Proti voličským seznamům vyvěšeným v dubnu a volbám samotným, uskutečněným 6. a 7. července, nebyly podány žádné reklamace. Volby starosty a radních byly ohlášeny na 26. července. Opět se kvůli velké pracovní vytíženosti omluvil hrabě Mitrovský. Valnou většinou hlasů, v poměru 22:1, starostenský post obhájil Josef Sýkora a radními se stali Roman Janeček, Jan Dědek, Jan Svačina, kteří shodně obdrželi 22 hlasů.¹²¹ Při těchto volbách došlo pod vedením lékárníka Jana Svačiny k aktivizaci opozice, která jeho zvolením na post radního získala silný vliv na rozhodování zásadních otázek, týkajících se chodu města. Toho si byl patrně Svačina vědom a při zasedáních vystupoval velice dominantně a většinou opozičně proti vládnoucí straně.¹²²

K průběhu voleb konaných v roce 1891 se prameny nedochovaly. Volby ale představovaly zlom ve vývoji bystřické samosprávy. Starostou byl zvolen Jan Svačina, který stál v čele strany lidové, a poprvé se tak do vedení města prosadil někdo jiný než zástupce staročesko – klerikální strany. Nástupem lidové strany k moci současně došlo k poměrně rozsáhlým personálním změnám, kdy do výboru zvoleného v roce 1891 přišlo přibližně 50 % nováčků.¹²³ Vítězství lidové strany zjevně těžko nesli zejména příznivci strany klerikální a svoje nesympatie projevovali obzvláště při různých oficiálních příležitostech. Příkladem mohou být okolnosti průběhu celoročních zkoušek z náboženství v místní škole, konaných měsíc po volbách. Až dosud bylo zvykem pozvat k této události i zastupitelstvo. Tentokrát ale nedorazilo ani pozvání od farního úřadu, a celá akce tedy proběhla bez účasti představitelů

¹¹⁹ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹²⁰ Viz příloha č. 4. Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

¹²¹ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹²² Viz kapitola 7. 1. 4. Svobodná povolání.

¹²³ Viz kapitola 7. Obecní výbor Bystřice nad Pernštejnem v letech 1864–1912.

města.¹²⁴ Počátkem roku 1894 si zase zastupitelstvo stěžovalo na to, že „*při slavnosti Hromnic zúčastněný výbor byl důst. p. farářem přehlédnut a posledně svíčky podělen.*“¹²⁵

Je nutné konstatovat, že městu se pod vedením nové strany příliš nedařilo. Hlavním důvodem byl špatný finanční stav městského hospodaření, způsobený stavbou nové školní budovy. Ačkoliv k realizaci stavby došlo již v průběhu 80. let, nákladnost tohoto projektu se v rozpočtu výrazněji projevila až počátkem 90. let. Vysokou zadluženost se město snažilo řešit různými přírážkami. Vyšší zatížení peněženek voličů a zastupitelů vedlo k četným protestům a tyto okolnosti měly vliv na následující volební klání.¹²⁶

Voličské seznamy pro volby v roce 1894 byly zveřejněny v dubnu téhož roku a k nahlédnutí byly do začátku května. K jejich podobě nebyly podány žádné námítky, a nic tak nebránilo uskutečnění voleb, naplánovaných na 13. a 14. června.¹²⁷ V těchto volbách se mezi sebou utkala místní strana lidová, která dosud držela v rámci obecního zastupitelstva silné pozice, a opozice složená ze zástupců staročesko – klerikální strany. Důležitost tohoto volebního klání potvrzovala i vysoká volební účast - kolem 74 % všech voličských hlasů.

Pod vedením starosty Jana Svačiny vstupovala lidová strana do voleb velice optimisticky, a i přes zmíněné komplikace v městském hospodaření očekávala vítězné tažení ve všech voličských sborech. O to větší šok strana prodělala po jejich skončení, neboť opozice dokázala volby vyhrát v I. i II. sboru a lidové straně se podařilo svoje pozice obhájit pouze ve sboru posledním. Zprávu o výsledcích voleb nejprve přinesly Lidové noviny, které otiskly dopis neznámého zástupce bystřické lidové strany, v němž je vyličená špatná hospodářská, politická a kulturní situace ve městě. Hlavní viníky volebního neúspěchu vidí autor dopisu v zástupcích opoziční strany, která údajně jedná v rozporu s národními zájmy, ale i zájmy občanů, přičemž kazí snahy strany lidové tyto neutěšené poměry v obci změnit.¹²⁸

V dopise je pochopitelně vyzdvihována volební aktivita III. sboru, v němž se lidové straně podařilo zvítězit: „*Třetí sbor uvědomělých řemeslníků a maloživnostníků vůbec – v těch vždy ukáže se jádro národa [...] dostál svojí povinnosti a volil většinou ohromnou stoupence strany lidové a tím dokázal, že umí udělat rozdíl mezi charaktery a lidmi – bez charakteru.*“

¹²⁴ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 24. července 1891.

¹²⁵ Tamtéž, zasedání dne 16. února 1894.

¹²⁶ Viz kapitola 8. 2. 1. Školství.

¹²⁷ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹²⁸ *Z Bystřice n. P.*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 142, 24. 6. 1894, s. 9.

Výsledky voleb ve II. sboru byly však pro lidovou stranu velkým zklamáním, neboť se očekávala podpora zejména od učitelstva. To se ale rozhodlo volit stranu opoziční – jimi nazývanou „klerikální“, přestože, jak se v dopise uvádí, její členové často konali v rozporu se zájmy učitelstva: „Což však nás nejvíce překvapilo, bylo, že i mnozí z učitelstva zdejšího volili se stranou klerikální. Že učitelé pp.: Serbousek, Čermák a Brandýs – staří to veteráni zpátečnictví volili s touto stranou, nás nepřekvapilo: naopak očekávali jsme to. Avšak překvapilo nás, že volili i učitelové pp.: Ondruška a Herzog, řed. ob. a měšť. školy. Tentýž pán, který před časem velmi trefně se vyjádřil o jistém pánu, který měl otce učitelem a podepsal kdysi žádost o koncessionální školu, jednání pána tohoto prohlašuje – za darebáctví. A ejhle! Dnes p. Herzog volí – vzdor tomu, že při každé příležitosti se prohlašuje za vlastence – se stranou klerikální, směsí to lidí známých odpůrců školy a školství vůbec, kteří učitele vyhledávají jen tehdy, když je chtějí pro své záměry získat.“¹²⁹

Neúspěch ve volbách je současně spojován s „podivnými“ událostmi, které je provázely: „[...] Vůbec zdálo se, že vše se spiklo proti straně lidové: nejen že strana klerikální pozvala si c. k. komisara, ale i dva četníky novoměstské. Jest dále v úvahu vzíti: proč právě v tento den vukolní kněží měli zde konferenci? A den předtím proč zde byl novoměstský inspektor p. Martínek? Odpoledne pak dne 14 t. m. přijel volit i zástupce velkostatku.“¹³⁰

Článek se setkal s poměrně bouřlivými reakcemi a o několik dní později na něj reagovala i opozice ve dvou dopisech publikovaných v Moravské Orlici.

Způsob, jakým lidová strana líčí poměry ve městě, je v jednom z dopisů označen za „humoristický“ a to, jak vyzdvihuje svoje předáky a jejich působení, za „bombastické“.¹³¹ Následně autor věnuje pozornost reklamacím podaným lidovou stranou proti volbám. Ty zahrnovaly následující výtky: „Ve III. sboru volil prý volič, jenž trestán byl pro přestupek dle § 460 tr. z. a následkem toho ztratil aktivního práva volebního; ve II. sboru volili zase dva páni voliči, kteří prý práva volebního neměli; v I. sboru volil prý volič, jenž jest čestným měšťanem v Bystřici – neprávem plnou mocí; a konečně, že tamtéž volen byl za člena výboru „služebník obce“.“¹³²

¹²⁹ Z Bystřice n. P., (autor neuveden), Lidové noviny, č. 142, 24. 6. 1894, s. 9.

¹³⁰ Tyto stížnosti se však v později podaných reklamacích neobjevily. Viz Tamtéž.

¹³¹ K volbám obecního výboru v Bystřici nad Pernštejnem, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 147, 1. 7. 1894, s. 1–2. Srov. K obecním volbám v Bystřici n. P., (autor neuveden), Moravská orlice, č. 148, 3. 7. 1894, s. 1–2.

¹³² K volbám obecního výboru v Bystřici nad Pernštejnem, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 147, 1. 7. 1894, s. 1–2.

Reklamacce se tedy převážně týkaly volebních seznamů. Dle mínění opozice byly pouze snahou lidové strany prodloužit si dobu, po kterou si podrží stávající pozice a odrážely její neochotu smířit se s nepříznivým volebním výsledkem. Jako hlavní argument pro naivnost těchto reklamací opozice uvedla, že stížnosti proti sestavení volebních seznamů byly podány až po termínu, který byl pro námitky vyhrazen. V případě, že námitky týkající se osob zanesených do voličských seznamů nejsou vzneseny do stanoveného termínu, nelze již zpochybňovat právo těchto osob na volbu. Opozice v dopise taktéž vysvětluje, že čestný měšťan měl právo volit prostřednictvím plné moci, neboť v obci současně vlastnil i nemovitosti, a zároveň zdůrazňuje, že za člena výboru mohl být zvolen „služebník obce“, neboť od obce nedostával žádné zásadní dary za vykonanou práci.¹³³

Vznesenými reklamacemi se zabývalo okresní hejtmanství, přičemž 22. září 1894 je zamítlo. Bylo rozhodnuto, že volby se opakovat nebudou a volební výsledky z června jsou konečné. K volbě radních a starosty poté došlo 20. října 1894. Novým starostou se stal Jan Dědek, který obdržel 13 hlasů. Neúspěšnými kandidáty byli Jan Svačina (9 hlasů) a Jan Neubauer (1 hlas). Novými radními byli zvoleni: Josef Slezák (19 hlasů), František Švarcer (16 hlasů), Antonín Sýkora (14 hlasů) a Antonín Slaviček (13 hlasů).¹³⁴

Výraznějšímu zájmu veřejnosti se těšily i volby, které se měly konat v roce 1897. Byly opět ve znamení tuhých bojů mezi stranou lidovou a vládou staročesko - klerikální. Období konce 19. století bylo spojeno s plány na realizaci některých zásadních komunálních projektů, jako stavby další školní budovy¹³⁵ či stavby železnice.¹³⁶ Jejich úspěšné dokončení by vládou straně bezesporu přineslo oblibu a prestiž, což by mohlo sehrát důležitou roli v jejím znovuzvolení.

Volby se ukázaly jako velmi problematické, a to hned od vydání voličských seznamů v září 1897, proti nimž byly okamžitě podány reklamacce, týkající se zařazení některých voličů do příslušných sborů. Tyto reklamacce byly komisí 29. září uznány a seznamy bylo nutno přepracovat. Část zastupitelů navíc protestovala proti působení Josefa Hutaře ve volební

¹³³ *K volbám obecního výboru v Bystřici nad Pernštejnem*, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 147, 1. 7. 1894, s. 1–2.

¹³⁴ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹³⁵ Jednalo se o zřízení zimní hospodářské školy a stavby nové budovy pro její provozování. Viz kapitola 8. 2. 1. Školství.

¹³⁶ Viz kapitola 8. 2. 4. Železnice.

komisi¹³⁷ pro údajný střet zájmů. Hutař byl totiž v daném výboru současně náhradníkem.¹³⁸ Rozhodnutím okresního hejtmanství bylo jeho jmenování do volební komise zrušeno, s čímž se ale část zastupitelů nechtěla spokojit a proti tomuto rozhodnutí podala další odvolání.¹³⁹ Bylo však zamítnuto a na místo Hutaře byl do volební komise zvolen sklenář Antonín Chrást. Zde je nutné poznamenat, že k tomuto finálnímu rozhodnutí došlo až v listopadu 1898.¹⁴⁰ Veškeré průtahy lze pravděpodobně chápat jako prostředek, kterým si vládnoucí strana chtěla prodloužit svoje funkční období, například proto, aby si mohla připsat zásluhy za dokončení zmíněných projektů.¹⁴¹

Voličské seznamy tak byly sestaveny až v dubnu 1899 a téhož měsíce se uskutečnily i volby samotné, proti kterým dle dostupných pramenů nebyly podány žádné reklamace.¹⁴² Ve volbách se podařilo zvítězit straně lidové, a to pod vedením nového starosty Edmunda Fiši.¹⁴³ Radními se stali Antonín Polnický, Jan Neubauer, Emanuel Eichler a Vojtěch Štěpánek.¹⁴⁴

O průběhu voleb v roce 1902 opět nelze dohledat příliš informací. Volby v roce 1905 proběhly ve dnech 23. – 25. listopadu. Proti seznamům a volbě samotné nebyly vzneseny žádné reklamace.¹⁴⁵ Volby probíhaly v klidné atmosféře a za velice nízké účasti¹⁴⁶, která mohla být odrazem spokojenosti „s navrženými kandidáty vedoucí strany,“ jejíž hlavní tváří byl Edmund Fiša.¹⁴⁷ Mohlo se tak plynule přejít k volbě starosty a radních, která se uskutečnila 6. prosince. Z této volby se omluvil Vladimír hrabě Mitrovský (již syn), který pracovně pobýval v Sokolnicích. Novým starostou se stal Edmund Fiša (24:2). Radními se stali Antonín Polnický, František Karkulin, Emanuel Eichler, Jan Fiala.¹⁴⁸ Z volby se omluvil Vladimír Mitrovský, Arnošt Ládník, Antonín Slavíček, Jan Fiala.¹⁴⁹

¹³⁷ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*.

¹³⁸ Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 19. listopadu 1897.

¹³⁹ Tamtéž, zasedání dne 10. prosince 1897. Ve fondu příslušného okresního úřadu jsem bližší informace nedohledal.

¹⁴⁰ Tamtéž, zasedání dne 23. listopadu 1898.

¹⁴¹ Během tohoto období se počítalo se zřízením železničního spojení. Viz kapitola 8. 2. 4. Železnice.

¹⁴² SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1860–1899*, inv. č. 349, kart. č. 68.

¹⁴³ Právě pod jeho vedením dokázalo město vybudovat železniční spojení, což bylo chápáno jako jeho nejvýraznější zásluha pro město. Viz kapitola 7. 1. 1. Řemeslníci, živnostníci a rolníci.

¹⁴⁴ Bližší prameny se nezachovaly ani k volbě starosty a radních.

¹⁴⁵ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1902–1938*, inv. č. 350, kart. č. 69.

¹⁴⁶ Informace o volební účasti se nedochovaly. Přesná čísla neuvádí ani noviny.

¹⁴⁷ *Z Bystřicka*, (autor neuveden), *Ozvěna z Novoměstska*, č. 5, 1. prosinec 1905, s. 86.

¹⁴⁸ Informace o počtech hlasů se nedochovaly.

¹⁴⁹ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1902–1938*, inv. č. 350, kart. č. 69.

Za důležité lze označit i volby konané na přelomu let 1908 a 1909. Toto klání proběhlo ve znamení vnitřních rozporů mezi členy strany lidové. Část členů zmíněné strany, „*chodících do lékárny na besedu*“¹⁵⁰, vytvořila vlastní sdružení „*inteligentů*“ – stranu opoziční. Označení opoziční strany jako strany „*inteligentů*“ souvisí s jedním z cílů strany, a to dosáhnout „důstojného zastoupení inteligence na radnici.“¹⁵¹ Strana pochopitelně seskupovala důležité představitele místní inteligence, jako ředitele škol Slavíka, notáře Cyrila Zvěřinu či lékárníka Otakara Svačinu (syn zesnulého Jana Svačiny).¹⁵² Sice se objevily snahy o nalezení kompromisu, tyto pokusy však z velké části selhaly a strany se do voleb rozhodly jít samostatně.¹⁵³

Voličské seznamy byly vyvěšeny v prosinci 1908 a 28. prosince byly podány reklamace kvůli nesprávnému zařazení několika voličů. Byla mezi nimi i stížnost zvěrolékaře Františka Horna, který do voličských seznamů nebyl vůbec zařazen. Dosud ale neměl v obci vyřízené domovské právo a jeho reklamace tak byla 31. prosince 1908 zamítnuta. Proti tomuto rozhodnutí podal 2. ledna 1909 další stížnost, která však opět byla zamítnuta.¹⁵⁴

Po finální úpravě voličských seznamů a vyřízení reklamací se ve dnech 15. – 19. února 1909 mohly konat volby.¹⁵⁵ Do poslední chvíle před nimi probíhaly předvolební schůze obou stran, které měly za cíl získat co největší počet voličů. Například volební schůze, kterou starosta Fiša svolal na 14. února, se vyznačovala velkou účastí a bouřlivou atmosférou. Schůze probíhala formou diskuze s voliči, kdy se každý mohl vyjádřit k fungování místní samosprávy a starosta s dalšími členy na přednesené názory reagovali. Situace se vyhrotila po vystoupení zvěrolékaře Horna, který se pustil do opoziční „*pokrokářské strany*“, přičemž začal pokrokáře slovně napadat. Byl však umlčen přítomným voličstvem. Když i mezi dalšími přítomnými začaly diskuze přecházet na pole osobní, byla schůze ukončena.¹⁵⁶

¹⁵⁰ Viz kapitola 7. 1. 4. Svobodná povolání.

¹⁵¹ *K volbám v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 10, 26. března 1909, s. 9–10.

¹⁵² *O volbách v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 8, 12. března 1909, s. 6. Dalším cílem byl boj proti klerikalismu a snaha odstranit zpátečnické členy zastupitelstva, kteří nesouhlasili se stavbou školní budovy. Viz kapitola 8. 2. 1. Školství.

¹⁵³ *Obecní volby v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 1, 22. ledna 1909, s. 6.

¹⁵⁴ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1902–1938*, inv. č. 350, kart. č. 69.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ *Bouřlivá schůze voličů*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 5, 19. února 1909, s. 6.

Volby proběhly za vysoké účasti voličů¹⁵⁷ a neobešly se bez komplikací. Opoziční strana na poslední chvíli, po dohodě se členy spolku Beseda¹⁵⁸, změnila svoji kandidátní listinu pro volby do I. sboru. Cyril Zvěřina totiž údajně před volbami intenzivně vyjednával s bystřickým příznivcem klerikální strany – farářem Vágnerem, který nakonec na kandidátní listině nahradil Slavíka, jenž se kandidatury vzdal. Jak uvedly Horácké listy, tímto krokem si měl Zvěřina pojistit svoje zvolení, neboť mu za prosazení faráře Vágnera na kandidátku byly slíbeny dva hlasy příznivců klerikální strany. I farář Vágner měl velkou šanci na zvolení. Jedna z plných mocí, která by znamenala hlas v jeho prospěch, byla ale zamítnuta a k jeho zvolení tak nedošlo.¹⁵⁹ Regionální tisk reagoval na Vágnerovu kandidaturu konstatováním, že by byla obrovská potupa mít v zastupitelstvu faráře.¹⁶⁰

Proti volbám podali Cyril Zvěřina a Josef Homolka reklamace, které se skládaly ze tří bodů. Prvním z nich byla stížnost na způsob, jakým volilo několik voličů z třetího sboru, kteří neuměli číst. Šlo o to, že jim byly kandidátní listy předčítány a oni v průběhu čtení buď souhlasili či odmítali. Druhý bod stížnosti se týkal rozhodnutí komise, jak vyřešit stejný počet hlasů u čtyř kandidátů I. sboru. Komise stanovila, že o jejich zvolení či nezvolení se bude rozhodovat losem, přičemž první vylosovaný neměl být zvolen. Posledním bodem reklamací byl termín, do kterého bylo možné podávat námitky proti volbě, konkrétně 27. únor. Tyto reklamace však byly 27. dubna místodržitelstvím zamítnuty a volby byly považovány za platné.¹⁶¹

Bylo tak možné přejít k volbě starosty a radních, ke které došlo 6. května 1909. Za starostu byl zvolen Edmund Fiša a za radní Jan Fiala, Antonín Polnický, Emanuel Eichler a František Karkulín.¹⁶² Ani po skončení voleb se atmosféra neuklidnila. Stranické boje zcela neutichly ani po skončení voleb. Zástupci radniční strany¹⁶³ podali na ředitele hospodářské školy J. Slavíka udání u zemského výboru „*pro volební agitace a štvání venkova proti městu se žádostí o zavedení vyšetřování a přeložení téhož na jiné místo*“. Hlavním důvodem tohoto obvinění bylo „*že p. ředitel vzdor vydanému zákazu, by se učitelé a vyučující osoby vůbec veř.*

¹⁵⁷ Viz kapitola 5. 3. Účast ve volbách do obecního zastupitelstva.

¹⁵⁸ Členové Besedy údajně měli značné zastoupení v rámci voličských hlasů I. sboru. Viz *K volbám v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 10, 26. března 1909, s. 9.

¹⁵⁹ *O volbách v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 8, 12. března 1909, s. 6. Na tyto volby byly i v dalších číslech otištěny další reakce, které opět častokrát přecházely k osobní rovině.

¹⁶⁰ *Obecní volby v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 7, 5. března 1909, s. 7.

¹⁶¹ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1902–1938*, inv. č. 350, kart. č. 69.

¹⁶² Tamtéž.

¹⁶³ Udání bylo sepsáno sekretářem města – Antonínem Šmídkem. Udání podepsal starosta Fiša, radní Polnický, Fiala a Karkulín. Radní Eichler dokument nepodepsal.

vystupováním polit. agitací nesúčastnili, súčastní se každé volby a schůze, ať v obecním zastupitelstvu, nebo v záložně, ano i v nemocenské pokladně, že vymáhá plné moci, rozdává volební lístky, súčastní se řízení reklamačního a protestního, že vytýká učitelstvu zdejších škol málo pokrokovosti atd.¹⁶⁴“ Zemský výbor však udání odložil a o jeho výsledku se dále nedočteme.¹⁶⁵

Během května a června roku 1912 byly vyvěšeny voličské seznamy, proti kterým nebyly vznešeny žádné reklamace. Nic tak nebránilo uskutečnění voleb, ohlášených na 12 a 13. června.¹⁶⁶ Tyto volby provázela nízká volební účast, „neboť byla vzájemná domluva stran“.¹⁶⁷ Z tohoto sdělení lze s největší pravděpodobností vyvodit, že ve městě panovala poměrně klidná politická atmosféra, neboť většina občanů i zastupitelů byla s dosavadním fungováním samosprávy spokojená, a to i napříč „bystřickým politickým spektrem“. Dle domluvy tak neměly probíhat žádné výrazné předvolební agitace. Na scénu se však dostává místní zvěrolékař František Horn a dosavadní zastupitel Dvořáček, kteří ve městě reprezentovali národně sociální stranu. Dvořáček byl předsedou této strany, která měla v Bystřici pouze čtyři členy. Navzdory dohodě organizovali četné předvolební schůze: Tato dohoda však měla být záhy porušena: „p. Dvořáček, ač byl varován, aby nepořádal zbytečných štvavých schůzí, přece neposlechl, a proto odpykal vinu za svého národního důvěrníka Horna.“ Dvořáček totiž nakonec nebyl ve volbách do zastupitelstva opětovně zvolen. V tisku byl označován za pouhý slepý nástroj v rukou zvěrolékaře Horna.¹⁶⁸ Celkově lze konstatovat, že se volby ale i přes vystoupení Dvořáčka a Horna odehrály v klidné atmosféře, a to na rozdíl od předchozích voleb v roce 1909, „kdy aktivně vystoupila tehdejší opozice“.¹⁶⁹ Horn s Dvořáčkem však neskrývali svoje rozčarování nad výsledky voleb: „Všechno téměř občanstvo jest svornou a klidnou volbou spokojeno, až snad na p. zvěrolékaře Horna a jeho přítele Dvořáčka“¹⁷⁰ Horn po volbách podal reklamaci, jejíž plné znění se bohužel nedochovalo. Stížnost se ale týkala voleb v I. a III. sboru.¹⁷¹ Hornova reklamace byla nakonec z části uznána a volby ve III. sboru se musely opakovat. Dvořáček s Hornem se upnuli k možnosti změnit pro jejich stranu nepříznivý výsledek voleb a zahájili četná předvolební sezení,

¹⁶⁴ Z Bystřice, (autor neuveden), Horácké listy, č. 19, 28. května 1909, s. 5–6.

¹⁶⁵ Udání, (autor neuveden), Horácké listy, č. 22, 30. července 1909, s. 5.

¹⁶⁶ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1902–1938*, inv. č. 350, kart. č. 69.

¹⁶⁷ *Obecní volby*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 24, 14. června 1912, s. 6.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ *Obecní volby v Bystřici n. Pern.*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 162, 15. 6. 1912, s. 4.

¹⁷⁰ *Obecní volby v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 25, 21. června 1912, s. 6.

¹⁷¹ *K obecním volbám v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 29, 19. července 1912, s. 5.

kde vysvětlovali a propagovali změny, které chtěli jménem národně sociální strany prosazovat. Proti nim stála opozice v čele s dosavadním starostou Edmundem Fišou. Ten nakonec dokázal svoje pozice obhájit a ve volbách zvítězit, neboť obdržel 148 hlasů, zatímco Dvořáček pouze 6 (z toho dva prostřednictvím plné moci).¹⁷²

Ani v této situaci se však Dvořáček s Hornem nechtěli daným výsledkem smířit a druhý jmenovaný opět podal proti volebním výsledkům reklamaci. Jeho opětovný pokus o zvrácení volebního výsledku se ani tentokrát nezdařil, reklamacie byla zamítnuta a volby se již neopakovaly.¹⁷³ Mohlo se tak konečně přejít k volbě starosty a radních, která byla stanovena na 16. listopad. Starostou byl zvolen Edmund Fiša a radními Richard Musil, Antonín Polnický, Emanuel Eichler a František Karkulín.¹⁷⁴

Na základě informací o průběhu bystřických obecních voleb ve sledovaném období lze konstatovat, že se po několika vyhocenějších volebních sporech v 60. letech ustálila politická situace, která zůstala bez větších změn až do přelomu 80. a 90. let. Nedocházelo k žádným zásadním politickým sporům či rozepřím ohledně městského hospodaření. V 90. letech začíná hrát významnější roli ve volebním boji nový fenomén, a to politické stranictví. Proti staročesko-klerikální straně se na konci 80. let zformovala silná opozice, která pod vedením lékárníka Jana Svačiny hájila zájmy strany lidové a prosadila se do vedení města. I přes tuhé boje obou stran, které probíhaly až do konce 90. let, si lidová strana dokázala udržet významné pozice v městském zastupitelstvu.

Převažující poklidná politická atmosféra ve městě byla dána zejména výhradně českým katolickým prostředím a měla svůj odraz i ve složení obecního zastupitelstva a většinou klidném průběhu voleb.¹⁷⁵

Při srovnání charakteru průběhu voleb v Bystřici s volbami v Novém Městě¹⁷⁶ a Žďáru¹⁷⁷, lze konstatovat, že i zde téměř výlučně české prostředí bylo určující pro absenci nějakých zásadních konfliktů či vyhocených volebních bojů. Dokazuje to i fakt, že nenacházíme zprávy o průběhu a výsledcích voleb v tisku, který překračuje rámeček regionu.

¹⁷² *Obecní volby v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 37, 13. září 1912, s. 5.

¹⁷³ *Volby představenstva obce v Bystřici*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 46, 15. listopadu 1912, s. 6.

¹⁷⁴ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, *Obecní volby 1902–1938*, inv. č. 350, kart. č. 69.

¹⁷⁵ V národnostně smíšených městech mohlo docházet k tzv. bojům o radnice. V případě Litovle se o nich zmiňuje i Michael Viktořík. Viz VIKTORÍK, M.: *Z „bojů o radnice“ moravských měst*. Časopis Matice moravské, 134, 2015, s. 81–107.

¹⁷⁶ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 66–71.

¹⁷⁷ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 123–134.

Lze však vyzorovat jistý rozdíl. Jestliže ve Žďáru a Novém Městě probíhaly volební boje téměř vždy mezi stranou radniční a opoziční, v průběhu volebních klání v Bystřici měly tendenci prosazovat svoje zájmy i některé politické strany, jako například strana lidová, národně sociální a klerikální. Ve všech třech lokalitách, coby maloměstech, však pro voliče byli rozhodující především konkrétní kandidáti a jejich schopnosti.

6. Ze života komunálních elit

6. 1 Účast na spolkovém životě

Vymezení významu pojmu spolek není jednoduchou záležitostí. „*Souvisí to se složitostí vývoje, který spolčování prodělalo, i se stále probíhajícím výzkumem role spolků v osvěcenské a zejména občanské společnosti a s bádáním ohledně vývoje spolků.*“¹⁷⁸ Dodnes neexistuje jednotná definice tohoto pojmu, přestože se někteří badatelé pokoušeli ji vytvořit. Například rakouský badatel Hans Peter Hye „*definuje spolek jako dobrovolné spojení osob, jehož cílem je dosažení účelu, který si samy na základě stanov převzaly. Toto spojení představuje v kontinuálním trvání možnost institucionalizace občanské (bürgerlicher) veřejnosti, neboť ve spolcích nacházely soukromé osoby nejen možnost svobodné diskuze, ale také možnost přenesení cílů do skutečnosti. Dobrovolnost, ústavnost, rovnost, účast na vytváření vůle, kontinuita a vypočitatelnost tedy podle něj nepředstavují jen všeobecné znaky spolku, nýbrž i přední místa v rámci „občanského katalogu ctností“.*“¹⁷⁹

Lukáš Fasora ve své práci naopak využívá názorů Thomase Nipperdeye, podle kterého „*měl spolek překonat tradiční rozdělení lidí podle rodin, domů, stavů, profesí atd., podržené množstvím starobyklých ceremonií a rituálů, a měl dopřát lidem prostor pro svobodnou společnou „zábavu“ v nejširším možném slova smyslu. Členové spolku podle Nipperdeye ve vztahu ke společenstvu vystupovali v roli rovných mezi rovnými, chtěli se vzájemně vychovávat a povzbuzovat k rozumnému, lidskému jednání s druhými lidmi, k všeobecné humanitě, a proto také byly s činností mnoha spolků často spojovány určité veřejné úkoly, realizace celospolečensky významných cílů v oblasti sociálních otázek, vědy nebo hospodářství.*“¹⁸⁰

Spolky se tedy bezesporu staly jedním z pilířů moderní občanské společnosti. V průběhu 19. století docházelo k jejich výrazné diferenciaci a postupně zasahovaly jak do politické, kulturní, hospodářské, tak i náboženské sféry života v daném městě. V jejich režii byly pořádány různé akce, které souvisely s příslušným oborem zájmu spolku. Tyto akce

¹⁷⁸ KLADIWA, P.: *Muži z radnice*, s. 87.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 88. Srov. HYE, Hans Peter: *Bürgerliches Vereinswesen*. Forschungsprojekt P 6523 G. Schlussbericht. Wien 1991, s. 9–10.

¹⁸⁰ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 105. Srov. NIPPERDEY, Thomas: *Vereine als soziale Struktur im späten 18. und früh 19. Jahrhundert*. In: *Geschichtswissenschaft und Vereinswesen im 19. Jahrhundert (Veröffentlichungen des Max Planck-Institutes für Geschichte, Bd. 1)*. Göttingen 1972, s. 2.

byly často hojně navštěvovány a nabízely tak dostatečný prostor pro některé členy spolku, aby se zviditelnili, což mělo svůj význam například právě na poli komunální politiky.

Nejstarším a zároveň jedním z nejvýznamnějších spolků v Bystřici byl čtenářsko-pěvecký spolek Věnavá, založený v roce 1865.¹⁸¹ Hned zpočátku projevilo měšťanstvo velký zájem být jeho členem. U jeho zrodu stálo i několik významných představitelů komunálních elit, jako například starostové Peregrin Fiša, Jan Dědek, Josef Sýkora a zastupitelé Josef Dědek, Vojtěch Janda či Roman Janeček. Jeho prvním předsedou byl zvolen Peregrin Fiša. Na tomto místě ho později vystřídal již jmenovaný Jan Dědek, poté další starosta Jan Svačina a dále zastupitelé Vojtěch Janda a Jiří Sáblik.¹⁸²

Svým zaměřením byl Věnavě velmi podobný čtenářský spolek Beseda, který vznikl v roce 1869.¹⁸³ I v něm aktivně působili přítomní či budoucí členové obecního výboru – Jana Fiša, František Drechl a předseda Jakub Janeček, který v čele spolku stál až do své smrti v roce 1885¹⁸⁴. Členy spolku se nedlouho po založení taktéž stali i již jmenované osobnosti Věnavy – Roman Janeček¹⁸⁵ a Josef Sýkora¹⁸⁶.

Jednalo se o spolky s podobným polem působnosti. Už od počátku však byly zřejmé rozepře mezi členy obou spolků. Svědčí o tom i samotné okolnosti založení spolku Beseda. Došlo k němu v roce 1869 poté, co byly ve Věnavě schváleny nové stanovy¹⁸⁷ a „*nespokojenci opustili Věnavu a založili nový čtenářský spolek v domě č. 167, jemuž dali jméno Beseda.*“¹⁸⁸ Více o podrobnostech založení spolku se ale z tohoto zdroje nedozvídáme. Regionální literatura nabízí možné vysvětlení existujících rozporů. Jako pravděpodobný důvod uvádí politické názorové rozepře. Věnavá měla sdružovat členy sympatizující s myšlenkami mladočeské strany a s protiklerikálním zaměřením, zatímco Beseda se spíše přikláněla k názorům strany staročeské, přičemž postupem času stále více sympatizovala i s názory strany klerikální.¹⁸⁹

¹⁸¹ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*. Zakládací listinu spolku se nepodařilo dohledat.

¹⁸² ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice nad Pernštejnem*, s. 158. Srov. Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem (dále jen Muzeum Bystřice) fond Čtenářský – pěvecký spolek Věnavá, *Knihá zápisů z valných hromad a schůzí výboru spolku 1865–1909*.

¹⁸³ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*. Muzeum Bystřice, fond Čtenářský spolek Beseda, *Knihá zápisů z valných hromad a schůzí výboru 1869–1886*. Zasedání dne 7. října 1869.

¹⁸⁴ Tamtéž, zasedání dne 8. listopadu 1885.

¹⁸⁵ Tamtéž, zasedání dne 10. ledna 1870.

¹⁸⁶ Tamtéž, zasedání dne 1. července 1870.

¹⁸⁷ Městské muzeum Bystřice, fond Čtenářský – pěvecký spolek Věnavá, *Stanovy*.

¹⁸⁸ ŠTĚPÁNEK, V.: *Dějiny čtenářsko – pěveckého spolku Věnavá*, s. 8.

¹⁸⁹ ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 159. Na základě studia stanov nelze konstatovat nějaké politické vyhranění spolku. Muzeum Bystřice, fond Čtenářský – pěvecký spolek Věnavá, *Stanovy*.

Konkrétním projevem zmíněné politické inklinace bylo zřejmě i to, že Věnavy v roce 1891 zrušila odebrání Moravské orlice, listu staročeské strany, s argumentem, že „*poslední dobou nepřátelsky proti zástupcům českého národa vystupuje*“.¹⁹⁰

U obou spolků je současně možné pozorovat snahy o zasahování do polického života obce. Příležitost k tomu skýtaly bezesporu volby do obecního výboru. Již ve volbách v roce 1894, kde se mezi sebou utkala strana lidová a strana staročesko - klerikální, figurují představitelé obou spolků coby kandidáti těchto stran. Předseda Věnavy¹⁹¹ Jan Svačina byl zároveň hlavní tváří strany lidové, která byla na počátku 90. let prohlášena za zemskou organizaci mladočechů.¹⁹² O zástupcích strany opoziční v těchto volbách se toho příliš nedozvídáme. Jedním z hlavních představitelů této strany byl však i Roman Janeček¹⁹³, který byl v této době předsedou Besedy. Jak již bylo zmíněno výše, členové tohoto spolku hájili zájmy staročechů, ale současně sympatizovali s klerikály, je tedy pravděpodobné, že Beseda byla základnou pro výše uvedenou stranu staročesko – klerikální. To se výrazněji projevilo při volbách na přelomu let 1908 a 1909.¹⁹⁴

Ve městě fungovaly i další důležité spolky, které lze označit jako prestižní. Zde bych vyzdvihнул především sbor dobrovolných hasičů, založený v roce 1875¹⁹⁵, který „*stejně jako v jiných městech a obcích patřil k nejpočetnějším asociacím a také k nejprestižnějším – v řadách velitelského sboru a jeho kompanií se to jen hemžilo jmény obecních radních či alespoň členů obecního výboru.*“¹⁹⁶ Ve vedení tohoto spolku se aktivně angažovali i někteří bystřičtí starostové – prvním předsedou se stal Josef Sýkora a toto místo po něm převzal Edmund Fiša.¹⁹⁷

Do kategorie spolků prestižních bych dále zařadil i Vojensko – veteránský sbor, který vznikl v roce 1878,¹⁹⁸ a to s ohledem na fakt, že účast spolku na městských slavnostech

¹⁹⁰ Muzeum Bystřice, fond Čtenářský – pěvecký spolek Věnavy, *Kniha zápisů z valných hromad a schůzí výboru spolku 1865–1909*, zasedání dne 25. června 1891.

¹⁹¹ Koncem 90. let se spolek již téměř nescházel. Poslední valná hromada proběhla 18. listopadu 1909 a spolek poté zanikl. Viz Muzeum Bystřice, fond Čtenářský – pěvecký spolek Věnavy, *Kniha zápisů z valných hromad a schůzí výboru spolku 1865–1909*. Zasedání dne 18. listopadu 1909. Většina členů začala působit v místní organizaci Sokola. Viz ŠTĚPÁNEK, V.: *Dějiny čtenářsko – pěveckého spolku Věnavy*, s. 62.

¹⁹² MALÍŘ, J.: *Občanská společnost*, s. 389.

¹⁹³ *K obecním volbám v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 148, 3. 7. 1894, s. 1–2.

¹⁹⁴ Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

¹⁹⁵ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*.

¹⁹⁶ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 696.

¹⁹⁷ KRŠKA, Titus: *Hasičská kronika*. Brno 1898, s. 142.

¹⁹⁸ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*.

dodávala těmto akcím větší lesk.¹⁹⁹ Ukazatelem prestiže navíc bylo i jméno spolku – „*Vladimír hrabě Mittrovský*“ – které bylo schváleno 7. září 1879. Jeho předsedou byl dlouholetý zastupitel a radní Ferdinand Lazar.²⁰⁰

Velkou důležitost měly také finanční spolky, které měly zásadní vliv na rozvoj měst. Na prvním místě jmenujme záložny, které shromažďovaly příspěvky svých členů a pouze jim také poskytovaly zejména krátkodobé úvěry. Těmito ekonomickými injekcemi mohly napomoci poměrně širokým vrstvám obyvatelstva k ekonomickému a sociálnímu vzestupu. Karel Maier dále uvádí, že s jejich vznikem a fungováním byly spjaty zpravidla výrazné osobnosti politického či ekonomického života v obci.²⁰¹ To lze potvrdit i v případě Bystřice, kde v roce 1866 vznikla místní Záložna pokladnice.²⁰² U jejího zrodu stál dlouholetý starosta Pelhřím Fiša, který byl jejím prvním předsedou. Na tomto postu jej později vystřídali další bystřičtí starostové - Jan Dědek a Jan Svačina. Jednalo se o důležitou instituci, která byla oporou zejména místnímu řemeslnictvu a podporovala četné akce města. V rozmezí let 1880–1901 měla 258 až 2003 členů. Dále v roce 1890 vznikla městská spořitelna²⁰³, v jejímž čele stál opět starosta Jan Svačina a později zastupitel Jan Neubauer, a kontribučenská záložna, která byla pod správou města.²⁰⁴

Součástí struktur městských spolků byly i takové, které sdružovaly konkrétní socio-profesní skupiny. V případě Bystřice se jednalo o Učitelův spolek Komenský, který ve městě fungoval od roku 1870.²⁰⁵ Sdružoval učitele z nejbližšího okolí města a jeho členy tak byli i všichni zastupitelé města z této socio-profesní skupiny.²⁰⁶

Ve sledovaném období též vznikaly různé pobočky již existujících spolků. Jedním z takových byla i místní organizace Sokola, která po celé sledované období reprezentovala především sportovně orientované spolky. Snahy o zřízení sokolské organizace byly patrné již od roku 1894, a to ze strany Věnavy.²⁰⁷ K jejímu založení však došlo až roku 1898.²⁰⁸ Dále je

¹⁹⁹ Viz kapitola 6. 2. Festivity.

²⁰⁰ Viz SOkA Žďár, fond Vojensko – veteránský sbor, Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 1, *Stanovy*.

²⁰¹ MAIER, Karel: *Hospodařené a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha 2005, s. 65–66.

²⁰² MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*.

²⁰³ Blíže viz kapitola 8. 1. Finance.

²⁰⁴ ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 149–150.

²⁰⁵ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*.

²⁰⁶ SOkA Žďár, fond Učitelův spolek Komenský, kniha č. 8, *Hlavní členská kniha*. Místopředsedou spolku byl například i Josef Herzog. Viz kapitola 7. 1. 5. Učitelé. Srov. příloha č. 5. Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁰⁷ ŠTĚPÁNEK, V.: *Dějiny čtenářsko – pěveckého spolku Věnava*, s. 53.

²⁰⁸ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*.

možné jmenovat místní organizaci Národní jednoty pro jihozápadní Moravu, která byla ustavena v roce 1899²⁰⁹ a jejímž předsedou byl ředitel školy K. Kubíček.

Ve městě působila i řada dalších spolků. Hojně byly zastoupené například různé katolicky orientované spolky: Pěvecký spolek Cyrillské jednoty (1887), Jednota katolických tovaryšů (1898). Fungovaly zde také hospodářsky založené spolky: Hospodářský polek (1870), Řemeslnický spolek „Vratislav“ (1891), Králíkářský spolek (1908). Dále můžeme zmínit i Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny (1882), který se staral o vzhled města.

Na příkladu několika nejvýznamnějších bystřických spolků lze demonstrovat skutečnost, že velká část členů obecního zastupitelstva propojovala svoje politické aktivity i s veřejným angažmá v místních spolcích, kde často zastávali významné funkce. Současně je patrné, že zastupitelé běžně působili v několika spolcích najednou. V případě Věnavy a Besedy se kromě typicky spolkové činnosti jednalo o propojení s polickým děním, přičemž oba spolky organizovaly stoupence různých politických frakcí.

6. 2 Festivity

Festivity²¹⁰ je možné chápat jako specifický projev každodennosti v 19. století, jejichž konáním byla občany vyjadřována potřeba vybočení z monotónního každodenního rytmu. Představovaly důležitý prostředek pro setkávání různých vrstev společnosti, které se v tyto dny odívaly do slavnostního oděvu a holdovaly různým požitkům jako zvláštním druhům pokrmů, alkoholu či tabáku.²¹¹

Různé slavnosti a oslavy tak byly běžnou součástí života občanské společnosti. Při těchto příležitostech většinou nebylo hlavním bodem, jaký spolek událost organizuje, či co je jejím předmětem. Místní občanské elity v nich především spatřovaly možnost vlastní reprezentace, přičemž se jasně ukazovalo, kdo má ve městě jaké postavení – prezentace toho, kdo patří mezi špičky místní maloměšťanské společnosti. Ústředním místem pro většinu těchto oslav, slavností a jiných akcí bylo vždy náměstí. To již od středověku představovalo centrum veškerého dění ve městě a současně sloužilo k jeho reprezentaci, neboť se zde nacházela velká část nejdůležitějších městských staveb a jiných objektů. Pokud to charakter akce vyžadoval,

²⁰⁹ MZA Brno, fond B 40 Zemský úřad Brno, knih. č. 437, *Spolkový katastr okresu Nové Město*.

²¹⁰ Tímto pojmem souhrnně označuji různé svátky či slavnosti, které se ve městě konaly. Jejich typologii se pokusím představit na příkladu Bystřice.

²¹¹ LENDEROVÁ Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2017, s. 300–307.

přicházely v úvahu i parky či otevřená příroda, které byly v této době hojně využívány k trávení volného času procházkami, sportem či jinými aktivitami.²¹²

Výše uvedené obecně platné charakteristice odpovídal i průběh většiny oslav v Bystřici, přičemž otázka jejich organizace se mnohdy stávala i předmětem jednání obecního výboru. Rozeznáváme několik typů oslav. Mezi nejčastější a pravidelně se opakující patřily ve městě bezesporu církevní svátky a slavnosti, které měly dlouhou historii. O jejich průběhu se však z pramenů dozvídáme spíše okrajově.²¹³ Mezi další významné festivity, jejichž organizace se stala předmětem debat obecního výboru, náležely nejrůznější oslavy spojené s císařem a jeho rodinou. Například v roce 1888 se poměrně velkolepě slavilo čtyřicetileté výročí panování Františka Josefa I., a to za účasti všech městských spolků: „*Přeradosná událost tato ať se oslaví slavnými službami Božími dne 2. prosince t. r. se střelbou z hmoždířů, k níž se veškeré spolky a sbory pozvati mají.*“²¹⁴

Největší pozornosti se však dostávalo zejména oslavám nepravidelným, kterým bych se nyní blíže věnoval. Jako modelový příklad jsem zvolil jednu z významných událostí – svěcení praporu spolku veteránů. Právě různé spolkové insignie, jako v tomto případě prapor, měly za cíl navenek zvýšit prestiž spolku. Jeho význam v rámci města taktéž signalizovala osobnost patrona a patronky spolku – zde se jedná o hraběte a hraběnku Mitrovské.

Hlavní část programu byla naplánována na 30. července roku 1881. Předcházel jí o několik dní dříve konaný průvod k hradu Pernštejn, který leží nedaleko města a cesta k němu vede přírodou: „[...] *Konečně byly brány postaveny a okrášleny, pestrobarevné prapory vlály na náměstí, tu dne 23. července v předvečer slavnosti ubíral se spolek veteránů s hudbou do Pernštýna k motru praporu zastaveníčkem překvapiti. Dorazivše ku hradu rozžehli pochodně, a za zvuků hudby táhli veteráni na hrad. Když hudba hráti přestala, děkovala kmotra praporu, paní hraběnka srdečně českými slovy spolku veteránskému za prokázanou ovaci, a ujistila ho svou další přízní. V dobu tu ozařoval bengálský oheň hrad.*“²¹⁵

²¹² RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 78–80. Srov. ULSPERGER, Elisabeth: *Modell und Wirklichkeit – Zur kulturellen und politischen Praxis in Kleinstädten*. In: In: STEKL, Hannes (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich. Horn, Eggenburg und Retz um 1900*. Wien 1994, s. 44–48.

²¹³ Jak již víme, do jejich průběhu mohla zasahovat i politická situace ve městě.

²¹⁴ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 8. listopadu 1888. V podobném duchu se nesly například i oslavy 50. narozeny císaře. Viz Tamtéž, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 12. srpna 1880.

²¹⁵ *Svěcení praporu spolku vyslouž. vojinů v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 178, 7. 8. 1881, s. 1–2.

Hlavní ceremonie se však odehrála až o pár dní později. Místem konání se tentokrát stalo tradiční centrum veškerého dění ve městě – náměstí. Slavnostní atmosféra v tento den prolínala celé město. Domy na náměstí byly vyzdobené,²¹⁶ všude vlály prapory a lidé si oblékli sváteční šaty. Události se účastnili nejen představitelé spolku veteránů, ale i další zástupci komunálních elit, často reprezentanti jiných spolků. Oslav se účastnily i spolky z okolních měst: „*K páté hodině ranní dne 31. července budila nás střelba z hmoždířů a hudba náměstím táhnoucí ze spánku a udivené zraky naše zřely množství praporů na střechách a v oknech, lid oděn v slavnostním hávu procházel se po náměstí, obdivoval dům p. měšťanosty, jenž velmi vkusně okrášlen byl a v němž se pan hrabě ubytoval.(...) I hasiči postavili ku oslavě svěcení celé své náčiní ku kašně.(...)Po osmé hodině oznámily stráže, že deputace ostrostřelců z Poličky se blíží, i vyšli jim veteráni s hudbou vstříc a uvedli je do zahradních místností velitele hasičů, p. Josefa Sýkory, kdež se spolky shromažďovaly. Sotva byli tito uvítáni, již přicházely deputace veteránů z Bystrého s praporem, Tišnova, z Jihlavy, z Brna a ze Žďáru, pak čestné deputace hasičských spolků z Poličky, z Rožné s hudbou a z Nedvědice.*²¹⁷

*Když spolky uvítány byly a po ranním pochodu si odpočinuli, postavili se po 10. hodině ve dvou řadách, jimižto Jeho Exelence se vznešenou chotí jeti měl, od brány slavnostní až k domu p. měšťanosty. O 10 ½ hodině oznámily rány z hmoždířů příchod vysokorodého protektora a vysokorodé kmotry praporu. Když se byli tito v době p. měšťanosty uhostili, ubírali se po krátkém odpočinku i se svým vznešeným synem pod stan pro ně upravený. U sochy panny Marie byl polní oltář postaven, a u něj čekalo již velebné duchovenstvo církevní obřady konati.“²¹⁸ Poté pronesl projev předseda spolku Ferdinand Lazar, v němž byla především vyzdvihována osobnost hraběte a hraběnky. Po projevu vystoupil na pódium farář Jan Říha, který započal polní mši.“ *Mši doprovázela velmi krásně slečna Emma Fišová na harmoniku, tak že všeobecný obdiv ji neminul, a slečna Josefína Sýkorová budila svým jasným zvučným hlasem při sólovém zpěvu pozornost všech.*²¹⁹*

Ve městě se pochopitelně konala řada dalších důležitých akcí. Jednou z nich byla například velkolepá slavnost na počest rodáka z Bystřicka G. Pflögera Moravského, kterou uspořádala pražská Moravská Beseda. Slavnost trvala několik dní, od 20. až do 29. července

²¹⁶ Město se zavázalo vyzdobit radnici a školní budovu, Navíc přislíbilo i osvětlení celého náměstí lampami. Viz SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 28. června 1881.

²¹⁷ *Svěcení praporu spolku vyslouž. Vojínů v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 178, 7. 8. 1881, s. 1–2.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž.

roku 1883, a odehrávala se jak v Bystřici, tak v Pflegerově rodné obci Karasejn, kde na jeho rodný dům byla umístěna pamětní deska. Celá akce opět poskytla příležitost místním spolkům a osobnostem zvýšit svoji prestiž účastí na její organizaci. Spolek Věnavá byl kromě pražské Moravské Besedy jedním z hlavních organizátorů těchto oslav. Z dalších spolků se například opět zviditelnil spolek veteránů, který šel v čele průvodu z Bystřice do nedalekého Karasejna. Za řečnický pult se při slavnostech několikrát postavil i starosta Peregrin Fiša a oslav se účastnil i hrabě Mitrovský.²²⁰

Další významnou událostí byla například slavnost u příležitosti 300. výročí povýšení Bystřice na město Rudolfem II., která se konala 11. – 14. dubna roku 1880. V rámci oslav došlo 11. dubna k dočasnému osvětlení celého města a k pochodňovému průvodu zdejších dobrovolných hasičů a vojenských veteránů, a to za hudebního doprovodu.²²¹

²²⁰ *Slavnost G. Pflegera Moravského*, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 175, 2. 8. 1883, s. 2.

²²¹ *Slavnost v Bystřici u Pernštýna*, (autor neuveden), Moravská orlice, č. 95, 25. 4. 1880, s. 1. Při této příležitosti se město rozhodlo vysázet stromořadí na náměstí. Viz SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 1. června 1880.

7. Obecní výbor Bystřice nad Pernštejnem v letech 1864–1912

V průběhu námi sledovaného období bylo v obecním výboru k dispozici celkem 366 mandátů, ovšem pouze 118 různých osob se stalo během této doby členy obecního výboru. Na jednoho člena tak vycházelo v průměru 3,1 volebního období. K podobnému výsledku ve svém výzkumu došla i Šárka Doláková, kde v případě Nového Města setrval jeden člen v zastupitelstvu průměrně 3,5 let,²²² a podobně i Jan Latzka, který u Města Žďáru uvádí průměrnou dobu 2,7 let.²²³ Je patrné, že, pokud jde o tato malá města, personální fluktuace v řadách obecního výboru nebyla příliš vysoká a zastupitelé na svých postech setrvali několik let. Tuto problematiku přibližují následující tabulky.

Tabulka č. 10 Kontinuita obecních výborů města Bystřice nad Pernštejnem (bez náhradníků)

výbor zvolený v roce	počet členů výboru	do následujícího obecního výboru přešlo	vyjádřeno v %
1864	18	10	55,55
1867	18	10	55,55
1870	18	13	72,22
1873	18	13	72,22
1876	18	12	66,66
1879	18	16	88,88
1882	18	15	83,33
1885	18	13	72,22
1888	24	14	58,33
1891	24	17	70,83
1894	24	14	58,33
1899	30	18	56,66
1902	30	24	80,00
1905	30	13	43,33
1909	30	24	80,00

Zdroj: Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků)

²²² DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 58.

²²³ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 53.

Z tabulky vyplývá, že ve volbách v letech 1870–1885 byly opakovaně úspěšné stále stejné osobnosti a do nových výborů přecházely téměř vždy přibližně tři čtvrtiny členů stávajícího zastupitelstva.²²⁴ Taková situace byla způsobena „*oligarchizací lokální politické scény*“,“²²⁵ kdy po delší dobu byla moc kumulována v rukou několika jednotlivců či rodin.

Naopak volby v 60. letech se nesly v duchu častých personálních změn. Například volby v roce 1864 provázely spory o post starosty. K jeho finálnímu zvolení došlo až ve třetím kole, kdy s rozdílem jednoho hlasu v tomto boji zvítězil Josef Dědek nad Peregrinem Fišou. Druhý jmenovaný se stal starostou hned v roce 1867, což mohlo být důsledkem vítězství jeho stoupenců v těchto volbách a podnětem k dalším personálním změnám. Po těchto výkyvech se obecní výbor pod vedením Fiši bez větších personálních změn ve vedení udržel až do 2. poloviny 80. let, kdy starosta na svůj post rezignoval a odstěhoval se do Brna. Postu starosty se poté ujal poštovník Josef Sýkora, který spíše na působení Fiši navazoval, a personální změny zanesené v tabulce jsou způsobeny zřejmě navýšením počtu zastupitelů.

V 90. letech již v průběhu voleb v Bystřici nehrála klíčovou roli pouze osobnost kandidáta, ale střetávaly se zde zájmy politických stran. Tato skutečnost poté měla za následek výrazné kolísání personální fluktuace v obecním zastupitelstvu. Současně se do zastupitelstva dostává větší počet nováčků, což nám přiblíží následující tabulka.

Tabulka č. 11 Absolutní nováčci v obecním výboru (bez náhradníků)

rok voleb	počet nováčků	
	absolutně	procentuálně
1867	8	44,44
1870	4	22,22
1873	3	16,67
1876	3	16,67
1879	3	16,67
1882	1	5,56
1885	2	11,11
1888	9	37,50
1891	10	41,67
1894	5	20,83
1899	12	40,00
1902	12	40,00

²²⁴ Ke kontinuitě bezesporu přispívaly i četné příbuzenské vazby. Viz Příloha č. 3. Schéma zjištěných příbuzenských vazeb mezi členy obecního výboru zvolených v letech 1864–1912.

²²⁵ KLADIWA P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 428.

1905	6	20,00
1909	12	40,00
1912	5	16,67

Zdroj: Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků)

Údaje uvedené v tabulce dokládají předchozí tvrzení. V průběhu 60. let došlo ke složení výboru, který setrval bez větších změn do přelomu let 80. a 90. Jako zlomové lze označit volby v roce 1891, kdy pod vedením lékárníka Jana Svačiny zvítězila strana lidová. Poprvé se tak do vedení města dostal někdo jiný než zástupce „staročesko-klerikální“ strany a téměř polovinu vytvořeného výboru představovali členové z řad nováčků. I přes skutečnost, že volby v roce 1894 pro stranu lidovou znamenaly porážku, její zástupci si i nadále byli schopni v zastupitelstvu udržet významné pozice, neboť nepozorujeme výrazné personální změny. K moci se strana znovu dostala pod vedením Edmunda Fiši v roce 1899, kdy došlo k dalšímu přílivu nových členů do obecního výboru. Nejtvrďší boje o vedení města strana svedla ve volbách 1909, kdy se pokusila moci chopit strana opoziční, jejíž členové se vydělili z řad lidové strany. Jednou z hlavních tváří opoziční strany byl mimo jiné i úředník Cyril Zvěřina, reprezentující nové střední vrstvy. Úspěch ve volbách si tato strana chtěla zajistit spojením se zástupci strany klerikální. Volby sice nakonec opět vyhrál Fiša, ale z tabulek je patrné, že došlo k výrazným personálním změnám, a do vedení města se dostala i řada nových lidí. Po volbách došlo ke spolupráci obou uskupení a obecní výbor poté fungoval v téměř nezměněném složení až do konce sledovaného období.

Dalším důležitým bodem při výzkumu obecního zastupitelstva je jeho socio-profesní profil. Zástupci různých povolání jsou v mé práci zařazeni do jednotlivých zkoumaných skupin v návaznosti na výzkum Jana Růžičky, který danou kategorizaci provedl s přihlédnutím ke specifickým podmínkám malých měst.²²⁶

Na tomto místě bych chtěl blíže charakterizovat nejpočetnější kategorii, kterou představují řemeslníci, živnostníci a rolníci. Svým profilem se překrývají se skupinou označovanou jako drobné měšťanstvo. Většinu zástupců této skupiny je dle Růžičky společné, že kromě řemeslné výroby představovala důležitou formu jejich obživy současně i půda, kterou u svých domů obdělávali. Pokud jde o rolníky, většina z nich ve městě vlastnila dům a obdělávala půdu, která jim patřila. Proto se rolníci, stejně jako řemeslníci a živnostníci, řadí

²²⁶ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 51–54.

mezi drobné měšťanstvo.²²⁷ Významnou podskupinou živnostenstva byli obchodníci a hostinští, kteří odpovídají skupině středně majetného měšťanstva.²²⁸ V Bystřici tvořila velká část jejich zástupců pevné jádro druhého voličského sboru. Někteří obchodníci patřili k nejzámožnějším bystřickým občanům a figurovali i v I. sboru.²²⁹ Právě nejmajetnější zástupci zmíněných kategorií zaujímali nejvýznamnější funkce v městské samosprávě.²³⁰

Co se týče dalších socio-profesních skupin, pouze zmíním, že do skupiny podnikatelů Jan Růžička zahrnuje i stavitele a jako samostatnou specifickou skupinu vyčleňuje dělnictvo. V bystřickém obecním výboru se však neobjevil ani jeden zástupce stavitelů či dělnictva, a v tabulce proto tyto skupiny nebudou zohledněny.

Tabulka znázorňuje zastoupení jednotlivých socio-profesních skupin v rámci celého námi sledovaného období a následně ve dvou jeho různých etapách s ohledem na zmiňované personální výměny dlouholetých zastupitelů v druhé polovině 80. let. U zastupitelů někdy docházelo v průběhu volebního období ke změně profese. Tato skutečnost je v tabulce zohledněna tím, že číslo v závorce uvádí počet zástupců skupiny, u nichž se profese nezměnila.

Tabulka č. 12 Socio-profesní struktura obecního výboru v letech 1864–1914 (bez náhradníků)

Povolání (sociální příslušnost) zastupitele	1864–1885		1888–1914		1864–1914	
	absol.	v %	absol.	v %	absol.	v %
Řemeslníci, živnostníci, rolníci (hospodáři)	24 (21)	57,14 (50)	55 (49)	63,22 (56,32)	72 (65)	63,72 (57,52)
Obchodníci a hostinští	12 (8)	28,57 (19,05)	18 (11)	20,69 (12,64)	23 (15)	20,35 (13,27)
Úředníci	3 (2)	7,14 (4,76)	10 (9)	11,49 (10,34)	12(11)	10,62 (9,73)
Učitelé	-	-	4	4,60	4	3,54
Podnikatelé	2 (1)	4,76 (2,38)	3 (0)	3,45 (0)	3 (1)	2,65 (0,88)
Svobodná povolání	1	2,38	3	3,45	4	3,54
Šlechtic	1	2,38	2	2,30	2	1,77
Katolický kněz	1	2,38	-	-	1	0,88
Ostatní	2	4,76	2 (0)	2,30 (0)	3 (1)	2,65 (0,88)

²²⁷ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 52.

²²⁸ Tamtéž, s. 50.

²²⁹ Viz kapitola 5. 2. Socio-profesní skladba I. a II. sboru. Srov. příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci.

²³⁰ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 50.

Zdroj: Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

Z výše uvedené tabulky je zjevné, že staroměstské vrstvy, reprezentované prvními dvěma nejpočetnějšími skupinami, si v samosprávě po celou dobu udržovaly nejvýznamnější postavení. V tomto ohledu byla Bystřice velmi podobná i jiným malým městům, například Příboru: „[...] V průmyslových lokalitách s výrazným ekonomickým zázemím byly staroměstské řemeslnické a obchodnické vrstvy v obecní samosprávě převýšeny příslušníky nových středních vrstev (svobodná povolání, úřednictvo, technická inteligence). V maloměstském prostředí Příbora se tato tendence výrazně neprosadila a ještě těsně před I. světovou válkou obhajovali mandáty v zastupitelstvu především řemeslníci a živnostníci. Tyto závěry jen potvrzují výsledky výzkumu milieu maloměst provedeného rakouskými historiky, podle nichž si vrstvy řemeslníků a živnostníků v maloměstském prostředí déle udržely zásadní vliv na komunální politiku.”²³¹ Údaje obsažené v tabulce dokazují, že tyto závěry je možné aplikovat i na situaci v Bystřici. Je patrné, že od poloviny 80. let se v zastupitelstvu stále častěji objevují představitelé nových středních vrstev. Nejdůležitější pozice si však nadále držely staroměstské vrstvy. Pro srovnání se situací v jiném maloměstě uvádím údaje o skladbě obecních výborů v Bučovicích v letech 1886–1911.

Tabulka č. 13 Profesní skladba obecních výborů v Bystřici a Bučovicích od pol. 80. let 19. století do 1. světové války (bez náhradníků)²³²

Profese	Bystřice (1888–1912) v %	Bučovice (1886–1911) v %
Řemeslníci, živnostníci, rolníci (hospodáři)	63,22 (56,32)	49
Obchodníci a hostinští	20,69 (12,64)	12,91
Úředníci	11,49 (10,34)	11,83
Učitelé	4,60	5,38
Podnikatelé	3,45 (0)	5,38
Svobodná povolání	3,45	4,3
Šlechtic	2,30	1,08
Katolický kněz	-	3,23
Dělník	-	6,45
Ostatní	2,30 (0)	0

Zdroj: Bučovice: RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 53.; Bystřice: Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

²³¹ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 678.

²³² RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 53. Ostravští badatelé řadí mezi komunální elity i náhradníky. My však, stejně jako Růžička, budeme srovnávat údaje o složení výboru bez náhradníků.

Je patrné, že složení výborů bylo v obou městech velice podobné. V Bystřici však měly staroměst'anské vrstvy ještě silnější zastoupení. Naopak v Bučovicích pronikaly v tomto období do obecního výboru vyšší měrou zástupci svobodných povolání a podnikatelstva. Podstatně rozdílné jsou potom údaje o zastoupení kněží a zejména dělnictva. Na rozdíl od Bučovic si představitelé těchto skupin v bystřickém zastupitelstvu nenašli svoje místo. Jelikož zde chyběly větší průmyslové podniky, dělnictvo zjevně nemělo potřebu, aby jejich zájmy hájil reprezentant ve výboru. Relativně vysoké zastoupení úřednictva současně vypovídá o důležitosti obou měst jako správních center.

7. 1 Analýza jednotlivých socio-profesních skupin na příkladu vybraných osobností komunální politiky

Inspiračním zdrojem pro tuto kapitolu byla diplomová práce Jana Růžičky, ze které vycházím i při stanovení jednotlivých skupin.²³³ Jako metodologický vzor mi posloužila kniha *Člověk na Moravě, 19. století*.²³⁴ Stejně jako její autoři se pokusím dané skupiny blíže charakterizovat na základě vybraných osobností komunálního života. V této kapitole budu pracovat s biografickými údaji členů obecního zastupitelstva, které jsou rozděleny dle jednotlivých skupin a umístěny v příloze. V příslušných kapitolách se poté pokusím dané socio-profesní skupiny analyzovat s cílem nalézt společné znaky představitelů této skupiny. Zde využiji některé trendy, které se s výzkumem občanských elit a obecní samosprávy pojí.

V první řadě se soustředím na problematiku mezigenerační sociální mobility. Zde bude předmětem mého zájmu skutečnost, z jakých poměrů daná osoba či skupina vzešla, tedy především, co bylo hlavním zdrojem obživy dané rodiny. Dále budu sledovat, které faktory přispěly ke společenskému vzestupu daných jedinců - vzdělání a následná profese, výhodný sňatek či příbuzenské vazby²³⁵, společenská angažovanost apod.

Předmětem mého zkoumání bude i teritoriální mobilita. Budu zjišťovat, zda zkoumaný subjekt pracoval v místě svého narození, nebo zda se jeho další kariéra vyvíjela v závislosti na změně místa působiště a pro kterou socio-profesní skupinu byla teritoriální mobilita v dané době typická, či dokonce nezbytná.

²³³ Analýza jednotlivých socio-profesních skupin viz RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 55–74.

²³⁴ FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jirí – MALÍŘ, Jirí: *Člověk na Moravě 19. století*. I. vydání. Brno 2004.

²³⁵ Zde budu zkoumat rodinné vazby pouze u vybraných subjektů. Výčet všech zjištěných rodinných vazeb viz příloha č. 3. Schéma zjištěných příbuzenských vazeb mezi členy obecního výboru zvolených v letech 1864–1912.

Dalším výzkumným trendem uplatněným v této kapitole bude analýza místa bydliště představitelů jednotlivých skupin. Už samotné vlastnictví domu bylo symbolem jistého společenského postavení. Lokace domu poté určovala důležitost jeho majitele. Ve většině malých měst byl za prestižní adresu považován jeho střed, který byl dějištěm všech významných událostí a kde se nacházely staré měšťanské domy.²³⁶ Na základě zjištěných údajů o lokaci domů členů obecního výboru můžeme konstatovat, že tato skutečnost platila i v případě Bystřice, neboť většina místních elit zde bydlela v centru města.²³⁷ Vymezení lukrativní lokality v Bystřici bylo provedeno na základě analýzy sčítání lidu v roce 1910, kde se poprvé setkáváme s rozdělením města na jednotlivé části a ulice. Determinantem „dobré adresy“ budou čísla popisná 1–68, která se v roce 1910 nacházela v části, jež byla označena jako Náměstí.

Důležitým bodem v této oblasti výzkumu je v neposlední řadě i zjištění stavu služebnictva a zaměstnanců v měšťanských domech. Služebnický a další pomocný personál byl chápán jako „znak prestiže a životního stylu“ daného jednotlivce či skupiny a ve 2. polovině 19. století patřil k hojně zastoupené sociální skupině ve městě. Jeho zaměstnávání bylo znakem příslušnosti k měšťanským vrstvám, a navíc jeho práce osvobozovala manželky majitelů domů o starost o domácnost, což představovalo významný krok k emancipaci žen ze středních vrstev.²³⁸

7. 1. 1 Řemeslníci, živnostníci a rolníci

Právě tato socio-profesní skupina měla v rámci obecního výboru nejsilnější zastoupení. Charakterizovala ji nízká sociální a teritoriální mobilita.²³⁹ Většina zastupitelů z jejích řad bydlela mimo námi vymezené teritorium náměstí, ale poměrně značná část zaměstnávala služebné či pomocný personál.²⁴⁰

²³⁶ K lokaci domů zastupitelů v kontextu bytové otázky blíže viz FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 180–195. V případě malých měst byla sonda provedena například ve Městě Žďáru. Viz LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 72–77.

²³⁷ Příslušníci místních občanských elit v rámci svého sociálního postupu častokrát prodávali domy, které byly od centra vzdáleny, a naopak kupovaly domy blíže středu města. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²³⁸ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 92–93.

²³⁹ Podobnou profesi jako otcové se živilo 85 % zkoumaných subjektů a 79 % z nich pocházelo z rodin trvale usazených v Bystřici. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁴⁰ V domech kolem náměstí bydlelo pouze 27 % subjektů. Služebné či pomocný personál zaměstnávalo přibližně 64 %. Viz Tamtéž.

Nejsilnější početní zastoupení této skupiny se odrazilo i na obsazování starostenského postu, kde čtyři ze sedmi mandátů v průběhu námi sledovaného období obsadili právě její zástupci. Současně je zjevné, že v rámci skupiny fungovaly silné rodinné vazby. O zmíněné posty starostů se podělily dvě starousedlé rodiny, nesoucí příjmení Fiša a Dědek. I další místa v obecním výboru byla často obsazena nositeli tohoto jména.²⁴¹ Jednalo se o rodiny, které dle mého názoru byly typickými reprezentanty stavu drobného měšťanstva. V následujícím textu se pokusím provést bližší charakteristiku dané skupiny s tím, že se zaměřím na jednu z těchto významných bystrických rodin – Fišů, přičemž hlavní pozornost budu věnovat dlouholetému starostovi Edmundu Fišovi.

Jak již bylo zmíněno, rodina Fišů patřila k několika starousedlým bystrickým rodům²⁴² a bezesporu se řadila mezi místní komunální elity, neboť po několika generacích její členové ve městě zastávali nejdůležitější funkce. V letech 1847–1850 vykonával funkci purkmistra Peregrin Fiša. V poměrně dlouhém časovém rozmezí 1867–1886 byl starostou pravidelně volen jeho syn, voskař Peregrin Fiša. Na tuto „rodinnou tradici“ navázal poté i jeho syn, voskař Edmund Fiša, který vykonával funkci starosty v letech 1899–1927. U rodiny Fišů nelze tedy hovořit o výrazné sociální mobilitě, neboť její dominantní společenské postavení v rámci Bystřice přetrvávalo po generace. Navíc velká část jejích členů byla fixována na rodinné řemeslo, předávané z otce na syna, či na půdu, kterou rodina obdělávala a představovala základní formu její obživy.

Jednou z nejvýraznějších osobností této rodiny byl Edmund Fiša, který si vybudoval kariéru, překračující běžný sociální standard jejích členů. Narodil se v Bystřici 5. září 1857. Jeho otcem byl Peregrin Fiša a matkou Marie, dívčím jménem Mikyšková.²⁴³ Se svými rodiči, čtyřmi bratry a sestrou bydlel v domě č. p. 5, který vlastnil jeho otec. Chod domácnosti zajišťovalo pět služebných a jeden pomocník.²⁴⁴ Edmund vystudoval měšťanskou školu v Bystřici, poté nižší reálku v Moravské Třebové a později se po vzoru svého otce vyučil voskařem. Zkušenosti v tomto oboru se snažil získat i při svých zahraničních cestách, kde pracoval mimo jiné v různých továrnách.²⁴⁵ Když nabyl patřičné pracovní zkušenosti, vrátil

²⁴¹ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

²⁴² Původní podoba tohoto příjmení byla Fišer. Viz TENORA, Jan: *Vlastivěda moravská. Bystřický okres*. Brno 1907, s. 54.

²⁴³ Matrika narozených rok 1844–1864, Bystřice nad Pernštejnem, fol. 204. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 14. 3. 2020).

²⁴⁴ SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 5*.

²⁴⁵ Kronika Bystřice nad Pernštejnem 1912–1950, s. 97. Online dostupné na: <https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20-opravena.pdf> (citováno ke dni 14. 3. 2020)

se ze zahraničí a absolvoval vojenskou službu u 54. pěšího pluku v Olomouci. Nejspíše v průběhu 70. let se opět vrátil do Bystřice, kde po svém otci převzal živnost.²⁴⁶

Nedlouho po svém příchodu do města se začal aktivně angažovat ve veřejném životě. V roce 1888 byl poprvé zvolen do obecního zastupitelstva.²⁴⁷ Hned při následujících volbách v roce 1891 se stal radním a v roce 1899 byl zvolen starostou města.²⁴⁸ Jak již bylo zmíněno, tuto pozici si udržel až do roku 1927. Během svého působení na komunální politické scéně stál v čele místní strany lidové. V rámci strany se angažovali i další členové této rodiny. Nejvýznamnější funkce dosáhl jeho bratr, Peregrin, který se živil v Brně jako advokát a byl místopředsdou lidové strany na Moravě.²⁴⁹ Byl majitelem domu č. p. 5, kde provozoval voskařskou živnost a žil se svojí manželkou Annou a jednou dcerou. V domě s rodinou také bydleli dva pomocníci pro řemeslnou živnost a hospodářství a dvě služebné, které pomáhaly s chodem domácnosti.²⁵⁰

Během působení ve funkci starosty se zasloužil například o „*zřízení sirotčí kolonie pro 12 sirotků, povolení zřízení a stavby zimní hospodářské školy, vybudování isolační nemocnice, zakoupení a přestavbu bývalého panského domu na záložnu, vystavení silnice k nádraží a silnice k výletnímu místu Víru či zřízení betonových chodníků na náměstí, na něž náklad hradila z poloviny obec a z polovice majitelé domů*“.²⁵¹ Velké zásluhy mu byly také přičítány v souvislosti se zřízením zdejší železnice.²⁵²

Výrazně se taktéž prosazoval i v dalších veřejných funkcích. Téměř bezprostředně po svém příchodu do města se stal jedním ze zakladatelů místního hasičského sboru, který vznikl v roce 1875. Na první schůzi sboru byl zvolen nejprve četařem, později vykonával funkce zbrojmistra a cvičitele. Nakonec se v roce 1889 stal jeho velitelem.²⁵³ Právě hasičský sbor se stal základem pro jeho další kariéru. V roce 1896 se stal náměstkem starosty VI. župní jednoty.²⁵⁴ Vrcholem jeho angažmá bylo bezesporu zvolení do ředitelství Hasičské vzájemné pojišťovny v Brně v roce 1905 a následné získání postu předsedy této pojišťovny v roce 1915.

²⁴⁶ KRŠKA, T.: *Hasičská kronika*, s. 131.

²⁴⁷ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

²⁴⁸ Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

²⁴⁹ *České veřejnosti*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 43, 22. 2. 1903, s. 4.

²⁵⁰ SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1900 – číslo popisné 5*.

²⁵¹ Kronika Bystřice nad Pernštejnem 1912–1950, s. 6. Online dostupné na: <https://www.bystricnp.cz/pdf/kronika%20-opravena.pdf> (citováno ke dni 14. 3. 2020)

²⁵² Blíže viz kapitola 8. 2. 4. Železnice.

²⁵³ KRŠKA, T.: *Hasičská kronika*, s. 131.

²⁵⁴ Tamtéž, s. 131.

Tuto funkci zastával až do své smrti.²⁵⁵ Byl pochopitelně aktivní i v řadě jiných spolků a společenstev: „*byl zakladatelem řemeslnického a vzdělávacího spolku „Vratislav“, stál u kolébky zdejší těl. Jednoty sokolské. Byl zvolen předsedou Společenstva řemeslných živností a předsedou hospodářského spolku, kdež provozoval řízení hospodářské školy a rozšíření hospodářské školky.*“²⁵⁶ Za tyto jeho aktivity mu bylo v roce 1915 uděleno čestné občanství.²⁵⁷

7. 1. 2 Obchodníci, hostinští

Obchodníci a hostinští představovali druhou nejčastěji zastoupenou skupinu v obecním výboru. V souladu s výzkumem Jana Růžičky jsem se rozhodl zabývat se jimi jako samostatnou specifickou skupinou v rámci živnostenstva, jež reprezentovala místní střední vrstvy. Majitelé obchodů a hostinců patřili ve městě ke známým osobnostem, neboť byli v každodenním kontaktu s mnoha lidmi. V hostincích, ale i obchodech se často shromažďovali místní občané²⁵⁸ a diskutovali o aktuálních tématech, politiku nevyjímaje.²⁵⁹ V obecním zastupitelstvu dosáhli výraznějšího postavení obchodníci. Ti tvořili jádro I. voličského sboru a po dlouhou dobu patřili k ekonomicky nejsilnější skupině ve městě.²⁶⁰

Tato skupina byla poměrně úzce provázána s předchozí socio-profesní skupinou, neboť většina obchodníků a hostinských pocházela ze starousedlých bystřických rodin, které se živily převážně řemeslem či hospodařením na vlastních polích.²⁶¹ Jejich silné ekonomické postavení v rámci Bystřice může doložit i fakt, že všichni místní obchodníci a hostinští zaměstnávali služebný a pomocný personál v domech, které se většinou nacházely na náměstí.²⁶²

Vzhledem k výše uvedeným faktům je pochopitelné, že z jejich řad pocházel i jeden z významných bystřických starostů, Josef Sýkora.

²⁵⁵ Kronika Bystřice nad Pernštejnem 1912–1950, s. 98. Online dostupné na: <https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20-opravena.pdf> (citováno ke dni 14. 3. 2020).

²⁵⁶ Tamtéž, s. 97–98 (citováno ke dni 14. 3. 2020).

²⁵⁷ Tamtéž, s. 6 (citováno ke dni 14. 3. 2020).

²⁵⁸ KLADIWA, P. a kol.: *Muži z radnice*, s. 678.

²⁵⁹ Podobou situací lze pozorovat i v případě místní lékárny.

²⁶⁰ Příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci. Mezi důležité a bohaté obchodnické rodiny se řadila i rodina Janečků. Blíže viz kapitola 7. 1. 6. Podnikatelé.

²⁶¹ Ze socio-profesní skupiny řemeslníků, živnostníků a rolníků pocházelo 70 % zkoumaných subjektů. Současně 65 % obchodníků pocházelo z rodin, které byly trvale usazené ve městě. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁶² Služebný personál zaměstnávalo 100 % subjektů. Domy na náměstí současně vlastnilo 65 % zástupců této skupiny. Viz Tamtéž.

Obchodník, poštovník a starosta Josef Sýkora byl jednou z nejvýraznějších osobností této skupiny. Narodil se 7. března 1840 v Bystřici do rodiny uměleckého tkalce Ernesta Sýkory.²⁶³ Ve městě začal působit jako obchodník, nejspíš v domě č. p. 28, ve kterém i bydlel. Důležitým momentem pro jeho sociální vzestup byl výhodný sňatek s Antoníí Němečkovou, vdovou po obchodníku Adolfu Němečkovi.²⁶⁴ Tímto sňatkem Josef Sýkora získal velké jmění. Pro představu uveďme, že při volbách v roce 1861 odváděla Antonie jako dědička pátou nejvyšší daň ve městě.²⁶⁵ Sňatkem současně získal i dům č. p. 3, ve kterém se nacházel c. k. tabákový sklad a poštovní sběrna.²⁶⁶ Zařadil se tak mezi nejbohatší bystřické občany a odváděl jednu z nejvyšších daní ve městě.

Na základě sňatku se Sýkora stal nepřímým příbuzným starosty Josefa Lazara coby otčím Adolfy Němečkové (Josef Lazar byl její prastrýc). Když se v 60. letech stal majitelem domu č. p. 3 s poštovní sběrnou, byl místním poštovníkem právě starosta Josef Lazar. V té době byl již v pokročilém věku a potýkal se s četnými zdravotními potížemi a Josef Sýkora mu s vykonáváním práce poštovníka často pomáhal.²⁶⁷ V roce 1864 Lazar zemřel a na tento post bylo vypsáno výběrové řízení. Z šesti uchazečů byl nakonec vybrán Josef Sýkora.²⁶⁸ Zpočátku vedle výkonu tohoto povolání dále vedl svůj obchod se smíšeným zbožím.²⁶⁹ Během 80. let se však pro něj stala práce poštovníka hlavním zdrojem obživy, přičemž obchod přenechal svému synovi Arturu Sýkorovi a v domě č. p. 3 začal provozovat nově kavárnu.²⁷⁰ Pracovali zde čtyři zaměstnanci pošty, zaměstnankyně kavárny a dva pomocníci v obchodě se smíšeným zbožím. Jako služební personál Sýkora zaměstnával čeledína a dvě služebné.²⁷¹

Během svého působení ve městě se stal velice známou osobností, z čehož dokázal náležitě těžit. Byl pravidelně voleným členem obecního zastupitelstva. Ve volbách v roce 1885 byl současně zvolen prvním radním. Když následujícího roku oznámil dosavadní starosta Peregrin Fiša svou rezignaci na post starosty z důvodu stěhování do Brna, byl do čela města

²⁶³ Matrika narozených 1829–1863, Bystřice nad Pernštejnem, fol. 156. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 16. 3. 2020).

²⁶⁴ Matkou zesnulého Adolfa Němečka (1833–1859) byla sestra starosty Josefa Lazara. Viz Matrika oddaných 1854–1894, Bystřice nad Pernštejnem, fol. 48. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 16. 3. 2020).

²⁶⁵ Viz příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci.

²⁶⁶ DVORÁČEK, Petr: *Cestičky, cesty a mosty mezi lidmi. Dějiny komunikace mezi lidmi na Bystřicku*. Olomouc 2005, s. 85.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 36.

²⁶⁹ SOKA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 3*.

²⁷⁰ Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 – číslo popisné 3*.

²⁷¹ Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 3*.

do konce volebního období dosazen Sýkora. V této funkci se nejspíše osvědčil, neboť pozici starosty obhájil i při následujících volbách v roce 1888.²⁷² Jako poštovní mistr působil do roku 1898, kdy na brněnské poštovní ředitelství zaslal žádost, aby na jeho místo byl dosazen syn Artur Sýkora, a to bez výběrového řízení. Této žádosti bylo vyhověno.²⁷³

7. 1. 3 Úředníci

Rostoucí počet úředníků a zvyšování jejich významu a prestiže byl bezesporu jeden z hlavních znaků moderní doby a správního systému. Již v předchozích kapitolách byla zdůrazněna důležitost Bystřice jakožto správního centra – po většinu sledovaného období byla sídlem okresního soudu. Právě proto představovali státní úředníci velice významnou skupinu v rámci Bystřice. Výrazného zastoupení v obecní samosprávě se však úřednictvo dočkalo až od 90. let 19. století a počátkem století následujícího. Většina z úředníků svou funkci ve výboru vykonávala zpravidla jen po menší počet volebních období. Tato situace, podobně jako například u učitelstva, byla následkem vysoké teritoriální mobility, která byla s jejich úřednickou praxí spojena. Častokrát se tak stávalo, že jejich funkční období v dané lokalitě trvalo pouze několik let mezi jednotlivými sčítáními lidu, a do operátů tak nebyli zaneseni. V těchto případech pak nejsme schopni o jejich sociální či profesní mobilitě zjistit bližší informace.

Bystřické úřednictvo, angažující se v obecním zastupitelstvu, charakterizovala již zmíněná teritoriální a zároveň sociální mobilita. Většina ze zkoumaných osob pocházela z řemeslnického stavu a postup v kariéře byl podmíněn častou změnou místa působení.²⁷⁴ Ve městech ale bezesporu úředníci patřili mezi místní elity, které bydlely v okolí náměstí a jejich vyšší postavení dokládá i počet služebnictva, které zaměstnávali.²⁷⁵

Jistou výjimku zde představuje Josef Dědek, neboť jeho první kroky nesměřovaly ke kariéře státního úředníka. Narodil se 7. září 1827 v Tišnově do rodiny obuvníka Karla Dědka.²⁷⁶ Zpočátku se živil jako soukeník a k provozování tohoto řemesla se přestěhoval do Bystřice, kde tehdy prosperita soukenictví byla na svém vrcholu. Jak již bylo uvedeno dříve,

²⁷² Blíže viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

²⁷³ DVORÁČEK, Petr: *Cestičky*, s. 47.

²⁷⁴ Ze socio-profesní skupiny řemeslníků, živnostníků a rolníků pocházelo 100 % místních úředníků, přičemž se narodili v rodinách, které z 88 % žily mimo Bystřici. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁷⁵ Na náměstí bydlelo 100 % úředníků. Služebný či jiný pomocný personál jich zaměstnávalo 63 %. Tamtéž.

²⁷⁶ Matrika narozených 1815–1839, Tišnov, fol. 147. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 19. 3. 2020).

podomní soukenická výroba však brzy přestala zvládat konkurenci tovární výroby jiných měst a ztrácela na svém potenciálu. To byl bezesporu jeden z důvodů, proč se Josef Dědek na přelomu 70. a 80. let rozhodl pro kariéru státního úředníka. V Bystřici začal působit jako c. k. berní výběřčí. Se svojí rodinou bydlel v pronajatém domě č. p. 11, kde se o servis starala služebná.²⁷⁷ V rámci politického života byl velice aktivní již od počátku sledovaného období. V roce 1864 byl zvolen starostou²⁷⁸ a při následujících volbách byl pravidelně volen jako zastupitel.²⁷⁹

O jednotlivých bystřických zastupitelích z řad úřednictva bohužel nemáme příliš mnoho informací. V této souvislosti je ale možné připomenout volby z roku 1909, ve kterých se hojně angažoval úředník Cyril Zvěřina, který měl před volbami učinit dohodu s místními kněžími a výměnou za kněžské hlasy, kterými si chtěl pojistit svoje zvolení do zastupitelstva, měl na volební listinu dopsat faráře Vágnera.²⁸⁰

7. 1. 4 Svobodná povolání

Další významnou skupinu uvnitř zastupitelstva tvořili zástupci svobodných povolání. Z kapitoly o socio-profesním složení zastupitelstva víme, že svým profilem patřili mezi nové střední třídy, které v průmyslových lokalitách vytlačily z obecní samosprávy staroměšťanské vrstvy. V případě většiny malých měst však k tomuto jevu nedocházelo a moc zůstávala i nadále v rukou tradičních vrstev.

V rámci svobodných povolání se v Bystřici setkáváme s reprezentanty z řad lékárníků a advokátů,²⁸¹ kteří ve městě představovali místní vysokoškolsky vzdělanou inteligenci, a jejich angažmá v politickém či spolkovém životě tak není náhodné. První ze zástupců této skupiny v obecním zastupitelstvu působil již v roce 1870. Silnějších pozic ale dosáhli až během 90. let, kdy se většina z nich zařadila mezi pravidelně volené členy výboru.

Společným znakem pro lékárníky a advokáty byla sociální a teritoriální mobilita, neboť žádný z nich nepocházel z Bystřice a do města tito lidé přišli až za účelem vykonávání své

²⁷⁷ SOKA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 11*.

²⁷⁸ Viz příloha č. 1 Starostové města Bystřice nad Pernštejnem 1850–1914.

²⁷⁹ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

²⁸⁰ Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

²⁸¹ K problematice advokátů podrobně viz RÁJA, Martin: *V čele občanských elit. Advokáti a společnost na Moravě v letech 1869–1914*. Brno 2015.

profese.²⁸² Ukazatelem prestiže byl dům na náměstí a často i služební či pomocný personál.²⁸³ Advokáti však zjevně měli ve městě vyšší společenské a sociální postavení než lékárníci, neboť při volbách byli zařazováni do I. sboru. Mezi místními ekonomickými elitami se prosadil zejména František Seidl, který v roce 1912 odváděl pátou nejvyšší daň ve městě. O podobné ekonomické síle v případě lékárníků hovořit nelze, neboť byli pravidelně zařazováni do druhého sboru. Ekonomická síla ale zjevně nebyla hlavním kritériem pro úspěšnou politickou kariéru, neboť nejvýraznější stopu na místní politické scéně zanechal lékárník Jan Svačina, který byl pravidelně volen v letech 1888–1905, přičemž v roce 1891 byl zvolen starostou.

Jan Svačina se narodil 8. 4. 1846 v Bedihošti u Prostějova. Jeho otcem byl Josef Svačina, který se zde živil jako rolník.²⁸⁴ Vystudoval farmacii a v roce 1874 přesídlil do Bystřice,²⁸⁵ kde se stal nájemníkem bytu v domě č. p. 7. Zde bydlel se svojí manželkou Albertinou a třemi dětmi. V domě provozoval lékárnu a zaměstnával lékařského praktikanta a dvě služebné.²⁸⁶ Během 80. let zakoupil dům č. p. 4, kam svoji lékárnu přestěhoval.²⁸⁷

Jak již bylo zmíněno, vrcholem jeho politické kariéry bylo zvolení starostou ve volbách v roce 1891. V této době již patřil mezi známé bystřické osobnosti. Dobrou výchozí pozicí pro Svačinovu kariéru bylo jeho předsednictví ve spolku Věnava.²⁸⁸ Do obecního výboru byl poprvé zvolen v roce 1888, kde figuroval jako radní. Již během prvního funkčního období častokrát vystupoval opozičně proti krokům výboru a upozorňoval na jeho chyby. Do roku 1891 byla městská správa v rukou staroměšťanských vrstev, které s největší pravděpodobností sympatizovaly s názory staročeské a částečně i klerikální strany. Svačinovým nástupem do funkce starosty se na počátku 90. let v Bystřici začíná uplatňovat nový fenomén – hájení zájmů politických stran. Již v kapitole o průběhu voleb jsem uvedl, že Jan Svačina stál v čele místní strany lidové, které se podařilo narušit dlouholetou dominantní pozici staroměšťanských

²⁸² Mimo Bystřici se narodily všechny zkoumané subjekty, a to do rodin, které se živily jako řemeslníci či hospodáři. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁸³ V domech na náměstí bydleli všichni zástupci, přičemž polovina z nich zaměstnávala služebné či pomocný personál. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁸⁴ Matrika narozených, oddaných a zemřelých 1825–1874, Bedihošť (Kralice na Hané), fol. 23. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 20. 3. 2020).

²⁸⁵ SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1900 – číslo popisné 4*.

²⁸⁶ Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1900 – číslo popisné 7*.

²⁸⁷ Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 - číslo popisné 4*.

²⁸⁸ Viz kapitola 6. 1. Účast na spolkovém životě.

vrstev ve vedení města. Post starosty si ale udržel pouze jedno volební období a roku 1894 byl opětovně poražen opozicí, která byla tvořena staročechy a částečně klerikály.²⁸⁹

Po těchto neúspěšných volbách se již na pozici starosty ani radního neprosadil. Jeho angažmá v rámci strany lidové však nadále pokračovalo. V roce 1897 například předsedal předvolební schůzi u příležitosti voleb do říšské rady. Svačina zde pomáhal hájit zájmy strany lidové a snažil se o získání podpory pro kandidáta strany Adolfa Stránského, zemského poslance a advokáta v Brně.²⁹⁰ Tyto volby vyvolaly ve městě velký rozruch. Již schůzi samotnou měly provázet četné antiklerikální projevy a celkově agitace proti straně klerikální.²⁹¹ I pozdější volby do říšské rady proběhly ve znamení rozporů mezi zmíněnými stranami: „[...] *Nic nepomohly klerikální štvance doma a v listech. Nic na nás schválně objednaní misionáři, nic zatahování náboženství do volebních rejdu. [...]*“²⁹²

Jistou roli sehrál při volbách v roce 1908/1909 i syn Jana Svačiny – Otakar, který po smrti otce převzal vedení lékárny. V práci jsem se již zmiňoval o důležitosti hostinců a obchodů coby míst, kde se lidé scházeli a debatovali o aktuálních tématech. Tuto funkci zřejmě plnila i místní Svačinova lékárna. Stala se místem zrodu „apatykářského kroužku“, který se při volbách stal protipólem radniční lidové strany, z jejíhož jádra se členové tohoto kroužku vydělili.²⁹³

7. 1. 5 Učitelé

Míra zastoupení učitelstva v rámci bystrických občanských vrstev korespondovala s vývojem místního školského systému.²⁹⁴ Největší změny v tomto ohledu probíhaly v 80. a 90. letech, přičemž k dovršení tohoto vývoje došlo počátkem století následujícího.²⁹⁵ Nejvýraznější změny se v 90. letech promítly i do složení zastupitelstva, kdy se v něm poprvé objevil zástupce učitelstva. Konkrétně se jednalo o Josefa Herzoga. Další zástupci se do výboru dostali až počátkem 20. století.²⁹⁶

²⁸⁹ Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

²⁹⁰ *Z Bystřice n. P.*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 55, 9. 3. 1897, s. 2.

²⁹¹ *Lži „Hlasu“*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 61, 16. 3. 1897, s. 2.

²⁹² *Lži „Hlasu“*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 61, 16. 3. 1897, s. 1.

²⁹³ Blíže viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

²⁹⁴ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 54.

²⁹⁵ Viz kapitola 8. 2. 1. Školství.

²⁹⁶ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

Pro tuto skupinu byla charakteristická značná sociální i teritoriální mobilita, neboť její zástupci většinou pocházeli z rodin zemědělců a pro vykonávání svých funkcí se museli často stěhovat.²⁹⁷ Znakem vážnosti bylo bydlení v blízkosti náměstí, případně zaměstnávání služebného personálu.²⁹⁸

*„Postavení učitelů dosáhlo v průběhu století nesmírných změn. Z člověka spadajícího pod vliv církve se postupně stával emancipovaný státní zaměstnanec se všemi povinnostmi a právy, i s volebním.“*²⁹⁹ Těmito změnami pochopitelně procházelo i bystrické učitelstvo. To zjevně v rámci města až do zmíněných 80. či 90. let nemělo dostatečnou společenskou vážnost. Situaci po svém příchodu do města na přelomu 70. a 80. letech popisuje Herzog: *„Společenské postavení učitelů bylo tenkrát v Bystřici ponižující, což si zavinili sami, neboť chodili starostovi a radním gratulovat na Nový rok a k jmeninám; současně s nimi konali to jen zchudlí lidé ze špitálu (chudobince). My mladí jsme se k tomu nepropůjčovali, proto se nám říkalo „pyšní kantoři“.*³⁰⁰ Z uvedeného je patrné, že snahy o posílení společenské prestiže mohly být občany přijímány s nelibostí.

Jako ve většině dalších měst, i v rámci bystrických občanských vrstev tvořili valnou část učitelstva především chudí kantoři.³⁰¹ Z jejich řad se do výboru dokázal prosadit pouze Karel Konečný. Prestižnější a společensky více uznávané postavení měli v Bystřici ředitelé místních škol, ze kterých byli do zastupitelstva zvoleni tři kandidáti – Josef Herzog a Josef Slavík. Pro bližší charakteristiku dané socio-profesní skupiny pojednám podrobněji právě o Josefu Herzogovi.

Josef Herzog byl prvním, kdo se z této skupiny dostal do obecního zastupitelstva. Narodil se 18. dubna 1859 v Hrubém Jeseníku v Čechách do poměrně chudých poměrů. Jeho otcem byl chalupník v Jeseníku Václav Herzog.

Josef Herzog nejprve v Jeseníku navštěvoval školu triviální.³⁰² Po jejím ukončení se stal žákem nižší reálky v Mladé Boleslavi³⁰³ a poté vyšší reálky v Kutné Hoře.³⁰⁴ Po úspěšném

²⁹⁷ 75 % zkoumaných subjektů pocházelo z rodin, které byly usazené mimo Bystřici, a 50 % těchto rodin se živilo jako řemeslníci a rolníci. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

²⁹⁸ 75 % z nich bydlelo na náměstí a 50 % mělo služebný personál. Tamtéž.

²⁹⁹ PADRNOSOVÁ, J.: *Učitel*. In: FASORA, L. – HANUŠ – J. MALÍŘ J. (eds.): *Člověk na Moravě*, s. 122.

³⁰⁰ HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 61.

³⁰¹ FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 55.

³⁰² HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 16–17.

³⁰³ Tamtéž, s. 40.

³⁰⁴ Tamtéž, s. 43.

absolvování maturitní zkoušky chtěl Herzog nastoupit na studium techniky. Tyto plány mu však překazila špatná finanční situace jeho rodiny, která ho po požáru rodinné rolnické usedlosti na studiích nemohla podporovat. Tato nešťastná událost pro něj byla motivací postavit se na vlastní nohy. Zvolil si dráhu učitele. Výchozím bodem jeho kariéry se stala nově zřízená jednotřídní škola v Bohdalovicích na Semilsku v Čechách, kde působil jako výpomocný učitel.³⁰⁵

Během 70. let nastal nedostatek učitelů s dostatečně vysokou kvalifikací. Pro řešení tohoto problému byly zřizovány četné vzdělávací kurzy. Jeden z takových ročních kurzů fungoval na c. k. „slovanském“ učitelském ústavu v Brně. Obdobné kurzy byly i v nedaleké Kutné Hoře a dalších větších českých městech. V Čechách se ke studiu vyplácelo stipendium ve výši 100 zl. ročně, ale na Moravě, konkrétně v Brně, roční stipendium dosahovalo výše 200 zl. Právě finanční hledisko sehrálo hlavní roli v Herzogově rozhodnutí absolvovat studium v Brně.³⁰⁶ Pobírání tohoto stipendia bylo spojeno se závazkem, že daný student bude pět let působit jako učitel na Moravě.

Po absolvování vzdělávacího kurzu v roce 1877 dostal místo zatímního učitele na jednotřídní obecné škole v Cikháji, ležícím nedaleko Města a Zámku Žďáru.³⁰⁷ Na tomto místě setrval pouze rok, neboť hned v roce 1878 byl bez své předchozí žádosti přidělen na pozici zatímního učitele na šestitřídní obecné škole v Bystřici nad Pernštejnem.³⁰⁸ Pronajal si postel či pokoj v bytě nacházejícím se v domě č. p. 3, který patřil místnímu poštmistru, dlouholetému zastupiteli a radnímu Josefu Sýkorovi.³⁰⁹ Po svém příchodu, jak je řečeno ve výše uvedené citaci, byl překvapen špatným postavením místního učitelstva. Sám se tak rozhodl jít jinou cestou, kterou charakterizovala vyšší veřejná angažovanost. Hlavním polem jeho působnosti se stalo členství v učitelském spolku Komenský. Zde například pořádal různé metodologické přednášky, které měly přispět k zlepšení výuky.³¹⁰

Tyto a další Herzogovy aktivity však byly přerušeny opětovným přidělením na nové pracovní místo. V roce 1881 byl přesunut do nově zřízené školy ve Žďánicích, kde působil jako učitel a pobíral plat 500 zl. ročně.³¹¹ Ani zde nezůstal dlouho, neboť v roce 1884 byl povolán

³⁰⁵ HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 47.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 51.

³⁰⁷ HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 55–56.

³⁰⁸ Tamtéž, s. 59.

³⁰⁹ Tento dům obýval společně s dalšími 23 lidmi. Viz SOKA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 3*.

³¹⁰ HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 63.

³¹¹ Tamtéž, s. 65.

na obecnou národní a měšťanskou školu v Novém Městě na Moravě jako učitel, pobírající plat 600 zl. ročně.³¹² Nová pracovní příležitost se však zanedlouho naskytla opět v Bystřici.³¹³ V roce 1889 byl Herzog ustanoven odborným učitelem v Bystřici na měšťanské škole s ročním platem ve výši 800 zlatých ročně. Současně byl prozatímně jmenován správcem měšťanské a obecní školy chlapecké i dívčí.³¹⁴ Oficiální výběrové řízení na post ředitele těchto škol se uskutečnilo o několik měsíců později. Uchazečů se přihlásilo šest, ale místo získal Herzog.³¹⁵ Ve srovnání s předchozím působením v Bystřici se jeho životní podmínky výrazně zlepšily. Stal se majitelem bytu v domě č. p. 8, kde bydlel společně se svojí manželkou Emou a čtyřmi dcerami. O chod domácnosti se starala služebná.³¹⁶

V Bystřici stanul ve vedení několika důležitých spolků. V učitelském spolku Komenský, jehož byl dlouholetým členem, se v 90. letech stal místopředsedou a dále se prosadil na pozici jednatele místního hospodářského spolku. Vrcholem jeho společenského angažmá v Bystřici bylo bezesporu již zmiňované zvolení do obecního výboru v roce 1894.³¹⁷

Pro jisté potíže s bytem v Bystřici, které na základě dostupné literatury nelze blíže specifikovat,³¹⁸ se v roce 1902 rozhodl město opustit a znovu přesídlit do Nového Města, kde se stal ředitelem obecné a dívčí měšťanské školy.³¹⁹ Na tomto postu setrval do roku 1908, kdy mu bylo nabídnuto místo c. k. okresního dozorce, které nakonec přijal.³²⁰ Toto nové místo se bezesporu stalo vrcholem jeho dlouholeté kariéry ve školství a setrval na něm až do svého odchodu do penze v roce 1926.

Josef Herzog byl tedy osobností, která vzešla z rodiny drobných rolníků, jež po generace žila ve skromných poměrech. Díky vzdělání, postupnému budování kariéry a angažovanosti ve veřejném životě se stal relativně významnou osobností v rámci maloměsta. Získáním postu ředitele školy, později státního inspektora a také zvolením do obecního zastupitelstva se stal součástí místní elity. Pro realizaci svých životních ambicí byl nucen opustit kraj, ze kterého jeho rod pocházel, a dále často měnit místo svého pobytu v souvislosti s učitelskou kariérou.

³¹² HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 70.

³¹³ V průběhu 80. let zde došlo k přeměně školské infrastruktury a vytvořily se zde nové pracovní pozice. Viz kapitola 8. 2. 1. Školství.

³¹⁴ HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 88.

³¹⁵ Tamtéž, s. 89.

³¹⁶ SOKA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1900 – číslo popisné 8*.

³¹⁷ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

³¹⁸ HERZOG, J.: *Mé paměti*, s. 93.

³¹⁹ Tamtéž, s. 96.

³²⁰ Tamtéž, s. 93.

Na osobnosti Josefa Herzoga tedy lze demonstrovat výraznou mezigenerační sociální a teritoriální mobilitu.

Další osobností, která se výrazněji zapojila do bystřického politického života, byl Josef Slavík. Po svém příchodu do Bystřice na postu ředitele zimní hospodářské školy vystřídal Josefa Kobzinka.³²¹ V místě nového působiště se ihned aktivně zapojil do veřejného života.³²² V roce 1908 se začal angažovat i v rámci místní strany pokrokové – lidové. O Josefu Slavíkovi se zmiňují už v kapitole o průběhu voleb v souvislosti s volbami v roce 1909. Tehdy se, nejspíše na základě delších předvolebních jednání, kandidatury vzdal a místo něj byl na listinu zanesen zástupce klerikální strany. Situace pro něj byla problematická i po volbách, kdy na něj bylo podáno z řad stoupenců vedoucí strany Edmunda Fiši udání u zemského výboru. Vytýkali mu přílišnou politickou agitaci, která byla pro učitelský post údajně nepřipustná, a současně se zasazovali, aby byl potrestán přeložením na nové místo.³²³ Tyto snahy však zjevně vyzněly naprázdno, neboť Slavík na svém postu setrval i nadále a účastnil se i následujících voleb v roce 1912, které se nesly již v klidnějším duchu. Zde se již zařadil mezi úspěšné kandidáty.³²⁴

7. 1. 6 Podnikatelé

Již v předešlých kapitolách jsem se zmiňoval, že v Bystřici v daném období nefungoval žádný větší průmyslový podnik. I přesto se v pramenech o některých členech obecního výboru hovoří jako o zástupcích vrstvy označované jako továrníci.³²⁵ Ačkoliv tehdejší bystřické firmy nezaměstnávaly více než několik desítek dělníků, jejich majitelé ve většině případů reprezentovali místní ekonomické elity. Někteří z nich se zapojili i do politického života obce. Úspěch v podnikání však nemusel být vždy nutně doprovázen angažovaností v této oblasti. Například v 60. letech patřil mezi nejmajetnější občany města německý židovský podnikatel Leopold Häutler.³²⁶ Nikdy se však nestal zastupitelem.

³²¹ SAMKOVÁ, Michaela: *Dějiny školství v Bystřici nad Pernštejnem od roku 1850 do roku 1918*. Pardubice 2016 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce), s. 30.

³²² Slavík svého předchůdce nahradil i na pozici jednatele hospodářsko – průmyslového spolku, a to 13. září roku 1908. Viz Tamtéž, s. 30.

³²³ Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

³²⁴ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

³²⁵ K vymezení a definici tohoto komplikovaného pojmu podrobně viz POPELKA, Petr: *Zrod moderního podnikatelství. Bratři Kleinové a podnikatelé v českých zemích a Rakouském císařství v éře kapitalistické industrializace*. Ostrava 2011.

³²⁶ „Byl židovským familiantem z Lomnice u Tišnova (okr. Blansko) a na základě povolení gubernia z 1837 se zdržoval v Bystřici nad Pernštejnem, kde zpracovával ve značném rozsahu v pronajaté vrchnostenské budově spolu se 3 tovaryši kůže. Provozní kapitál činil 9 021 zl. a odváděl roční výdělkovou daň vy výši 10 zl. 1846 požádal

Během sledovaného období v řadách bystřického obecního výboru stanuli tři továrníci: Roman Janeček, Jan Neubauer a Dominik Trapl. Lze konstatovat, že místní podnikatelé pocházeli z rodin řemeslníků a obchodníků. Janeček a Neubauer navíc v rámci svého angažmá využívali dobrých jmen svých otců, kteří patřili mezi majetné bystřické občany se zkušenostmi v obecním zastupitelstvu. Dominik Trapl se v tomto ohledu poněkud liší, neboť primárně v Bystřici nepodnikal a je u něj zjevná teritoriální mobilita.

Jako první se v obecním výboru prosadil Roman Janeček. Narodil se 9. srpna 1844 v Bystřici do rodiny známého a bohatého bystřického obchodníka Jakuba Janečka. Jeho matkou byla Filipína, rozená Sáblíková.³²⁷

V profesním životě šel zpočátku ve šlépějích svého otce a začal se v Bystřici živit jako obchodník se smíšeným zbožím, navíc i jako koželužník. Jako provozovna mu sloužil dům č. p. 6, ve kterém zároveň i bydlel.³²⁸ S provozem obchodu mu pomáhal jeho synovec Vladimír Domanský, který u něj působil jako praktikant, a další dva kupečtí pomocníci. Dále zaměstnával pomocníka v hospodářství a dvě služebné, které se staraly o chod domácnosti.³²⁹ V roce 1885 převzal Vladimír Domanský po smrti svého děda Jakuba Janečka obchod v domě č. p. 168.³³⁰

Po nastřádání dostatečných finančních prostředků a prodeji domu č. p. 158 si zakoupil dům č. p. 66, aby v něm provozoval továrnu na vydělování kůží. V domě měl i obchod a zároveň v něm s rodinou bydlel.³³¹ Zaměstnával zde kočího, služku a kuchařku.³³² Ačkoliv se jednalo o malou firmu s asi 9 dělníky, ukázal se tento krok jako výhodný, neboť se, stejně jako jeho otec, stal jedním z nejmajetnějších občanů, a tedy největších daňových poplatníků v Bystřici.³³³ V letech 1870–1894 byl opakovaně volen do obecního zastupitelstva a několikrát

*gubernium o tovární oprávnění k výrobě kůží pro Bystřici nad Pernštejnem. V žádosti uvedl, že hodlá rozšířit výrobní prostory, a také u jeho výrobků bylo shledáno, že mají odpovídající kvalitu. Rovněž magistrát v Bystřici jej líčil jako morálního člověka a doporučil udělení oprávnění, které bylo skutečně 6. 5. 1847 uděleno.“ Viz MYŠKA, M.: *Historická encyklopedie podnikatelů*. I. díl, s. 160. Informace uvedené v encyklopedii lze navíc rozšířit o rok narození – 1805. Viz Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou (dále jen SOKA Žďár), fond Okresní úřad Nové Město na Moravě, *Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 61*. Srov. Příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci.*

³²⁷ Matrika narozených 1844–1864. Bystřice nad Pernštejnem, fol. 10. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³²⁸ SOKA Žďár fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 6*. Současně vlastnil i dům č. p. 158, který pronajímal. Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem, 1880 – číslo popisné 158*.

³²⁹ Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1900 – číslo popisné 6*.

³³⁰ Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 – číslo popisné 168*.

³³¹ SOKA Žďár fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 – číslo popisné 66*. Srov. Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 – číslo popisné 158*.

³³² Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1910 – číslo popisné 66*.

³³³ Například v roce 1905 odvedl třetí nejvyšší daň ve městě. Viz příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci.

se také stal radním. Současně byl aktivní i ve spolkovém životě.³³⁴ Během prvního desetiletí 20. století získal čestný titul „c. k. císařský rada.“³³⁵ Okolnosti nabytí tohoto titulu dostupné prameny nepřibližují. Zemřel v Bystřici 5. srpna 1913.³³⁶ Po jeho smrti byla firma vymazána z obchodního rejstříku ke dni 31. května 1915.³³⁷

Další osobou uváděnou v pramenech jako továrník byl Dominik Trapl, který byl zvolen do obecního výboru, a to v rámci I. sboru, pouze v roce 1879.³³⁸ Narodil se 28. července 1839 v Boskovicích do rodiny, pro niž hlavním zdrojem obživy byla řemeslná činnost. Otec Dominik Trapl pracoval v Boskovicích jako obuvnický mistr.³³⁹ Dominik Trapl mladší se zpočátku nechával zaměstnávat jako dělník v továrnách.³⁴⁰ U této osobnosti však můžeme zaznamenat výraznou sociální mobilitu. Lze jej označit za příkladného „selfmademana“ dané doby. V průběhu 60. let se přestěhoval do Dalečína nedaleko Bystřice. Zde se stal nájemcem místního velkostatku, jehož součástí byla i provozovna bývalé papírny. Tu v roce 1866 přeměnil na továrnu, která fungovala jako přádelna vlny. Jednalo se o vítaný počín, neboť v hospodářsky zaostalé oblasti Bystřicka továrna poskytovala nové pracovní příležitosti.³⁴¹ Trapl zaměstnával i některé z bystřických občanů, například Josefa Konvalinku, jenž pracoval v přádelně jako strojvedoucí.³⁴² Těšil se značné popularitě u svých zaměstnanců a v případě nouze byl ochoten jim poskytnout i finanční pomoc.³⁴³

Trapl byl ve svém podnikání úspěšný, o čemž svědčí i zakládání pobočných závodů, které fungovaly v Chudobíně a krátkou dobu také v Bystřici. V Bystřici byl majitelem podniku jeho syn Rudolf Trapl, a to od roku 1901.³⁴⁴ Rudolf se narodil roku 1869 v Dalečíně a studoval

³³⁴ Blíže viz kapitola 6. 1. Účast na spolkovém životě.

³³⁵ „Titul c. k. císařský rada (k.k. Commerzialrath) byl čestným titulem, který byl systematicky udělován na základě rozhodnutí císaře Ferdinanda I. z července 1845. Titul sloužil k ocenění osobností, jež se významným způsobem zasloužily o rozkvet průmyslu a obchodu.“ Viz POPELKA, P.: *Zrod moderního podnikatelství*, s. 129.

³³⁶ *Úmrtí*, Brněnské noviny, (autor neuveden), č. 180, 7. 8. 1913, s. 2.

³³⁷ *Úřední list Brněnských novin*, Brněnské noviny, (autor neuveden), č. 131, 11. 6. 1915, s. 2.

³³⁸ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

³³⁹ Matrika narozených 1799–1845, Boskovice, fol. 687. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁴⁰ KRŠKA, T.: *Hasičská kronika*, s. 145.

³⁴¹ Kronika obce Dalečín 1922–1936, s. 8. Online dostupné na: <http://www.dalecin.cz/kronika/kronika.php?k=1&s=000.jpg> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁴² SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 212.

³⁴³ Kronika obce Dalečín 1922–1936, s. 8–9. Online dostupné na: <http://www.dalecin.cz/kronika/kronika.php?k=1&s=000.jpg> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁴⁴ MZA Brno, Fond C 11 Krajský soud civilní Brno, kart. 138, inv. č. 9454, sign AX III 96, *Rudolf Trapl, přádelna vlny, Bystřice nad Pernštejnem*.

v Brně.³⁴⁵ V Bystřici vlastnil se svou rodinou dům, kde zaměstnával jednoho čeledína a služku. Úspěšné podnikání Dominika Trapla bylo přerušeno v roce 1915, kdy vyhořela továrna v Dalečíně, což rodinu přimělo obec opustit.³⁴⁶

Poslední z trojice zastupitelů z řad podnikatelstva, Jan Neubauer, se narodil v Bystřici 23. června 1847 do rodiny soukeníka a několikanásobného bystrického zastupitele Benedikta Neubauera. Jeho matkou byla Anna, rozená Koktov.³⁴⁷ Byl majitelem soukenické firmy, sídlící v Bystřici v domě č. p. 210. Zde současně bydlel i se svojí rodinou – manželkou Terezií a třemi dětmi, bez služebnického personálu.³⁴⁸ Firma měla zaměstnávat až 19 dělníků. Podnik ale někdy během prvního desetiletí³⁴⁹ prodal Janu Nahodilovi³⁵⁰, který zde zřídil továrnu na výrobu punčoch.³⁵¹ Za utržené peníze Neubauer zakoupil dům č. p. 240, kde se nadále živil jako soukeník. Žil zde se svojí rodinou a služebnou.³⁵² Zemřel 19. 7. 1928 v Bystřici.³⁵³

7. 1. 7 Šlechtic

Jednou z největších stálíc bystrického obecního výboru byl hrabě Vladimír I. Mitrovský, který byl pravidelně volen od roku 1861 až do své smrti po volbách v roce 1899. Jeho místo poté zaujal syn Vladimír II. Mitrovský. Ten se již však na poli obecního výboru neangažoval tolik jako jeho otec, neboť byl zvolen pouze ve volbách v roce 1902 a 1905.³⁵⁴

³⁴⁵ SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem 1880 – číslo popisné 66. Srov. Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 – číslo popisné 212*.

³⁴⁶ Kronika obce Dalečín 1922–1936, s. 9. Online dostupné na: <http://www.dalecin.cz/kronika/kronika.php?k=1&s=000.jpg> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁴⁷ Matrika narozených 1844–1864, fol. 56. Dostupné online na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁴⁸ SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1890 – číslo popisné 210*.

³⁴⁹ Nejspíše se tak stalo v roce 1905. Viz Tamtéž, *Bystřice nad Pernštejnem 1910 – číslo popisné 240*.

³⁵⁰ Vzhledem k tomu, že se stal továrníkem až v době, kdy nepůsobil v zastupitelstvu, řadím ho pouze do skupiny řemeslníků, živnostníků a rolníků. Viz příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914.

³⁵¹ SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1910 – číslo popisné 210*. Do obchodního rejstříku byla firma zapsána až v roce 1923. Firma nesla v názvu jméno svého majitele - Jan Nahodil - a předmětem podnikání byla výroba pleteného zboží. Tuto firmu převzal v roce 1926 jeho syn - František Nahodil. Podnik poté fungoval až do roku 1951, kdy přešla pod národní správu brněnské firmy Kras. Viz MZA Brno, Fond C 11 Krajský soud civilní Brno, kart. 137, inv. č. 5632, sign A XIII 64, *Jan Nahodil, výroba pleteného zboží, Bystřice nad Pernštejnem*.

³⁵² SOkA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1910 – číslo popisné 240*.

³⁵³ Datum úmrtí připsán v matrice narozených. Viz Matrika narozených 1844–1864, fol. 56. Dostupné online na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁵⁴ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

Za velký předěl v dějinách šlechty, ale celé společnosti obecně, je možné považovat revoluční rok 1848, kdy privilegovaná vrstva ztratila své výsadní postavení kvůli zrušení poddanství a následnému zrušení patrimoniální správy, jejíž legislativu přebíraly nově vzniklé samostatné obce, politické a soudní okresy.³⁵⁵ Díky tomu došlo ke změně dosavadních společenských vztahů a překročení dalších důležitých společenských bariér při vzniku občanské společnosti založené na určité rovnosti lidí.³⁵⁶ „Velkostatkáři mohli od té doby vstupovat do lokálních politických bojů, tedy do obecních voleb, jen každý za sebe, a nikoliv jako politický či sociální stav. Tato změna pak skutečně znamenala podřídít se duchu doby a přistoupit také z psychomentálního hlediska na liberální politické a společenské principy. Vstoupit do tohoto politického klání na základě liberálně pojatých voleb bylo skutečně pro mnohé velkostatkáře sice nepříjemné, ale také nutné. Ovládnout obecní zastupitelstvo bylo možné, neboť velkostatky vlastnily podstatnou část zdaněné půdy (v Čechách 42 % a na Moravě 35 %).“³⁵⁷

Je však nutno vzít v úvahu, že pozice šlechty byla do jisté míry podlomena již před rokem 1848, a to především na poli jejich angažmá ve státní správě. Zejména po josefinských reformách zde byla šlechta nahrazována vzdělaným a schopným úřednictvem ve snaze o vytvoření fungující státní byrokracie. Literatura se mnohdy shoduje na stanovisku, že šlechta v těchto záležitostech již nereprezentovala elity, ale spíše jen odkaz určité rodové nadřazenosti. Obecně tak lze konstatovat, že docházelo k vytváření nových společenských norem, ve kterých byl, často ve jménu osvíceneckých myšlenek, kladen důraz na schopnosti jedince, a to více než na jeho původ. Právě v této chvíli bylo nutné, aby šlechta vyvinula nové strategie, díky nimž by mohla využít svoje přetrvávající výsadní postavení k podpoře formování moderní, liberální, občanské společnosti, ale i k zachování osobní prestiže a k reprezentaci svého rodu. Dělo se tak například prostřednictvím podnikatelských aktivit či veřejným angažmá v politické, samosprávné či spolkové rovině, jež tvořily pilíře formující se občanské společnosti.³⁵⁸

Jednou ze šlechtických osobností, která se dobře dokázala přizpůsobit novým poměrům a efektivně jich využívat, byl dle mého názoru i dlouholetý bystrický zastupitel Vladimír I. Mitrovský. Vladimír se narodil v Brně 17. června roku 1814. Byl synem Wilhelma

³⁵⁵ K patrimoniální správě blíže viz HLEDÍKOVÁ, Z. – JANÁK, J. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 229–237.

³⁵⁶ SLABÁKOVÁ, Radmila: *Šlechtic. Příklad Alfonse hraběte Mensdorff-Pouilly*. In: FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J.: *Člověk na Moravě 19. století*, s. 327.

³⁵⁷ HLAVAČKA, M.: *Zlatý věk*, s. 12–13.

³⁵⁸ HLAVAČKA, Milan – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan – TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny země Koruny české*. XI. b. 1792–1860. Praha 2013, s. 82–86.

Mitrovského a svobodné paní Josephy Schröfl von Mansberg. Z otcovy strany tak pocházel ze starobylého rodu zemí Koruny české, jehož kořeny sahají až do 14. století. Patřil k moravské větvi tohoto rodu,³⁵⁹ která byla v letech 1767 a 1769 povýšena do hraběcího stavu. Již od mládí byl výchovou a vzděláním směřován k tomu, aby v dospělosti vstoupil do státních služeb. V letech 1824-1827 absolvoval privátně první stupeň gymnázia v Litomyšli. Následný druhý stupeň absolvoval v Brně a ukončil jej v roce 1829 maturitní zkouškou. Jeho další kroky směřovaly na filozofická studia na brněnské univerzitě, kde studoval v letech 1830 a 1831. Vysokoškolská studia ale ukončil na olomoucké univerzitě, a to v roce 1832.

Zmíněná kariéra ve státní správě však zjevně neodpovídala Vladimírovým představám o vlastní budoucnosti, a tak nedlouho po skončení studií, v roce 1833, zahájil službu v rakouské armádě, kde setrval až do roku 1844. Po tomto angažmá bylo nutné řídit se jednou z nejzákladnějších rodinných strategií – zajistit si výhodný sňatek. Ihned v roce 1844 se oženil s Antonií, rozenou hraběnkou Dietrichstein – Proskau. Pro rod Mitrovských sňatek znamenal spříznění s jedním z nejvýznamnějších moravských rodů, ale také zisk sokolnického panství. Manželství však nemělo dlouhého trvání, neboť již tři roky po svatbě Antonie zemřela.

Brzy po této nešťastné události přišel zlomový rok 1848, který přinesl revoluční nepokoje. Vědom si vážnosti situace a faktu, že monarchie je v ohrožení, Vladimír opět vstoupil do rakouské armády a účastnil se jak obléhání Vídně, tak i polního tažení do Uher. Z armády vystoupil v roce 1850, tentokrát již s hodností nadporučíka. V tomto roce se také podruhé oženil, a to s Julií, rozenou hraběnkou Salis – Zizers. Měli spolu čtyři dcery a syna Vladimíra, který se stal pozdějším dědicem rodinného majetku.

Změny, které s sebou revoluční rok 1848 přinesl, se dotýkaly Vladimíra Mitrovského velkou měrou, neboť v té době byl majitelem moravských panství Rožínky, Pernštejna, Bystřice, Sokolnice, Šlapanic, Blažkovic, Tuřan a také panství Szárvás v Uhrách. Zkoumaný šlechtic se ale projevil jako velice adaptabilní osobnost. Nejspíše pro udržení a reprezentaci rodinné prestiže se začal hojně angažovat ve veřejném životě.³⁶⁰

Vladimír Mitrovský ve svých rukou kumuloval velké množství veřejných funkcí. Vyzvedl bych zde pouze ty nejdůležitější, díky kterým se stal ve své době poměrně známou osobností. Za nejvýznamnější funkci lze považovat pozici poslance v Moravském zemském

³⁵⁹ Po bitvě na Bílé hoře část rodu odešla do zahraničí.

³⁶⁰ MALÍŘ, Jirí a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012, s. 428–430.

sněmu, kam byl zvolen v letech 1861,³⁶¹ 1867, 1870, ale i v roce 1871. V rámci svého mandátu se zasadil zejména o financování mnoha brněnských komunálních projektů. Politické aktivity však nebyly jedinou složkou jeho veřejného angažmá. Velkou měrou se zasloužil i o pozvednutí kulturního a spolkového života, a to například ve funkci kurátora Moravského průmyslového muzea, kurátora brněnského Moravsko-slezského ústavu slepců či v pozici korespondenčního člena Obchodní a živnostenské komory v Brně. V Bystřici se roku 1881 stal společně se svou chotí patronem místního veteránského spolku.³⁶²

Aktivity tohoto šlechtice však zahrnovaly i oblast obecní samosprávy. V Bystřici byl hrabě Mitrovský v rozmezí let 1864–1899 pravidelně volen do obecního zastupitelstva. Svou roli hrál jistě jeho aristokratický původ, ale také fakt, že během celého sledovaného období byli Mitrovští největšími bystřickými daňovými poplatníky.³⁶³ Je však nutné konstatovat, že ačkoliv byl jeho pravidelným členem, většinou se osobně zasedání neúčastnil. Byl zastupován svým náměstkem, který zprostředkoval kontakt mezi hrabětem Mitrovským a zastupitelstvem.³⁶⁴ Tato situace nebyla na poli obecní samosprávy ničím neobvyklým. V případě Bučovic o ní hovoří i Jan Růžička.³⁶⁵ Lze se tedy domnívat, že jeho účast v zastupitelstvu měla spíše význam pro zvýšení prestiže tohoto orgánu a reprezentaci města. Na druhou stranu je hraběti Mitrovskému přičítán podíl na zahájení stavby železnice z Brna do Německého Brodu, na kterou měla být napojena i Bystřice nad Pernštejnem. Toto tvrzení lze doložit na základě studia protokolů o zasedání obecního zastupitelstva. Ze zápisů je zjevné, že Vladimír Mitrovský několikrát inicioval sezení, kde s ostatními členy zastupitelstva projednával otázky se stavbou železnice spojené.³⁶⁶ Následné připomínky prezentoval na Moravském zemském sněmu.³⁶⁷ Je třeba zdůraznit, že za celé sledované období Mitrovský představoval jediného zástupce na tomto sněmu z řad bystřických občanů. Nabízí se spekulace, zda místní komunální elity nepostrádaly patřičnou motivaci pro kandidaturu do Moravského zemského sněmu, když už v něm jejich zájmy hájila takto výrazná osobnost.³⁶⁸

³⁶¹ V tomto roce byl dokonce zvolen do říšské rady. Svůj mandát však po roce složil.

³⁶² Blíže viz kapitola 6. 1. Účast na spolkovém životě.

³⁶³ Viz příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci.

³⁶⁴ SOKA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 516, inv. č. 763, *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1867–1870*. Zasedání dne 22. srpna 1867.

³⁶⁵ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 73.

³⁶⁶ SOKA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 763, *Stavba železniční dráhy Tišnov – Bystřice nad Pernštejnem – Žďár*.

³⁶⁷ Tamtéž.

³⁶⁸ Z dostupných pramenů není patrná kandidatura některého jiného bystřického občana.

Vladimír Mitrovský dokázal pružně reagovat na události roku 1848 i v oblasti správy velkostatku. Šlechta byla po dlouhou dobu vrstvou, která udávala tempo hospodářskému rozvoji země. V primárním sektoru byla půda až do září roku 1848 striktně rozdělena na dominikál a rustikál. V tomto roce ale došlo k zásadním změnám, v českých zemích byla zrušena roba a všechna práva vrchnosti nad poddanými. Díky tomu zaniká dosavadní rozdělení půdy na dominikál a rustikál a veškerá poddanská půda je zbavena dosavadních břemen. Tyto okolnosti kompletně změnilly tvář velkostatku, který se musel s tímto krokem, nezbytným pro další hospodářský rozvoj země, vyrovnat.³⁶⁹ V literatuře se můžeme setkat s tvrzením o přeměně feudálního velkostatku na kapitalistický.³⁷⁰ Právě tyto zlomové události vytvořily příznivé prostředí pro rozvoj podnikání v rámci velkostatku, který nabízel příhodné propojení primárního a sekundárního sektoru hospodaření. Rozvoj průmyslových odvětví se stal charakteristickým i pro hospodářskou správu vedenou Vladimírem Mitrovským, který dokázal ekonomický potenciál velkostatků dobře využívat. Dosavadní výzkumy ukazují, že Vladimír Mitrovský své podnikatelské aktivity nejvíce rozvíjel na velkostatku v Sokolnici (okr. Brno – venkov). Zde měl již v roce 1846 požádat o udělení zemského továrního oprávnění k výrobě řepkového cukru pro zdejší cukrovar. Vladimír však byl majitelem i středně velkého sokolnického pivovaru, který měl v rozmezí let 1869-1899 ročně vyrábět 10 000-20 000 hektolitrů piva.³⁷¹ V Sokolnici dále provozoval cihelnu, mlýn a na panství ve Štěpánově železárny.³⁷² Stranou jeho významných podnikatelských aktivit nezůstalo ani panství v Dolní Rožínce, kde od roku 1874 provozoval lihovar.³⁷³

Celkově lze konstatovat, že Vladimír Mitrovský byl poměrně typickým zástupcem té části šlechty, která se dokázala asimilovat do nových společenských poměrů a výrazným způsobem se podílela na hospodářském či správním rozvoji českých zemí.

7. 1. 8 Katolický kněz

Katoličtí kněží hráli v životě maloměsta nepostradatelnou roli. Pro lidi byli respektovanými osobnostmi, jejichž význam spočíval především v poskytování každodenního

³⁶⁹ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha 2015, s. 153–154.

³⁷⁰ Tamtéž, s. 157.

³⁷¹ MYŠKA, Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. II. díl. Ostrava 2008, s. 307.

³⁷² MALÍŘ, J. a kol.: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu*, s. 429

³⁷³ MZA Brno, Fond C 11 Krajský soud civilní Brno, kart. 144, inv. č. 5372, sign. A XIV 18, *Vladimír Mitrowsky, lihovar, Dolní Rožínka*.

náboženského servisu. Působení katolických kněží však často přesahovalo i do roviny spolkové. Zapojovali se do činnosti různých spolků či městských slavností. Ve snaze hájit zájmy katolické církve přerůstaly jejich aktivity často i do roviny politické, která byla reprezentována politickým angažmá v obecním výboru.³⁷⁴ Díky své společenské prestiži a významu pro běžný život města měli velmi dobré předpoklady pro to, aby byli zvoleni do městského zastupitelstva. Navíc byli jakožto honorační voliči zařazeni do I. sboru, což jejich šance v tomto ohledu ještě zvyšovalo. Navzdory těmto předpokladům i faktu, že staročesko-klerikální strana si po dlouhou dobu držela v obecním výboru silné pozice, z řad katolického kněžstva se do obecního výboru dokázal prosadit pouze farář František Klinkáč, a to při volbách v roce 1870 a 1873.³⁷⁵

František Klinkáč se narodil 28. prosince 1830 v Tišnově. Jeho otcem byl stolař Josef Klinkáč.³⁷⁶ Vysvěcen byl v roce 1857 a na post faráře byl do Bystřice povolán v červenci 1865. Do obecního výboru byl zvolen dvakrát – v roce 1870 a 1873. Na svém postu setrval do června roku 1877, kdy odešel na pozici faráře do Telnice.³⁷⁷ Během svého působení řešil například záležitosti související s výukou náboženství ve školách,³⁷⁸ zabýval se chodem městského špitálu³⁷⁹ nebo řídil různé náboženské události ve městě.³⁸⁰ Zajímavostí je, že byl také básníkem, který tvořil pod pseudonymem František Květnický. Sbírkou básní však nikdy nevydal.³⁸¹

Mezi bystřickými kněžími se pak po dlouhou dobu neobjevila nějaká výrazná osobnost, která by měla ambice osobně hájit zájmy klerikální strany v obecním zastupitelstvu, a nejspíše tak kněží pouze dávali hlasy kandidátům, kteří jejich zájmy zastupovali. Výrazná změna v této souvislosti je ale spojena s působením Reinholda Vágnera, který na post faráře nastoupil

³⁷⁴ Ke kněžím v 19. století blíže viz HANUŠ, Jiří: *Katolický kněz*. In: FASORA, L. – HANUŠ, J. – MALÍŘ, J. (eds.): *Člověk na Moravě 19. století*, s. 375–388. Ke kněžským identitám v 19. a 20. století viz FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – PAVLÍČEK Tomáš a kol.: *Kněžské identity v českých zemích (1820–1938)*. Praha 2017.

³⁷⁵ Viz příloha č. 4 Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků).

³⁷⁶ Matrika narozených 1815–1839, Tišnov, fol. 192. Online dostupné na: <http://actapublica.eu> (citováno ke dni 21. 3. 2020).

³⁷⁷ TENORA, J.: *Z paměti města Bystřice*, s. 72.

³⁷⁸ SOKA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 517, inv. č. 739, *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1870–1871*. Zasedání dne 21. září 1870.

³⁷⁹ Tamtéž, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 20. května 1876.

³⁸⁰ Tamtéž, knih. č. 517, inv. č. 739, *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1870–1871*. Zasedání dne 10. 6. 1871.

³⁸¹ (Autor neuveden): *Podhorácko a Horácko v lidové kultuře a umění*. Tišnov 1924, s. 27.

2. července 1894.³⁸² Ve volbách do obecního zastupitelstva se ale nedokázal prosadit, neboť od voleb v roce 1899 si strana lidová udržovala v Bystřici silné pozice, a proto ve městě nedošlo ani ke konkurenceschopné organizaci zástupců strany klerikální.³⁸³ Příležitost pro znovunabytí ztracených pozic představovaly několikrát zmiňované volby v roce 1908/1909, kdy byl na kandidátní listinu místní strany opoziční umístěn i farář Vágner.³⁸⁴ Nakonec díky neuznání jedné plné moci, která měla faráři zajistit další hlas, nebyl do zastupitelstva zvolen a tento pokus o revitalizaci pozic klerikální strany selhal.³⁸⁵

³⁸² TENORA, J.: *Z paměti města Bystřice*, s. 73.

³⁸³ *Z Bystřice nad Pern.*, (autor neuveden), Lidové noviny, č. 80, 21. 3. 1909, s. 13.

³⁸⁴ Dle tisku se měl Vágner do zastupitelstva pokoušet dostat opakovaně. Viz Tamtéž. Tuto skutečnost vzhledem k nedostatečné pramenné základně v těchto letech nelze potvrdit.

³⁸⁵ Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

8. Hospodaření města

8. 1 Finance

Během první poloviny 19. století byly rozpočty měst velice nízké a jejich struktura jednoduchá. Situace se výrazně změnila ve druhé polovině 19. století. Svůj vliv na tuto změnu měly procesy, kterými město v této době procházelo – industrializace, urbanizace či výstavba moderní městské infrastruktury. Tyto proměny si pochopitelně vyžádaly velké množství výdajů, které změnilly dosavadní strukturu městského hospodaření, neboť vysokým výdajům musely odpovídat i vyšší příjmy. Rozpočty mnohých měst se ale dostávaly do slepé uličky, neboť nebyly schopny vysoké výdaje pokrýt. Byl to problém především malých měst, která disponovala nepříliš rozsáhlým obecním majetkem a musela proto pracovat s nízkými rozpočty.³⁸⁶

Hlavním zdrojem příjmů obcí byl právě obecní majetek, který měl být spravován tak, aby zisky z něj plynoucí vytvořily přebytek v rozpočtu. Město mělo tyto finance využít ke krytí důležitých výdajů či k výhodným investicím.³⁸⁷ V praxi to znamenalo, že malá města neměla dostatek prostředků a jedinou cestou pro realizaci nových projektů bylo zadlužit se. V této souvislosti Lukáš Fasora uvádí, že staroměstšanské vrstvy, mající zpočátku dominantní postavení v zastupitelstvech, neprojevovaly ochotu se kvůli modernizaci zadlužit a snažily se zachovat rovnováhu obecního hospodaření.³⁸⁸ Tato strategie však byla dlouhodobě neudržitelná, neboť během 80. let byl zahájen proces komunalizace a vyvstala nutnost investovat do řady důležitých komunálních projektů.³⁸⁹

Zvýšené investice vedly k zadlužování obcí a vytváření schodku v rozpočtu. Jeho výše, tedy rozdíl mezi obecními výdaji a příjmy, se zjišťovala vždy na konci roku při přípravě nového rozpočtu.³⁹⁰ Aby došlo k úhradě rozpočtového schodku, mohla správa obce rozhodnout o zavedení přírážek ke státním či samostatným obecním daním.³⁹¹

Rakouské státní daně se dělily na přímé a spotřební. Přímé daně sloužily k úhradě státního rozpočtu a veřejných kolektivních potřeb. Jejich součástí byly daně z majetku, výnosu

³⁸⁶ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 212.

³⁸⁷ KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 93.

³⁸⁸ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 212–213. Srov. FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 160–168.

³⁸⁹ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 212.

³⁹⁰ Jednalo se o tzv. preliamiáře.

³⁹¹ KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 93.

nebo příjmu. Daň z výnosu se někdy též nazývala daň z objektu, zatímco daně z majetku a příjmu byly daně ze subjektu. Jiné dělení hovoří o daních reálných a osobních. Reálné daně zahrnovaly daň pozemkovou, domovní daň činžovní, domovní daň třídní (týkala se nepronajímaných budov). Mezi osobní daně patřila daň výdělková, daň z příjmu, daň rentová a, po reorganizaci daňové soustavy v roce 1896, všeobecná daň výdělková, výdělková daň podniků s veřejným účetnictvím, daň rentová, osobní daň z příjmu a daň z vyššího služebného.³⁹² Daňový systém dále zahrnoval i spotřební daň, která je v pramenech často nazývána potravní či konzumní a týkala se konzumace alkoholických nápojů.

Pro obce byly zdrojem příjmu i obecní dávky (daně), které na státních daních byly nezávislé díky vlastnímu vyměřovacímu základu. Nejčastěji se jednalo o potravní daň (z konzumace piva, destilátů či vína).³⁹³ Příspěvkem do obecní pokladny byly i obecní poplatky (ať už správní nebo z užívání nějakého komunálního zařízení).

Co se týče přírážek ke státním daním, kterými města participovala na daních vybíraných státem, rakouské zákonodárství na ně pohlíželo pouze jako na nouzové řešení. S ohledem na tento fakt stanovovalo horní limit přírážky, kterou mohla obec schvalovat sama. Při potřebě překročení limitu musela žádat nadřazený úřad. Limit se během sledovaného období stále navyšoval, čímž se reagovalo na zvyšující se nároky na investice do komunálních projektů.

Například v roce 1864 musel přírážky k přímým daním nad 10 % a k dani potravní nad 15 % schvalovat zemský výbor. Přírážky k přímým daním vyšší než 25 % a k dani potravní nad 30 % musely mít podobu zemského zákona.

V roce 1883 došlo k navýšení limitu pro přírážky k přímým daním, které mohly zavádět samy obce, na 15 %. Navýšení přírážky do 25 %, u potravní daně do 30 %, schvaloval zemský výbor, přírážky do 80 % schvaloval zemský výbor se souhlasem místodržitelství a nad 80 % musely mít podobu zemského zákona.

V roce 1888 došlo k další novelizaci, kdy obec mohla sama zavádět přírážku k přímým a potravním daním do výše 18 %. V témže roce také bylo rozhodnuto, že přírážky nad 80 %

³⁹² KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 94. K daňovému zákonu 220/1896 ř. z. podrobně viz MAIER, K.: *Hospodaření*, s. 54.

³⁹³ KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 94–95.

nemusely mít podobu zemského zákona, ale mohl je schválit pravidelně zasedající zemský výbor, a nemuselo se čekat na schválení celého sněmu.³⁹⁴

Novelizace ještě proběhla v roce 1898, kdy obec mohla sama schvalovat přírážky k všeobecné dani z příjmu do výše 24 % a u ostatních přímých a potravinové daně do 18 %. Přírážky nad tyto limity až do 40 % u daně z příjmu a 30 % u ostatních zmíněných daní schvaloval zemský výbor. Pokud ale došlo k přesáhnutí i těchto limitů, bylo zapotřebí povolení zemského výboru a souhlasu místodržitelství.

Je patrné, že postupné navyšování limitů pro přírážky k daním dávalo do rukou obecního zastupitelstva stále větší pravomoci ve finanční otázce, aby bylo schopno reagovat na konkrétní potřeby v dané lokalitě. Také v Bystřici se v souvislosti s komunalizací neustále zvyšovaly výdaje.

Tabulka č. 14 Přehled příjmů a výdajů

Rok	Příjmy	Výdaje	Rozpočtový schodek/přebytek
1872	6275,74	7319,22	1043,48
1873	7209,19	7161,24	47,95
1875	6977,94	6493,65	484,29
1877	7747,28	7821,23	73,95
1879	6081,17	65580,66	499,48
1890	14062,41	17965,89	3903,48
1891	14458,69	17289,91	2831,22
1892	10748,60	17540,99	6792,39
1893	9727,47	20457,86	10730,39
1894	9938,31	15398,67	5460,36
1895	10727,55	16979,11	6251,55
1896	10781,86	16894,26	6112,40
1897	8262,10	17466,20	9204,10
1898	11202,84	16868,51	5665,67
1899	11309,17	17870,29	6561,10

³⁹⁴ Důvod pro tento krok spočíval zejména v tom, že při schvalování přírážky nad 80 % byl sněm ve většině případů postaven před hotovou věc, pokud nechtěl ohrozit finanční stránku obce. Viz KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 94–95.

1900	8440,25	21099,93	12659,68
1901	26373,78	53659,07	27285,29
1902	88668,15	111812,03	23143,88
1903	23024,95	50618,12	27593,17
1904	23594,20	56362,75	32768,55
1905	30158,89	60228,44	30061,55
1906	-	-	16546,71
1907	-	-	17552,84
1908	-	-	12813,24
1909	25508,57	54536,74	29028,17
1910	32086,76	50117,53	18090,77
1911	33313,31	54057,65	20744,34
1912	33364,48	49835,35	16470,87
1913	51600,95	32977,27	18623,68
1914	34902,01	56877,54	21975,53

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*; Tamtéž, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*; Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*; Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*.

Poznámka: Údaje o příjmech a výdajích obce v 80. letech se nedochovaly. Rozpočet do r. 1900 ve zlatých. Od 1901 v korunách.

Z údajů o hospodaření Bystřice od počátku 70. let do předválečného období vyplývá, že obecní příjmy byly neustále velice nízké a na pokrytí potřebných výdajů nedostatečné. Bystřické staroměstřanské vrstvy, na rozdíl od mnoha jiných měst, zjevně nejevily velký odpor k budování moderní infrastruktury. Ačkoliv se většina důležitých komunálních projektů uskutečňovala až od 90. let³⁹⁵, podněty k jejich realizaci byly vznášeny již v předcházející době.

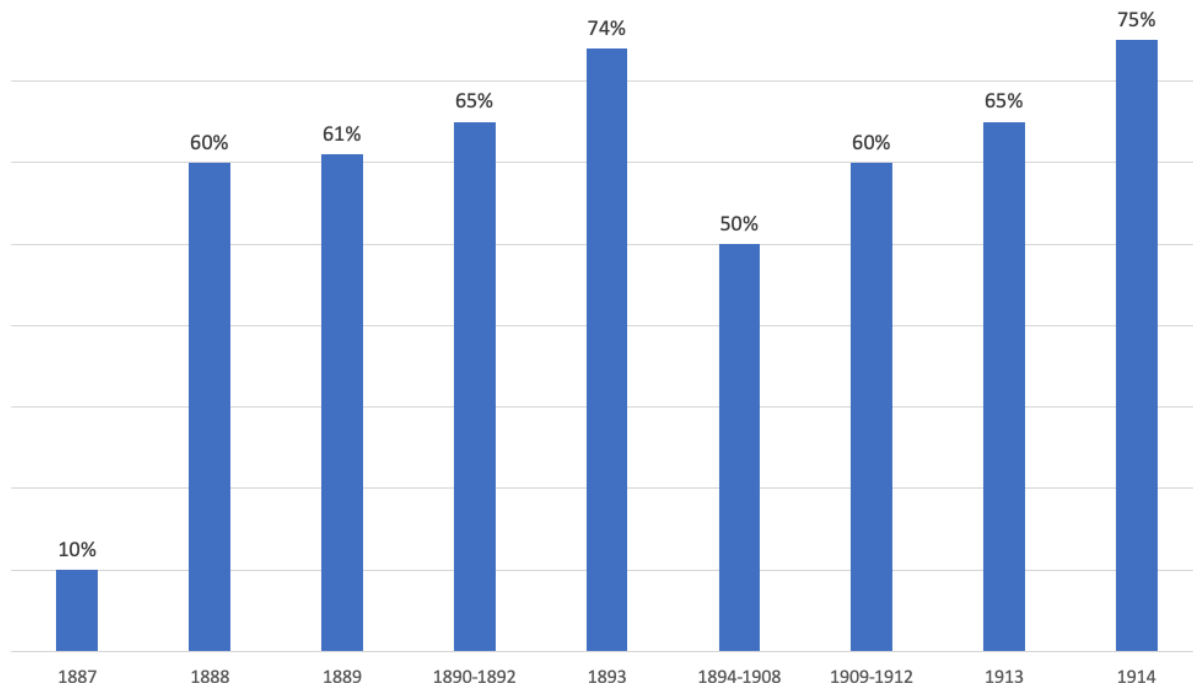
Základní příjmy plynuly z obecního majetku – pronájmu budov (obecní hostinec, cihelna, pivovar), pozemků, trhových boud či prodeje různých komodit, například dříví z obecního lesa, nebo z různých obecních fondů uložených v městské spořitelně.

Výdaje Bystřice každoročně převyšovaly celkové příjmy obce, a tak pravidelně docházelo k vytváření schodku. Zastupitelstvo se snažilo rovnováhy v rozpočtech dosáhnout

³⁹⁵ Nejdůležitější pozice staroměstřanské vrstvy v zastupitelstvu držely do roku 1891. Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

pomocí zmiňovaných přírážek, nejčastěji k přímým státním daním. Jejich konkrétní výši v jednotlivých letech nám představí následující tabulka.

Tabulka č. 15 Výše obecní přírážky (ke státním přímým daním)

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*; Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*; Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*.

Poznámka: Přesné údaje o výši přírážky pouze od konce 80. let.

Je patrné, že přírážky k přímým daním si v Bystřici udržovaly poměrně kontinuální výši a většinou se pohybovaly kolem 50 %. Výjimkou je ale přelom 80. a 90. let, kdy k jejich mimořádnému navýšení došlo v souvislosti se stavbou nové školní budovy. Stejně jako v Bystřici, i ve většině jiných měst se výdaje na školství řadily k nejběžnějším, ale také celkem nákladným položkám městského rozpočtu³⁹⁶ a často si vyžádaly navýšení přírážek nejen k státním přímým daním.

Následující text může demonstrovat, jakým způsobem ovlivnila realizace jednoho z významných projektů v této oblasti, stavba nové školní budovy, hospodaření města.

³⁹⁶ Srov. RŮŽIČKA, J. *Komunální elity*, s. 96. Srov. BARCUCHOVÁ, S.: *Vývoj a činnost obecní samosprávy v Hulíně*, s. 31.

Základní kámen k budově školy byl položen v roce 1887. Přírážka ke všem státním přímým daním tento rok činila pouze 10 % a sloužila na školní a chudinské potřeby. Zahájení stavby se však projevilo při sestavování rozpočtu na rok 1888, kdy tato přírážka vzrostla na 60 %. Měla sloužit k financování stavby nové školní budovy a také dalším nezbytným školním, zdravotním a chudinským potřebám.³⁹⁷ Finanční zátěž spojená s tímto nákladným projektem se ale stupňovala i v následujících letech. V roce 1889 se k dosavadní přírážce ke státním přímým daním ve výši 60 % přidaly i další. Na dobu pěti let byla zavedena přírážka k dani z lihovin. Z každého litru vypitého piva se městu odváděl 1 krejcar. Přírážky se týkaly i kořalky, kde se její výše odvíjela od obsahu alkoholu.³⁹⁸ Dále byla stanovena 34% přírážka k potravní dani z vína – 1 krejcar za litr.³⁹⁹

Finanční situace se nezlepšila ani v roce 1890, kdy byla kromě nově zavedených přírážek zvýšena i přírážka ke státním daním na 65 %.⁴⁰⁰ Složitou finanční situaci se zastupitelstvo v roce 1891 rozhodlo částečně řešit také půjčkou u Moravské hypoteční banky, a to ve výši 13 000 zl. s úrokem 1 %.⁴⁰¹ Z těchto peněz se měl uhradit dosavadní dluh na stavbu školy ve výši 10 697 zl., který byl spojen s vyššími úroky.⁴⁰² V roce 1892 přírážky zůstaly beze změn, a zastupitelstvo zamýšlelo schodek řešit taktéž úsporami a v krajním případě i další půjčkou.⁴⁰³

Situace poté eskalovala v roce 1893, kdy byly přírážky ke všem státním daním navýšeny na 74 %, přičemž jejich největší část (50 %) měla být použita na splácení půjček pro stavbu školní budovy. Téhož roku bylo zároveň na zasedání zastupitelstva hlasováno o prodloužení přírážek na lihoviny na dalších šest let (s platností od roku 1894). Hlavním argumentem byl absolutní nedostatek finančních prostředků na investice do dalších nezbytně důležitých oblastí chodu města, zejména do zdravotnictví. Proti tomuto návrhu se ale okamžitě postavilo několik zastupitelů, kteří se snažili jednání odložit. K hlasování však nakonec došlo a návrh byl jedenácti hlasy proti sedmi přijat. S výsledkem se však nechtěl spokojit Antonín Sýkora, který vznesl protest proti regulérnosti hlasování, jehož se zúčastnil větší počet náhradníků,

³⁹⁷ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 11. února 1888.

³⁹⁸ Kořalka do 20° 2 halíře; od 20 do 40° 4 halíře; přes 40° 6 halířů.

³⁹⁹ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 22. března 1889.

⁴⁰⁰ Tamtéž, zasedání dne 22. března 1890.

⁴⁰¹ Tamtéž, zasedání dne 24. července 1891. Tuto půjčku město splácelo roční splátkou ve výši 320 zl. Viz Tamtéž, zasedání dne 17. listopadu 1893.

⁴⁰² Tamtéž, zasedání dne 24. července 1891.

⁴⁰³ Tamtéž, zasedání dne 6. dubna 1892.

povolanych za nepřítomné členy zastupitelstva, převážně reprezentanty živnostenstva. Námitky však starosta Jan Svačina nepřijal a hlasování bylo tedy považováno za platné.⁴⁰⁴ Finanční situace byla o něco příznivější v roce 1894, kdy se přírážky ke všem přímým daním snížily na 50 %.⁴⁰⁵ Otázka přírážek k lihovinám však opět vyvolávala konflikty. Vedení obce bylo ale nadále v této věci neoblomné a snahy o její zrušení zamítlo.⁴⁰⁶

Z předcházejícího textu vyplývá, že stavba školní budovy vedla k prohlubující se zadluženosti obce. Město se snažilo dalšími půjčkami řešit špatnou finanční situaci, avšak nejvíce její dopad pocíťovali daňoví poplatníci, kteří byli zatíženi stále vyššími odvody. Choulostivým bodem se stala zejména přírážka na daň k lihovinám, která postihovala místní hostinské, avšak byla zdrojem konfliktů i na poli obecního zastupitelstva. Finanční problémy a zadluženost města navíc eskalovaly v době, kdy se poprvé k moci dostala místní strana lidová, a byly s největší pravděpodobností důvodem, proč se širší voličstvo ve volebním klání v roce 1894 rozhodlo dát hlas opět staroměst'ansko-klerikální opozici.⁴⁰⁷

Je zjevné, že daná investice měla výrazný vliv na městský rozpočet až do roku 1893, kdy se výše přírážky k přímé dani vyšplhala až k 74 %. Následujícího roku však došlo k jejímu snížení na 50 %, přičemž tento stav zůstal až do roku 1909 bez větších změn.⁴⁰⁸ Stavbou nové školní budovy tak byl rozpočet na několik let zatížen, ale problémy s financemi se Bystřiči podařilo zvládnout a rozpočet stabilizovat.

Takto se však situace nevyvíjela ve všech městech. Někde docházelo ke stálému navyšování obecních přírážek i dlouho po realizaci nákladného projektu. Například v Bučovicích na počátku 20. století přírážky na dani spojené se stavbou školy sice nepřekročily hranici 50 %, avšak nedlouho po dokončení stavby, v roce 1904, došlo k jejich navýšení na 80 %. V následujících letech, mimo jiné i v důsledku chyb při sestavování rozpočtu, se přírážky vyšplhaly ještě výše, v roce 1913 dokonce na 120 %.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 17. listopadu 1893.

⁴⁰⁵ Tamtéž, zasedání dne 16. února 1894.

⁴⁰⁶ Tamtéž, zasedání dne 26. července 1894.

⁴⁰⁷ Blíže viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

⁴⁰⁸ V roce 1914 se přírážky vyšplhaly k 75 %. Jako hlavní důvod zastupitelstvo uvedlo navýšení výdajů na chudinství a zdravotnictví. (V roce 1914 se výdaje na tyto dvě složky vyšplhaly na 10 000 korun). Viz *Schůze obec. výboru města Bystřice*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 44, 31. října 1913, s. 5. Srov. SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*. V předcházejících letech se taktéž uskutečnily nákladné výstavby komunikací, chodníků a dláždění ulic. Viz Tamtéž.

⁴⁰⁹ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 96.

Lepší hospodaření vykazovalo v 90. letech Nové Město na Moravě, které v některých letech dokonce pracovalo s přebytkem. Výraznější schodek rozpočet zaznamenal až v roce 1903, kdy musela být zavedena 60% přírážka. V následujících letech se přírážka stále zvyšovala,⁴¹⁰ což odpovídalo situaci v Bystřici. Ve Městě Žďár byly obecní přírážky počátkem 90. let také nižší než v Bystřici. Pohybovaly se maximálně kolem 15 % a v roce 1903 se vyšplhaly na 60 %.⁴¹¹

Pro obecnější srovnání můžeme uvést, že v roce 1906 z celkového počtu 3 079 obcí na Moravě pouze 100 dosud žádné přírážky nepotřebovalo. Největší část obcí (37,6 %) stanovovala přírážku v rozmezí 51–100 %.⁴¹² Je tak zjevné, že ačkoliv od 90. let Bystřice vykazovala, na rozdíl od Nového Města či Žďáru, každoroční schodek a míra přírážek byla také vyšší, její finanční situace byla podobná mnoha dalším moravským městům.⁴¹³

Budování moderní infrastruktury bylo tedy spojeno s obrovskými finančními náklady. Aby mohlo dojít k uskutečnění nákladných komunálních projektů, musely si obce peníze půjčovat. Pro města proto byla důležitá existence moderních peněžních ústavů. Nejdůležitějším finančním spolkem v Bystřici byla až do 90. let městská záložna, která ve městě fungovala od roku 1871.⁴¹⁴ Bystřice však využívala i půjček od finančních ústavů ve velkých hospodářských centrech, například v Brně. Tak tomu bylo například při stavbě školy. Pro modernizaci města ale byly důležité především místní ústavy, které mohly zaručovat snadnější získávání půjček. V tomto ohledu se jako nejdůležitější v mnoha lokalitách jevily městské spořitelny.⁴¹⁵

O zřízení spořitelny se v Bystřici jednalo od roku 1869.⁴¹⁶ V roce 1871 však jednání ustala a⁴¹⁷ k jejich obnovení došlo až v roce 1887, kdy se zastupitelstvo jednohlasně shodlo, že je nutné, aby tato instituce vznikla co nejdříve. Současně byl na její zřízení vyčleněn fond a schváleny stanovy.⁴¹⁸ V roce 1888 však okresní hejtmanství obci předalo zprávu

⁴¹⁰ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 95–96.

⁴¹¹ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 96.

⁴¹² KLADIWA, P.: *Vývoj legislativy*, s. 102.

⁴¹³ O výši přírážek zastupitelstvo pravidelně informovalo v místním tisku – Horáckých listech. Například viz *Schůze obec. výboru města Bystřice*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 44, 31. října 1913, s. 5.

⁴¹⁴ Finančním spolkům blíže viz kapitola 6. 1. Účast na spolkovém životě.

⁴¹⁵ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 127.

⁴¹⁶ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 516, inv. č. 738. *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1867–1870*. Zasedání dne 16. prosince 1869. Srov. Tamtéž, zasedání dne 22. ledna 1870.

⁴¹⁷ Tamtéž, zasedání dne 16. února 1871.

⁴¹⁸ Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 7. července 1887.

od Místodržitelství v Brně, kde byly obnosy ve fondu pro zřízení spořitelny označeny za nedostatečné a současně vyjádřen nesouhlas se zněním stanov, které měly být přizpůsobeny stanovám již existujících spořitel, například v Kojetíně či Telči.⁴¹⁹ Ke kladnému vyřízení této záležitosti došlo v roce 1890 a do čela spořitelny byl zvolen Jan Svačina.⁴²⁰

8. 2 Infrastruktura a nejdůležitější komunální projekty

8. 2. 1 Školství

Otázka veřejných vzdělávacích institucí představovala na poli komunální politiky jeden z nejdůležitějších a nejčastěji řešených problémů. Vzdělání začalo hrát velice významnou roli v životě člověka 19. století a mohlo být prostředkem ke změně profesních a sociálních poměrů. Již z předchozích kapitol vyplývá důležitost nových vzdělaných středních vrstev pro námi sledované období a jejich angažovanost ve veřejném a politickém životě jen potvrzovala slavný výrok, že „vědění je moc.“ I bystrické zastupitelstvo si bylo vědomo důležitosti vzdělání, což lze doložit následujícím úryvkem: *“Žijeme v době osvíceného devatenáctého století, v kterémžto veškeré národy závodí a palma vzdělání, dobře vědomi, že jednou z největších otázek evropských, jež se nás a naší budoucnosti dotýká, jest vzdělání a věda, a že jen vzdělanému národu jest možno svou samobytnost uhájit.*

*Doba tato nezůstala také bez příznivého účinku na naší užší obce, a s radostí zaznamenáváme snahu téměř veškerého obyvatelstva, by potomstvu města našeho dostalo se lepšího a co možná vyššího vzdělání. [...]*⁴²¹ Investice do vzdělávacích institucí tak nebyla pouze snahou o posílení prestiže města, ale především investicí do následujících generací. Projekty týkající se školské infrastruktury představovaly velice citlivé politické téma a často vedly k plamenným diskuzím.⁴²²

Cílem této podkapitoly bude přiblížit vývoj školské infrastruktury v Bystřici a ukázat tak důležitost města jako centra vzdělání pro jeho okolí. K tématu budu přistupovat s vědomím, že v minulosti již vznikla bakalářská diplomová práce⁴²³, která se touto problematikou

⁴¹⁹ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 21. prosince 1888.

⁴²⁰ Tamtéž, zasedání dne 31. května 1890. Po jeho zvolení starostou města tento post zastával Jan Neubauer.

⁴²¹ Tamtéž, zasedání dne 28. listopadu 1888.

⁴²² Tuto problematiku zmiňuje například Lukáš Fasora v kontextu česko-německých sporů, které přerůstaly i do úrovně školství, kdy obě strany sváděly „boj o dítě“. Viz FASORA, L.: *Svobodný občan*, s. 201.

⁴²³ Tento dosavadní výzkum se pokusím rozšířit o bližší analýzu protokolů zasedání zastupitelstva, neboť tento pramen nebyl v práci využit. Viz SAMKOVÁ, M.: *Dějiny školství v Bystřici*.

zabývala. V práci však nebyly bližší analýze podrobeny protokoly o zasedání obecního zastupitelstva. Mým cílem tedy bude zjistit, jak se k daným projektům zastupitelstvo stavělo a zda při jejich realizaci docházelo k názorovým rozporům.

Počátkem druhé poloviny 19. století se v Bystřici nacházela škola normální. Jelikož po dlouhou dobu fungovala v nevyhovujících podmínkách, v roce 1852 nechalo město vystavět novou školní budovu⁴²⁴ č. p. 60. Hned v roce 1857 také došlo k rozšíření školy na čtyři třídy.⁴²⁵ V roce 1858 byla školní budova posvěcena a nově zřízena hlavní škola.⁴²⁶

K výrazným změnám ve školské správě došlo v roce 1868, kdy dohled nad veřejným školstvím přešel pod kontrolu státu.⁴²⁷ V návaznosti na tyto změny došlo ke zřízení okresní školní rady v Novém Městě na Moravě.⁴²⁸ Nejnižším článkem nového uspořádání byla místní školní rada, jejíž členové byli zastupitelstvem voleni.⁴²⁹ Další změny přinesl Hasnerův zákon z roku 1869, na jehož základě došlo k přeměně hlavní školy na školu obecnou.⁴³⁰

Již od 50. let se bystrická školní budova potýkala s přeplněností tříd, což se řešilo navyšováním jejich počtu. V roce 1870 tak došlo k rozšíření na pět a v roce 1875 na šest tříd.⁴³¹ Tato opatření však měla pouze dočasný efekt, neboť další navyšování tříd nebylo možné s ohledem na kapacitu budovy.⁴³² Situace se stala neudržitelnou v druhé polovině 80. let, kdy starosta na zasedání zastupitelstva v září 1885 konstatoval, že děti se do svých tříd nemohou ani vejít.⁴³³ Konkrétnější plány na řešení tohoto problému starosta přednesl v červenci 1886. V rozpočtech se nově mělo počítat buď s rozšířením stávající budovy nebo s novostavbou.

⁴²⁴ TENORA, J.: *Ze staré Bystřice*, s. 88.

⁴²⁵ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 23.

⁴²⁶ TENORA, J.: *Ze staré Bystřice*, s. 88.

⁴²⁷ Touto změnou tzv. Májové zákony se rušil konkordát z roku 1855, který katolické církvi zaručoval dominantní dohled nad školstvím. Viz JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J.: *Dějiny správy*, s. 284.

⁴²⁸ „Do oboru jejich působnosti patřily v zásadě záležitosti národního školství, tj. obecných a měšťanských škol, soukromých vyučovacích ústavů a odborných škol. Okresní školní rada zastupovala zájmy tzv. školního okresu navenek, vedla jednání o úpravě a rozšíření existujících škol a o zřízení škol nových, prozatímně obsahovala uprázdněná učitelská místa apod.“ Tamtéž, s. 285.

⁴²⁹ „Bděla nad tím, aby byly dodržovány školské zákony a nařízení nejvyšších školských úřadů a aby bylo podle nich uspořádáno místní školství.“ Tamtéž, s. 285.

⁴³⁰ Zákon ze 14. května 1869 (zákon 62/1869 ř. z.) vytvořil novou soustavu národního školství. Viz VÁŇOVÁ, Růžena: *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha 1986, s. 165. Srov. SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 516, inv. č. 738. *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1867–1870*. Zasedání dne 16. prosince 1869.

⁴³¹ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 23–24.

⁴³² SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 16. září 1885.

⁴³³ Tamtéž, zasedání dne 18. září 1885.

Valnou většinou hlasů zastupitelé rozhodli navýšit kapacitu přistavěním dalšího patra.⁴³⁴ Po delších diskuzích bylo toto rozhodnutí ale přehodnoceno a jako lepší varianta se nakonec ukázala stavba nové budovy.⁴³⁵ Základní kámen byl položen v srpnu roku 1887⁴³⁶. Celá stavba byla velkým zatížením pro městskou pokladnu, která na její stavbu musela poskytnout částku ve výši 26660 zl.⁴³⁷

V nové budově obecní školy byly zřízeny čtyři třídy chlapecké a pět tříd dívčích. Již během její stavby někteří členové obecního zastupitelstva dávali podněty k rozšíření obecné školy na měšťanskou.⁴³⁸ Bližšího projednání se tato otázka dočkala v listopadu 1888, kdy byl zvolen speciální odbor, který měl vypracovat plány na její realizaci.⁴³⁹ V rámci zamýšlené reorganizace měly být spojeny dívčí a chlapecké třídy obecné školy s nově zřízenou trojtřídní měšťanskou školou (pouze chlapeckou).⁴⁴⁰ Tyto plány však byly okresní školní radou na konci roku 1888 zamítnuty,⁴⁴¹ ovšem obecní zastupitelstvo se ale proti jejímu rozhodnutí odvolalo. 8. července 1889 bylo zřízení chlapecké měšťanské školy povoleno⁴⁴² a hned v srpnu se řešilo její personální obsazení.⁴⁴³ Jak již víme, novým správcem a pozdějším ředitelem tohoto zařízení se stal učitel Herzog.⁴⁴⁴

Brzy nato se začalo uvažovat i o zřízení dívčí měšťanské školy. Poprvé se dané téma v zastupitelstvu projednávalo v roce 1891, kdy bylo jednohlasně usneseno podat žádost u zemské školní rady.⁴⁴⁵ Město v této věci energicky vyjádřilo podporu a zdůraznilo nutnost existence tohoto ústavu. Navíc ochotně nabídlo, že sežene vyhovující prostory a třídy zaopatrí veškerým nutným vybavením.⁴⁴⁶ Podobně jako v případě chlapecké měšťanské školy byla žádost nejdříve zamítnuta.⁴⁴⁷ Otázka byla znovu otevřena v roce 1894, kdy se nově zvolené

⁴³⁴ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 1. července 1886.

⁴³⁵ Tamtéž, zasedání dne 26. ledna 1887. Srov. Tamtéž, zasedání dne 7. července 1887.

⁴³⁶ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 25.

⁴³⁷ ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 154.

⁴³⁸ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 26. ledna 1887.

⁴³⁹ Tamtéž, zasedání dne 8. listopadu 1888.

⁴⁴⁰ Tamtéž, zasedání dne 28. listopadu 1888.

⁴⁴¹ Tamtéž, zasedání dne 21. prosince 1888.

⁴⁴² SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 26.

⁴⁴³ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 27. srpna 1899.

⁴⁴⁴ Viz kapitola 7. 1. 5. Učitelé.

⁴⁴⁵ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 27. listopadu 1891.

⁴⁴⁶ Tamtéž, zasedání dne 28. ledna 1892.

⁴⁴⁷ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 26.

zastupitelstvo zavázalo podniknout všechny potřebné kroky pro zřízení této školy.⁴⁴⁸ Nově podané žádosti byly již 2. ledna 1895 vyslyšeny a ustavení dívčí měšťanské školy povoleno. V dubnu téhož roku se současně rozhodlo, že první třída se může otevřít již ve školním roce 1895/1896. Byla dočasně umístěna ve společné budově obecní a chlapecké měšťanské školy, která za tímto účelem prošla drobnými úpravami. Současně se zastupitelstvo zavázalo, že v případě potřeby poskytne dostatečné finance na samostatnou budovu této školy.⁴⁴⁹ Dle dostupných pramenů se dívčí měšťanská škola vlastní budovy nikdy nedočkala a zůstala ve společných prostorách s obecnou a chlapeckou měšťanskou školou.

Jedním z důvodů, proč k realizaci výstavby nové školní budovy nedošlo, byly snahy o další rozšíření okruhu škol v Bystřici. Tentokrát se jednalo o plány na zřízení zimní hospodářské školy. Iniciativa pro její založení vycházela z místního hospodářského spolku, který se na své schůzi 16. května 1897 usnesl na nutnosti vybudovat tuto pokračovací školu.⁴⁵⁰ Stejně stanovisko zároveň jednohlasně schválilo i obecní zastupitelstvo.⁴⁵¹ Na žádost hospodářského spolku byla pro školu provizorně vyčleněna místnost v obecní kanceláři.⁴⁵²

V červenci roku 1902 starosta oznámil, že bylo vydáno povolení k otevření školy ještě v témž roce.⁴⁵³ Výuka začala v domě č. p. 8. V roce 1903 se ale škola přestěhovala do domu paní Neubauerové, kde setrvala až do vystavění své vlastní budovy.⁴⁵⁴ Požadavek na její stavbu byl obecnímu zastupitelstvu předložen v roce 1905. Zastupitelstvo se zavázalo zakoupit vyhovující stavební parcelu a celý projekt částečně financovat z městského rozpočtu a částečně půjčky ve spořitelně.⁴⁵⁵ Stavba v hodnotě 29 304 K byla zadána Josefu Hutařovi.⁴⁵⁶ Obecní zastupitelstvo se na svých dalších sezeních již touto otázkou nezabývalo. Stavba poté byla dokončena 1. října 1906.⁴⁵⁷

⁴⁴⁸ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 3. listopadu 1894.

⁴⁴⁹ Tamtéž, zasedání dne 15. července 1895.

⁴⁵⁰ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 29.

⁴⁵¹ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 14. května 1898.

⁴⁵² Tamtéž, zasedání dne 18. února 1899.

⁴⁵³ Tamtéž, zasedání dne 31. července 1902.

⁴⁵⁴ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 30. Nejspíše se jednalo o dům č. p. 46, který vlastnila hostinská Marie Neubauerová. Viz SOKA Žďár, fond Obecní úřad Nové Město na Moravě, *Bystřice nad Pernštejnem 1910 – číslo popisné 46*.

⁴⁵⁵ SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 13. května 1905.

⁴⁵⁶ *Stavba budovy*, (autor neuveden), Ozvěna z Novoměstska, č. 11, 1. března 1906, s. 206.

⁴⁵⁷ SAMKOVÁ, M.: *Školství v Bystřici*, s. 30.

Na tomto místě však lze připomenout volby v roce 1908/1909, kdy tehdejší opozice využila sporů o stavbu školní budovy v roce 1905. Opozice v předvolebním programu mimo jiné slibovala „*odstranění z radnice určitých osob jako klerikálů a jiných lidí zpátečnických, zejména brojících proti stavbě nové školní budovy.*“⁴⁵⁸ O stavbě této budovy se tisk ani jiné prameny příliš nezmiňují. Z dostupných informací ale můžeme vyvodit, že při hlasování o stavbě nové školy v roce 1905 se vyslovila převážná část zastupitelstva pro realizaci stavby. Záporné stanovisko zaujalo pouze několik jednotlivců, kteří nebyli členy místní strany lidové, jež měla v tehdejším zastupitelstvu dominantní postavení.⁴⁵⁹ Je tedy patrné, že postoj jednotlivých politických stran či uskupení k problematice školství hrál určitou roli také v předvolebním boji v oblasti komunální správy a, jak jsem uvedl již v úvodu této kapitoly, i v prostředí maloměsta šlo o politicky citlivé téma.

Z výše uvedených informací o vývoji školské infrastruktury v Bystřici vyplývá, že otázka školství byla v tomto městě pokládána za velmi důležitou a byla frekventovaným bodem na jednáních zastupitelstva. Rozvoj této oblasti byl bezesporu motivován snahou o zvýšení významu města. Důležitým zjištěním současně je, že velká část plánů na posílení školské infrastruktury byla v zastupitelstvu přijímána jednohlasně a pozitivně. Školství tak v případě Bystřice představovalo téma, které, i přes rozdílné politické smýšlení členů zastupitelstva, mohlo být jistým pojícím prvkem, neboť realizace cílů v této oblasti vyžadovala vzájemnou spolupráci v rámci tohoto orgánu. Jistou výjimku v tomto ohledu zjevně představovala otázka stavby budovy zimní hospodářské školy, proti které se v zastupitelstvu vyslovilo několik zástupců staroměšťansko-klerikální strany.

V předloženém výčtu školských institucí jsem uvedl pouze úspěšné projekty. V rámci úsilí o pozvednutí celkové úrovně města prostřednictvím školské infrastruktury je možné zmínit i neúspěšné snahy o zřízení reálného gymnázia v 70. letech.⁴⁶⁰ Žádost o povolení tohoto ambiciózního projektu však byla pro nedostatek finančních prostředků zamítnuta⁴⁶¹ a tento plán se zařadil mezi řadu neuskutečněných komunálních projektů, které zkrachovaly z podobného důvodu.

⁴⁵⁸ *K volbám v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 10, 26. března 1909, s. 10.

⁴⁵⁹ Zde můžeme připomenout, že silné pozice si místní strana lidová v zastupitelstvu držela od roku 1899. Zmiňovaný bod o odstranění odpůrců stavby školy byl současně předmětem jednání o kompromisech mezi stranou radniční a opoziční. Viz kapitola 5. 4. Průběh voleb do obecního výboru, volba radních a starostů.

⁴⁶⁰ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 517, inv. č. 739, *Protokoly usnesení obecního zastupitelstva 1870–1871*. Zasedání dne 17. dubna 1871.

⁴⁶¹ Tamtéž, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 1. března 1880.

8. 2. 2 Hygienické poměry, zdravotní a sociální péče

Investice do zdravotní a sociální péče představovaly další pravidelnou položku obecních rozpočtů, ze které se poskytovaly finance na podporu chudých, základní zdravotní opatření či na plat obecního lékaře.⁴⁶²

Hygienické podmínky měst 19. století se v mnohém nelišily od situace ve středověku, přičemž industrializace mohla dokonce přispět k jejich zhoršení. Základním kritériem vyhovujících hygienických podmínek byla čistota a nezávadnost vody, což ale bylo v průběhu 19. století spojeno se značnými komplikacemi. Při absenci moderních vodovodů a kanalizačního systému častokrát docházelo k znečišťování spodních vod, které byly poté čerpány ze studen, jež představovaly základní zdroj vody ve městech. Tím se vytvářely ideální podmínky pro šíření různých nemocí, které mohly v městském prostředí gradovat a přerůst ve zničující epidemie.⁴⁶³ Zastupitelstva však dlouho nepřijímala účinná opatření, která by řešila problémy v dané oblasti a většina velkých měst se moderních kanalizačních a vodovodních systémů dočkala až ke konci 19. století.

Není proto překvapivé, že i v případě malých měst se podobné projekty realizovaly až velmi pozdě. Na poli městské samosprávy byly diskuze o vodě a s ní souvisejících komunálních projektech na denním pořádku. Jejich realizaci však většinou bránily nízké rozpočty, které byly navíc zatěžovány i dalšími potřebnými komunálními projekty. Například ve Městě Žďáru⁴⁶⁴ a Novém Městě⁴⁶⁵ se velice vážně diskutovalo o zřízení vodovodu a kanalizace, avšak až do první světové války k jejich realizaci nedošlo. Projekty se stále odkládaly pro nedostatek financí.

Rozdílný vývoj je možné pozorovat v Bučovicích, kde již v roce 1890 byl pod správou místního velkostatku zřízen knížecí vodovod, který přiváděl vodu například do bučovického zámku, školy či pivovaru. Počátkem 20. století byl schválen projekt na vybudování vodovodu a kanalizace pro město samotné, ale stejně jako v předcházejících případech, projekt zkrachoval kvůli nedostatku financí.⁴⁶⁶

⁴⁶² SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*.

⁴⁶³ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 89. Častá byla například epidemie břišního tyfu. Blíže viz FASORA, Lukáš: *Epidemie břišního tyfu na Moravě a jejich prevence v letech 1881–1913*. Časopis Matice Moravské, č. 1/2002, s. 47–81.

⁴⁶⁴ LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 160–162.

⁴⁶⁵ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 102–103.

⁴⁶⁶ RŮŽIČKA, J.: *Komunální elity*, s. 103–104.

V Bystřici byla situace podobná jako ve Žďáru a Novém Městě. Po celé sledované období byly jediným zdrojem pitné vody místní studny, jejichž rozšiřování obec podporovala.⁴⁶⁷ Pro jejich zřízení musel žadatel oslovit město, které daný projekt schvalovalo. Při vrtu nových studní bylo vždy nutné zkontrolovat, zda je voda nezávadná a je možné ji používat bez zdravotních rizik.⁴⁶⁸ Hlavním zdrojem vody byla kašna na náměstí. Během 60. let se objevily jisté snahy o vybudování železných vodovodů, které by vodu z kašny rozváděly. Co se týká konkrétní realizace této záležitosti, máme pouze zprávu o zavedení vodovodu z kašny do místního pivovaru.⁴⁶⁹ K nějakému významnějšímu řešení vodovodní sítě tehdy nedošlo a přívod vody se dál řešil zmíněným zakládáním nových studen.

Jak již jsem uvedl výše, tento způsob získávání vody s sebou však nesl zdravotní rizika v podobě kontaminace pitné vody. Velice častým případem bývalo znečištění spodních vod kvůli nedostatečné kanalizaci.⁴⁷⁰ Z dostupných pramenů vyplývá, že během sledovaného období nebyl v Bystřici realizován nějaký systematický kanalizační systém a kanály u obývaných domů se tak budovaly postupně. Pro vytvoření představy o hygienických poměrech v Bystřici můžeme zmínit stížnost na továrníka Leopolda Häutlera, který při výrobě kůží ve své firmě vypouštěl vodu do ulice. Rozhodnutím zastupitelstva musel na svoje náklady nechat vystavět kanál, který by špinavou vodu z dílen odváděl do řeky. Ústění kanalizace či odpadních stok z průmyslových podniků do nějakého místního toku bylo během druhé poloviny 19. století typickým řešením. Na zřizování čistíren odpadních vod tehdy nebyl dostatek financí.⁴⁷¹

Krizová situace byla v Bystřici častokrát vyvolána dlouhodobým suchem, které mělo za následek nedostatek vody. Pak byla ohrožena místní řemeslná výroba, zvyšovalo se riziko požárů a zhoršovala se hygienická situace ve městě. Situaci se zastupitelstvo rozhodlo řešit v 60. letech, kdy začalo jednat s hrabětem Mitrovským o vytvoření nové hráze u Domanínského rybníka, který byl po dlouhou dobu důležitým zdrojem užitkové vody pro město. Ve své žádosti

⁴⁶⁷ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 13. července 1882.

⁴⁶⁸ Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 21. října 1912.

⁴⁶⁹ Tamtéž, knih. č. 515, inv. č. 736, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1856–1865*. Zasedání dne 8. února 1863.

⁴⁷⁰ Problém také představovaly hřbitovy v centru města. Rozkladem těl hrozila kontaminace spodních vod, která by se poté mohla stát původcem různých onemocnění či dokonce epidemií. Viz KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 115. S řešením tohoto problému se v případě Bystřice nesetkáváme a hřbitov tak zůstal ve vnitřním městě.

⁴⁷¹ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 90.

adresované hraběti zastupitelé mimo jiné popisovali aktuální situaci, kdy kvůli suchu nebylo možné efektivně odvádět odpadní vody, které ve městě vytvářely kaluže. Ty byly navíc znečištěny i odpadní vodou po barvení sukna z místních dílen. Byly zdrojem silného zápachu, ale i hrozbou šíření chorob. Celý projekt ale vyžadoval velkých finančních výdajů a hrabě tomuto projektu nevyhověl.⁴⁷²

Stejně jako vodovod, tak ani kanalizace během sledovaného období neprošla velkou modernizací. Město však do svého rozpočtu pravidelně zahrnovalo výdaje na udržování kanálů, studen, čištění a dláždění ulic.⁴⁷³ Rozsáhlejší renovací prošla část kanálů při realizaci projektu na vytvoření chodníků na náměstí, kdy zastupitelstvo uvedlo, že se vynaloží finanční prostředky také na renovaci zhroutených kanálů v několika ulicích.⁴⁷⁴

I přes neutěšenou hygienickou situaci ve městě z pramenů nevyplývá nějaký zásadní problém se znečištěním či kontaminací vody. Tuto skutečnost je nejspíše možné dávat do souvislosti s dobrou kvalitou vody, která je pro oblast Horácka charakteristická. Město si navíc nadále udržovalo agrární charakter a nevznikaly zde větší průmyslové podniky, které by tuto situaci nějakým způsobem zhoršovaly.

Nakažlivé choroby, které mohly být šířeny kontaminovanou vodou, nikdy město nezasáhly v masovém měřítku, avšak představovaly velké riziko. Město se pravidelně potýkalo s případy cholery. Například na začátku 90. let zastupitelé v rámci opatření proti šíření této choroby rozhodli vyčlenit jednu místnost v pazderně pro osm nemocných. Současně nechali vyhloubit a vyčistit novou studnu.⁴⁷⁵

Ani v období první Československé republiky se neuskutečnil žádný velký projekt na stavbu centrálního vodovodu a kanalizace.⁴⁷⁶ První sondy pro nalezení vhodného přívodu vody, který by byl schopný zásobit město, proběhly na konci roku 1948.⁴⁷⁷ Stavba centrálního

⁴⁷² SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 760, kart. č. 88, *Korespondence obecního zastupitelstva a hraběte Mitrovského ve věci znovuobnovení Domanínského rybníka*.

⁴⁷³ Tamtéž, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*.

⁴⁷⁴ Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 11. února 1910.

⁴⁷⁵ Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 9. září 1892.

⁴⁷⁶ Modernizací zjevně prošla pouze kanalizace na náměstí, jejíž zbudování bylo nutné pro vydláždění cesty přes náměstí: „*Náměstí bystřické je rozkopáno od shora až ke štátě. Provádí se kanalizace v této části, poněvadž bude silnice středem města v nejbližší době dlážděna.*“ Viz *Kronika Bystřice nad Pernštejnem*, s. 59. Online dostupné na: <https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20opravena.pdf> (citováno ke dni 6. 4. 2020).

⁴⁷⁷ *Kronika Bystřice nad Pernštejnem*, s. 118. Online dostupné na: <https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20opravena.pdf> (citováno ke dni 6. 4. 2020).

vodovodu byla poté realizována v roce 1950,⁴⁷⁸ přičemž s tímto rokem je spojeno i vybudování nové městské kanalizace.⁴⁷⁹

Otázka hygienických podmínek je úzce spjata i s oblastí zdravotní péče. Jejím hlavním poskytovatelem byl během druhé poloviny 19. století městský lékař.⁴⁸⁰ Po celé sledované období tuto pozici ve městě zastávala pouze jediná osoba. Zastupitelstvo tento fakt dlouhodobě shledávalo jako neuspokojivý a snažilo se počet lékařů ve městě navýšit.⁴⁸¹

Základem chudinské⁴⁸² a nemocenské péče byl ve sledovaném období městský špitál, jehož počátky jsou datovány do 15. století. Spadal pod správu města, které na jeho chod přispívalo.⁴⁸³ Služby podobných institucí byly ve městech využívány nejchudší složkou obyvatelstva, a to bezplatně. Majetnější občanské vrstvy za lékařskou péči platily a odbornou lékařskou péči často vyhledávaly ve větších městech.⁴⁸⁴ Tam se také většinou nacházely nemocnice, které byly schopny ji poskytnout. Snahou mnohých měst proto bylo postavit si vlastní nemocnici a pozvednout tak úroveň zdravotní péče.

Podobně tomu bylo i v Bystřici. První zmínky o plánech na stavbu nemocnice se objevují již v polovině 60. let.⁴⁸⁵ V 70. letech vznikl „fond pro založení městské nemocnice“, který měl za cíl shromážďovat potřebné finance na tento komunální projekt.⁴⁸⁶ Významný podnět k jeho založení dali manželé Janečkovi (Jakub⁴⁸⁷ a Františka), kteří v roce 1877 zřídili nadaci „Mařenky Janečkové.“ Tato nadace věnovala jednak 1000 zl. na oděv pro místní chudé školáky, ale též 1000 zl. do fondu pro založení nemocnice.⁴⁸⁸ Do fondu také přispěla například

⁴⁷⁸ Kronika Bystřice nad Pernštejnem, s. 122. Online dostupné na: <https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20opravena.pdf>. (citováno ke dni 6. 4. 2020).

⁴⁷⁹ Tamtéž, s. 127 (citováno ke dni 6. 4. 2020).

⁴⁸⁰ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*.

⁴⁸¹ Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 17. května 1902.

⁴⁸² V tomto ohledu město udělovalo finanční podporu chudým a poskytovalo finance i na podporu sirotků. Viz SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 422, kart. č. 83. *Obecní účty 1872–1921*.

⁴⁸³ Tamtéž. Dalším tradičním donátorem byl rod Mitrovských. Viz TENORA, J.: *Ze staré Bystřice*, s. 74–81.

⁴⁸⁴ KLADIWA, P.: *Finance a infrastruktura*, s. 114.

⁴⁸⁵ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 737, kart. č. 87, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1865–1867*. Zasedání dne 2. dubna 1866.

⁴⁸⁶ Literatura nesprávně uvádí, že byl fond zřízen darem záložny v roce 1881. Viz ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 157. Tento fond existoval již v 70. letech viz SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 21. února 1877. Tento finanční dar byl navíc jeden z hlavních argumentů pro udělení čestného občanství. Viz Tamtéž, zasedání dne 18. února 1881.

⁴⁸⁷ Viz kapitola 7. 1. 2. Obchodníci a hostinští.

⁴⁸⁸ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 21. února 1877. Tento krok se zároveň stal hlavním argumentem pro udělení čestného občanství obchodníku Jakubu Janečkovi v roce 1881. Tamtéž, zasedání dne 18. února 1881.

záložna obnosem 1228 zl.⁴⁸⁹ Dalším krok směrem k realizaci byl učiněn v roce 1878, kdy město pro zřízení nemocnice odkoupilo za 1500zl. dům č. p. 25 z pozůstalosti Karla Koktavého.⁴⁹⁰

Záležitost pokročila v roce 1882, kdy byl zřízen odbor pro postavení nemocnice. Do jeho vedení byl obecním zastupitelstvem zvolen Alois Dobiáš, Pavel Till a lékař Hahn.⁴⁹¹ Konkrétním výsledkem činnosti tohoto odboru bylo vypracování stanov obecní nemocnice města Bystřice, které byly předloženy v roce 1891 zastupitelstvu, jež je jednohlasně schválilo. Jedním z důležitých bodů bylo ustanovení, že nemocnice by spadala pod správu města.⁴⁹²

Komplikace nastaly v roce 1903, kdy dům č. p. 25, který byl pro realizaci tohoto projektu doposud vyčleněn, byl c. k. zemskou zdravotní radou 8. srpna shledán pro tento účel nezpůsobilým a nevhodným. Město se rozhodlo za 2800 K zakoupit osamocený dům č. p. 191, který se jevil jako vhodná varianta. Většina potřebných financí měla být získána z prodeje dříve zmíněného domu. Na podnět Jana Svačiny byl však celý projekt odročen na dobu neurčitou.⁴⁹³

K dalším jednáním došlo až v roce 1907, kdy bylo schváleno vytvoření projektu na stavbu nové nemocnice.⁴⁹⁴ K vypracování projektu skutečně došlo, jeho autorem byl J. Utíkal z Brna. Počítalo se s kapacitou 48 lůžek a investicí v hodnotě 290 000 K. Plán také zohledňoval možnost přístavby druhého patra, kterým by se kapacita rozšířila na 78 lůžek a výdaje zvedly na 320 000 K. Ukázalo se však, že není dostatek financí, a ani nadační fondy pro zřízení nemocnice nemohly náklady pokrýt. Projekt proto nebyl zrealizován.⁴⁹⁵

Snaha realizovat tento komunální projekt byla bezesporu primárně motivována praktickými důvody. Šlo o skutečnost, že obdobné zařízení se nacházelo nejbližší v Německém Brodě nebo Brně a dostupná zdravotní péče byla v novoměstském okresním hejtmanství nedostatečná. Neméně důležitou roli hrála i sekundární motivace, a to vytvořit z Bystřice centrum lékařské péče pro široké okolí, a tím značně pozvednout význam tohoto maloměsta.

⁴⁸⁹ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 2. května 1881.

⁴⁹⁰ Tamtéž, zasedání dne 8. července 1878. Tento dům se ale brzy ukázal jako nevhodný a byl zakoupen č. p. 41 opět za 1500 zl. Viz Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 22. října 1887.

⁴⁹¹ Tamtéž, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 13. července 1882.

⁴⁹² Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání dne 16. dubna 1891.

⁴⁹³ Tamtéž, zasedání dne 3. září 1903.

⁴⁹⁴ Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 26. října 1907.

⁴⁹⁵ ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 157.

Realizace daného projektu, jako většiny dříve zmíněných v této kapitole, zkrachovala kvůli nedostatečným financím. Dle mého názoru příčinou jejich neúspěchu byla nesystematická, mnohdy až zbrklá snaha o posílení prestiže města. Aniž by se město soustředilo na dokončení jednoho důležitého projektu, už se pozornost přenesla na nějaký jiný, pro který se začaly hledat finanční prostředky.

8. 2. 3 Elektrifikace a osvětlení

Dalším znakem moderní městské infrastruktury byla elektrifikace. Přívod elektrické energie do domů spadal „do kategorie prospěšného a užitečného, ne však životně nutného“⁴⁹⁶ a tímto heslem se řídila i Bystřice. První úvahy o možnosti přívodu elektřiny do města se objevily až počátkem 20. století.

Zamýšlená elektrifikace Bystřice souvisela s plány na vybudování vodní elektrárny v Borovci u Štěpánova – v bývalých „Hamrech“ hraběte Mitrovského. Elektrárna měla poskytovat energii jak pro osvětlení, tak i pro pohon strojů v továrnách a jiných provozovnách.⁴⁹⁷ S dokončením stavby se počítalo během podzimu roku 1912: „*Elektrika v Bystřici n. P. bude pravděpodobně zavedena již v podzimu letošního roku. Vyjednává se totiž v okolí se železárnami ve Štěpánově, které by, sejde-li se dostatečně konsumentů, postavily elektrárnu v Borovci, odkud by se rozváděla elektřina do Štěpánova, Nedvědice, Olešnice a připojí-li se obce Pivonice a Dvořiště, tedy přes tyto obce do Bystřice.*“⁴⁹⁸ Plán elektrifikace města se v Bystřici setkal s velice kladným ohlasem, neboť velká část obyvatel měla zájem elektrickou energii využívat.⁴⁹⁹ Regionální tisk ani jiné prameny se však dále o realizaci tohoto záměru nezmiňují. Je ale jasné, že k jeho uskutečnění v té době nedošlo a Bystřice zůstala bez elektrické energie až do roku 1920. S největší pravděpodobností se celý plánovaný počín nepodařilo uskutečnit do roku 1914. a poté byly snahy o jeho realizaci nejspíše přerušeny válečným konfliktem.

K samotné elektrifikaci města došlo až v průběhu let 1920–1930. Po skončení války se vytvořilo Sdružení obcí pro elektrifikaci Horácka, do jehož vedení byl zvolen Edmund Fiša. Zvolení zástupci obcí se dohodli, že elektrifikaci provedou Západomoravské elektrárny v Brně. Již na podzim 1920 byl ve městě postaven první transformátor. Ten však dokázal energií

⁴⁹⁶ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 35.

⁴⁹⁷ *Zařizování elektrárny v Borovci u Štěpánova*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 20, 17. května 1912, s. 6.

⁴⁹⁸ *Elektrika v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 21, 31. května 1912, s. 6.

⁴⁹⁹ *Zájem o elektřinu v Bystřici n. P.*, (autor neuveden), Horácké listy, č. 24, 14. června 1912, s. 6.

zásobovat jen zlomek města.⁵⁰⁰ Oficiálního napojení na Západoslovácké elektrárny se město dočkalo 7. ledna 1922: „7. ledna večer zahájeno elektrické osvětlení našeho města proslovem Edmunda Fiše před městskou radnicí. Elektrickým osvětlením učiněn potěšitelný krok kupředu. Ozařuje nejenom příbytky, náměstí a ulice, osvětluje též cestu ke vzdálenému nádraží, které se za osvětlení zdá bližším.“⁵⁰¹

Jednou z hlavních oblastí využití elektrické energie ve městech bylo zmiňované osvětlení. Jelikož k zavedení elektrické energie do Bystřice došlo až počátkem 20. let, bylo město do té doby osvětlováno pouze petrolejovými lampami. K jejich obsluze byli zastupitelstvem voleni „rozzíhači“ lamp.⁵⁰² Osvětlení prostřednictvím starých petrolejových svítlen zůstalo bez větších změn až do počátku 20. století.⁵⁰³ Určitou modernizací prošlo až v roce 1914, kdy bylo zakoupeno šest modernějších lamp značky Lux.⁵⁰⁴ Nové svítidly měly mít lepší světelnost a současně spotřebovávat méně petroleje.⁵⁰⁵ Osvětlení města však bylo během druhé poloviny 19. století spíše nedostatečné, neboť řídká síť lamp nedokázala město dostatečně osvětlovat. Město bylo řádně osvětleno pouze v době konání některých slavností.⁵⁰⁶

8. 2. 4 Železnice

Již v kapitole o demografickém vývoji Bystřice bylo v jednom z úryvků uvedeno, že představitelé města apelovali na nutnost postavení železnice. Tento komunální projekt měl značnou důležitost a přítomnost železničního spojení byla pro město „životní otázkou“.⁵⁰⁷ Obecný význam železnice pro rozvoj jednotlivých lokalit vystihují následující body:

1) *Železniční sektor se v 19. století rozvinul v primární sektor růstu, neboť jeho investice poháněly, jako rozhodující impulz, industrializaci. Tyto investice byly propojeny s těžbou uhlí,*

⁵⁰⁰ ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 177–178. Srov. SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 366, kart. č. 74, *Elektrifikace obce 1920–1930*.

⁵⁰¹ Kronika Bystřice nad Pernštejnem 1912–1950, s. 15. Online dostupné na: <https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20-opravena.pdf> (citováno ke dni 30. 3. 2020).

⁵⁰² Například viz SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 27. května 1904.

⁵⁰³ Ve větší míře byly ve městě instalovány během 60. let. Viz Tamtéž, inv. č. 737, kart. č. 87, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1865–1867*. Zasedání dne 31. prosince 1865.

⁵⁰⁴ Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 9. ledna 1914.

⁵⁰⁵ *Schůze obecního výboru města Bystřice nad Pernštejnem*, (autor neuveden), *Horácké listy*, č. 5, 30. ledna 1914, s. 5.

⁵⁰⁶ Blíže viz kapitola 6. 2. Festivity.

⁵⁰⁷ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání 10. února 1897.

výrobou železa a oceli, strojírenstvím i stavebnictvím a nepřímo působily i na řadu dalších odvětví;

2) Zlevnění dopravních nákladů při využití železniční dopravy stimulovalo i rozvoj odvětví, která nebyla dodavatelem pro železniční sektor. Plně toho mohly využít jen podniky ležící v bezprostředně u tratě – to mělo vliv na lokalizaci nových podniků, neboť potřeba využití formanské přepravy pro dovoz surovin a odvoz hotových výrobků zpět na nádraží neúměrně navyšovala výrobní náklady;

3) Železnice mnohonásobně zvýšila mobilitu pracovních sil, po zavedení příměstského typu dopravy pozitivně ovlivnila městská okrajová sídliště a umožnila vznik velkoměstských aglomerací.⁵⁰⁸“

Pokusme se dát tyto body do souvislosti s vývojem Bystřice v druhé polovině 19. století. Město se nacházelo v hospodářsky retardované oblasti bez vlastních zdrojů surovin nezbytných pro ekonomický rozvoj. Nebylo proto příliš vhodným místem pro investice do průmyslových podniků. Absence výraznějších pracovních příležitostí poté vedla obyvatele k migraci do industrializovaných oblastí, kde mohli snadněji nalézt zdroj obživy. Průmyslová města tak zažívala nebývalý nárůst počtu obyvatel, a naopak města jako Bystřice zaznamenávala jejich výrazný pokles.⁵⁰⁹

Bystřičtí zastupitelé si této skutečnosti byli vědomi. Možnost zajistit městu železniční spojení byla podmíněna stavbou železnice v Novém Městě a Městě Žďáru, které měly být součástí místní dráhy Německý Brod⁵¹⁰ – Tišnov.⁵¹¹

První snahy o vybudování této tratě je možné pozorovat od konce 60. let 19. století. 8. března roku 1868 se sešli v Brně zástupci měst, obcí, silničních výborů, velkostatků

⁵⁰⁸ KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 300. Problematika železnice představuje jeden z výzkumných trendů. Z celé řady publikací vztahujících se k tomuto tématu jmenujme například HLAVAČKA, Milan: *Zrod moderní dopravní a komunikační sítě v českých zemích*. In: PÍORECKÁ, Kateřina (ed.): *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha 2002, s. 24–31; POPELKA, Petr: *Zrod moderní dopravy. Modernizace dopravní infrastruktury v Rakouském Slezsku do vypuknutí první světové války*. Ostrava 2013.

⁵⁰⁹ Blíže k demografické situaci v Bystřici viz kapitola 3. Bystřice ve druhé polovině 19. století.

⁵¹⁰ Dnešní Havlíčkův Brod.

⁵¹¹ Tomuto tématu se kvalitně a podrobně věnuje bakalářská diplomová práce Václava Horáčka, viz HORÁČEK, Václav: *Místní dráha Německý Brod – Tišnov a nerealizované navazující tratě do roku 1918*. Brno 2016. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce). Okolnosti vzniku železnice v Novém Městě byly již popsány i v práci Šárky Dolákové, viz DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 104–106. Vznikem železnice ve Městě Žďáru, viz LATZKA, J.: *Obecní samospráva*, s. 166–173. V této podkapitole se tak pokusím shrnout nejdůležitější okolnosti vývoje dráhy a dosavadní výzkum obohatit o pohled bystřického obecního zastupitelstva na danou problematiku.

a průmyslových podniků, aby se dohodli na sestavení přípravného výboru pro vybudování železnice, která měla spojovat Německý Brod a Brno.⁵¹² Do tohoto výboru byl za Bystřici zvolen starosta Peregrin Fiša. Výsledkem jednání byl návrh na stavbu zmíněné železniční tratě. Vládě a císaři byl předán k projednání deputací vedenou hrabětem Mitrovským v lednu 1869.⁵¹³ První pokus o vybudování dráhy ale ztroskotal na nedostatku finančních prostředků a k nelibosti měst celá akce musela být odložena.⁵¹⁴

Během 80. let se v zastupitelstvu obnovily diskuze o zřízení železniční dráhy⁵¹⁵ a představy o její realizaci nabyly konkrétnější podoby. Velkým posunem bylo zahájení stavby dráhy mezi Tišnovem a Brnem, která byla dokončena v roce 1885.⁵¹⁶ Hlavní ideou tak bylo napojení na tuto existující dráhu ze směru od Německého Brodu. Bystřické zastupitelstvo v roce 1889 pro projednávání těchto záležitostí ustavilo nový odbor, do kterého byl zvolen Josef Sýkora, Jan Svačina, Edmund Fiša, Antonín Sýkora a Jakub Schwarcer.⁵¹⁷ a později i Antonín Slavíček a Jan Sticha.⁵¹⁸ Do delegace, která měla v dané záležitosti hájit zájmy Bystřice, byli zvoleni Edmund Fiša a notář Jan Sticha.⁵¹⁹

K výraznějšímu vývoji této záležitosti došlo na konci 90. let. V další výstavbě železnice se projevilo, že nejvýhodnější strategickou polohu z měst v novoměstském okresním hejtmanství má Žďár, a proto bylo rozhodnuto začít stavbu plánované dráhy právě v úseku mezi Žďárem a Německým Brodem.⁵²⁰ K jejímu dokončení došlo v roce 1898, kdy byla v prosinci slavnostně předána k užívání.⁵²¹

Co se týče plánů na zřízení místní dráhy Město Žďár – Tišnov, počítalo se s jejím vedením přes Nové Město a Bystřici, přičemž stavba úseku mezi Bystřicí a Tišnovem měla

⁵¹² V tomto plánu byla navržena trasa: Německý Brod – Přibyslav – Město Žďár na Moravě – Nové Město na Moravě – Bystřice nad Pernštejnem – Nedvědice – Tišnov – Brno.

⁵¹³ SOkA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 763, *Stavba železniční dráhy Tišnov – Bystřice nad Pernštejnem – Žďár*.

⁵¹⁴ Tamtéž, inv. č. 365, kart. č. 74, *Dráha Tišnov – Něm. Brod*.

⁵¹⁵ Tamtéž, knih. č. 518, inv. č. 740, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1871–1883*. Zasedání dne 30. prosince 1882.

⁵¹⁶ HORÁČEK, V.: *Místní dráha*, s. 13.

⁵¹⁷ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání 9. listopadu 1889.

⁵¹⁸ Tamtéž, zasedání dne 20. prosince 1890.

⁵¹⁹ Tamtéž, zasedání dne 28. ledna 1892.

⁵²⁰ Původní plány však zněly, že po dokončení spojení mezi Tišnovem a Brnem měla být nejprve zhotovena trať z Tišnova do Bystřice SOkA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 365, kart. č. 74, *Dráha Tišnov – Něm. Brod*.

⁵²¹ Proti tomuto vedení dráhy vznášeli námítky zástupci Nového Města, kteří žádali přiblížení stanice blíže k Novému Městu. Vznešené požadavky byly ale zamítnuty. Blíže k místní dráze Německý Brod – Žďár viz HORÁČEK, V.: *Místní dráha*, s. 16–25.

vyjít na 1 560 000 zl.⁵²² V roce 1897 byl zastupitelstvu předložen návrh na upsání základních akcií na stavbu dráhy ze Žďáru do Tišnova. Zastupitelstvo schválilo uvolnit na kmenové akcie až 30 000 zl.⁵²³ Zmíněný obnos bylo plánováno vypůjčit z meliorační banky z markrabství moravského.⁵²⁴ V souvislosti se zamýšlenou stavbou tratě proběhly dokonce první technické práce a kalkulace nákladů, které ohledávaly praktičnost tohoto plánu. Bylo však shledáno, že realizace tratě by byla spjata s větším množstvím problémů a z plánovaného projektu sešlo.⁵²⁵

Nový projekt byl předložen v roce 1899 a na jeho realizaci se podíleli projektanti Max Picha a Emanuel Rindl.⁵²⁶ V rámci plánované stavby byla ustavena dvě družstva, která na projektu spolupracovala. Družstvo v Novém Městě mělo na starosti výstavbu úseku Žďár – Nové Město a družstvo v Bystřici úsek Nové Město – Tišnov. V čele bystřického družstva stál Jan Svačina, ředitel velkostatku hraběte Mitrovského Adolf Ptáček, J. Dědek a notář A. Žádník.⁵²⁷ V tomto plánu nebyly nalezeny žádné zásadní nedostatky a stavba železnice ze Žďáru do Tišnova byla c. k. ministerstvem železnice schválena výnosem z 13. června 1901, což bylo výborem s nadšením kvitováno.⁵²⁸ Držitelem koncese pro stavbu se stala akciová společnost Místní dráha Německý Brod – Žďár⁵²⁹, jejímž podílníkem byla i Bystřice. Plánovaný rozpočet na stavbu byl odhadnut na 7 900 000 K. Moravský zemský sněm přispěl na stavbu částkou 1 240 000 K.⁵³⁰

Nic tak nebránilo realizaci celého projektu a stavba byla zahájena 30. června 1903 stavební firmou O. Životského.⁵³¹ Na tento projekt přispěla Bystřice částkou 60 000 K, záložna 43 000 K a silniční výbor 60 000 K. K dokončení stavby poté došlo v červenci 1905.⁵³²

Jedním z velkých nedostatků bystřického železničního spojení byla vzdálenost stanice od města. V souvislosti s touto skutečností se zrodily plány na postavení hotelu: „*V pondělí 15. dubna odbyvala se politická komise na stavbu hotelu u nádraží, kterou p. stavitel Brož*

⁵²² SOKA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 763, *Stavba železniční dráhy Tišnov – Bystřice nad Pernštejnem – Žďár*.

⁵²³ Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání 10. února 1897.

⁵²⁴ Tamtéž, zasedání dne 10. března 1898.

⁵²⁵ HORÁČEK, V.: *Místní dráha*, s. 26.

⁵²⁶ Tamtéž.

⁵²⁷ SOKA Žďár, fond Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 365, kart. č. 74, *Dráha Tišnov – Něm. Brod*.

⁵²⁸ Tamtéž, knih. č. 519, inv. č. 741, *Protokoly o zasedání zastupitelstva 1883–1903*. Zasedání 5. července 1901.

⁵²⁹ HORÁČEK, V.: *Místní dráha*, s. 26.

⁵³⁰ Tamtéž, s. 26.

⁵³¹ HORÁČEK, V.: *Místní dráha*, s. 27.

⁵³² ŠTARHA, I. – ZEMEK, M.: *Bystřice*, s. 147.

z Tišnova podniknouti míni. Poněvadž nádraží Bystřické jest skoro půl hodiny vzdálené od města, bude taková restaurace každému vítaná, zvláště v zimě, kdy cestující od posledního vlaku nemohli mnohdy ani do města trefit.“⁵³³ Tento krok se bezesporu jevil jako vhodná investice, neboť železniční spojení začalo být velkou měrou využíváno pro volnočasové aktivity. Zprávy z prvních let fungování dráhy uvádějí, že po jejím otevření propukla „horečka“, kdy každý chtěl zkusit jízdu vlakem. Ve sváteční dny tak byl vlak vždy plný, neboť lidé jím cestovali na výlety a vyhledávanou lokalitou se v tomto ohledu stávala i Bystřice.⁵³⁴ Dráha tak velkým dílem přispívala k rozvoji a zkvalitnění dalšího významného fenoménu – trávení volného času. Plánovaná stavba hotelu se ale nakonec zařadila do již zmiňovaného výčtu neuskutečněných komunálních projektů a nejbližší možné ubytování pro cestovatele se nacházelo až v centru Bystřice. Jediným místem, jehož služby mohli lidé na nádraží využít, tak byl pouze kiosek, jehož realizace byla schválena v roce 1908.⁵³⁵

Ke slavnostnímu zahájení první jízdy došlo 25. července 1905 a na tuto velkolepou slavnost byli pozváni i místní rodáci.⁵³⁶ „Bohatě okrášlené město, prapory v národních barvách, náměstí plné svěží zeleně, a srdce plné upřímné radosti, vítaly milé hosty. [...] Do nádraží bohatě okrášleného, obecnstvem přeplněného, vjel vlak. Hudba hrála „Kde domov můj“, a sta lidí v napjatém očekávání a v radostné náladě vítalo hosty, přátele, příbuzné, děti sestry, bratry, rodiče – a mnozí léta dlouhá se již neviděli. [...]“⁵³⁷ Realizace stavby byla tedy v Bystřici přijímána s všeobecným nadšením a stala se příležitostí pro jednu z nejokázalejších slavností ve městě.

Je nutné zdůraznit, že naprosto jinak bylo na stavbu dráhy pohlíženo v sídle okresního hejtmanství – v Novém Městě. Zde si byli vědomi faktu, že, na rozdíl od Žďáru, který nabyl funkce důležitého železničního uzlu, bylo Nové Město jenom pouhou zastávkou. Své zklamání jeho zastupitelé vyjádřili tím, že otevření tratě ani neslavili. V následujícím období se snažili o vybudování trati z Litomyšle přes Nové Město, avšak Tento pokus byl neúspěšný,⁵³⁸ a Nové Město tak nadále společně s Bystřicí zůstalo „na druhé koleji.“

⁵³³ Z *Bystřické kroniky*, (autor neuveden), Ozvěna z Novoměstska, č. 15, 1907, s. 248.

⁵³⁴ *Dráha*, (autor neuveden), Ozvěna z Novoměstska, č. 21, 1. srpna 1905, s. 392.

⁵³⁵ SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání 24. dubna 1908.

⁵³⁶ Tamtéž, inv. č. 763, *Stavba železniční dráhy Tišnov – Bystřice nad Pernštejnem – Žďár*. Srov. Tamtéž, knih. č. 520, inv. č. 742, *Protokoly o zasedání obecního zastupitelstva 1904–1914*. Zasedání dne 16. června 1905.

⁵³⁷ *Slavnostní zahájení jízdy naší dráhy a uvítání pozvaných rodáků a hostů vůbec*, (autor neuveden), Ozvěna z Novoměstska, č. 10, 1. července 1905, s. 354.

⁵³⁸ DOLÁKOVÁ, Š.: *Obecní samospráva*, s. 106.

Rozdílná důležitost daných lokalit coby železničních stanic měla výrazný dopad na jejich další vývoj. V 50. letech byl v blízkosti žďárského nádraží vybudován národní podnik Žďas (Žďárské strojírný a slévárny),⁵³⁹ který v době svého největšího rozmachu zaměstnával až 6000 lidí.⁵⁴⁰ Tento krok znamenal zásadní přelom v dějinách města a naprosto změnil jeho podobu. S nárůstem pracovních míst se prudce zvyšoval i počet obyvatel a město se rozšiřovalo stavbou nových domů a vytvářením nových čtvrtí. V době vzniku továrny měl Žďár kolem 4000 obyvatel. Postupně se tento počet vyšplhal k číslu kolem 26 000.⁵⁴¹ Oproti tomu Bystřice a Nové Město si i nadále podržely typický ráz maloměst, přičemž počet jejich obyvatel spíše stagnoval. Výše uvedené skutečnosti tedy potvrzují, že „[...] železnice neuměla „dávkovat“ industrializaci rovnoměrně do všech prostorů a regionů. Naopak rozevřela pomyslné nůžky mezi agrárními a městskými regiony.“⁵⁴²

⁵³⁹ Základní kámen byl položen v roce 1948. K zahájení výroby poté došlo v roce 1951. Viz <https://www.zdas.com/cs/spolecnost/o-nas/> (citováno ke dni 3. 4. 2020).

⁵⁴⁰ V době stavby továrny mělo město zhruba 4 000 obyvatel. V době největšího rozmachu zaměstnával až 6000 lidí.

⁵⁴¹ https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/zdas-zdar-nad-sazavou-ekonomika-historie-slevarna-zamestnanost-vyroba.A191206_064350_jihlava-zpravy_mv (citováno ke dni 3. 4. 2020).

⁵⁴² KLADIWA, P. a kol.: *Finance a infrastruktura*, s. 300.

Závěr

V předložené práci jsem se pokusil představit fungování obecní samosprávy a činnost zastupitelstva v malém městě Bystřice nad Pernštejnem v letech 1850–1914. Značný prostor jsem věnoval analýze složení tohoto orgánu, a to za využití metody kolektivní biografie. Pro uplatnění dané metody jsem sestavil biogramy jednotlivých zastupitelů a na základě zjištěných dat jsem je zařadil do příslušných socio-profesních skupin. Biogramy mi umožnily vyvodit obecnější závěry o jednotlivých skupinách, přičemž hlavní zřetel byl kladen na mezigenerační sociální a teritoriální mobilitu, životní standard a rodinné vazby jejich představitelů. K bližší charakteristice daných socio-profesních skupin mají sloužit i obšírnější pojednání o některých výrazných osobnostech komunálního života.

Zásadní determinantou vývoje sledovaného města bylo téměř výhradně české katolické prostřední, díky němuž zde nevznikaly výrazné národnostní či náboženské spory. Bystřice si v průběhu celého sledovaného období udržovala charakter agrárního města, ležícího v hospodářsky retardované oblasti, jež navíc až do počátku 20. století postrádala železniční spojení. To mělo za následek nezájem investorů a absenci většího průmyslového podniku.

Co se týče voličské základny, počet všech oprávněných voličů představoval přibližně 12% podíl na celkovém počtu obyvatel města. Dle slov Pavla Kladiwy lze v dobovém kontextu hovořit o poměrně demokratických volbách. Ovšem, stejně jako mnohá další města, i Bystřici v tomto období charakterizuje klasické nerovnoměrné rozdělení voličů do tří voličských sborů dle výše odváděné daně, což zvýhodňovalo majetnější vrstvy.

Výše zmíněný charakter města měl svůj odraz v socio-profesním složení voličské základny a potažmo i obecního výboru, v němž byly, stejně jako v I. a II. voličském sboru, nejčastěji zastoupeny vrstvy drobného a středního měšťanstva. Ostatní skupiny byly v zastupitelstvu méně reprezentovány, což souviselo i s jejich nižší početností, ovšem jejich význam se mohl v průběhu doby měnit. Například vzdělané měšťanstvo začalo hrát jistou roli v obecní správě až od 90. let 19. století.

Již zmíněné české katolické prostředí spolu s dominantním postavením místních staroměšťanských vrstev mělo zásadní vliv na dlouhodobě klidnou politickou atmosféru ve městě. Až do počátku 90. let byla správa obce soustředěna v rukou pouze několika jedinců, kteří ve městě reprezentovali staroměšťansko-klerikální stranu. V průběhu 90. let se na poli komunální politické scény výrazněji začal prosazovat nový fenomén, a to politické stranicví.

Nejvýznamnějšího postavení dosáhla ve městě strana lidová, která si dominantní pozici v zastupitelstvu udržela až do konce sledovaného období.

Velká část obecních zastupitelů kombinovala svoje politické aktivity i s angažmá v rámci místních spolků, které představovaly jeden ze základních pilířů občanské společnosti. Svým členům nabízely možnost věnovat se volnočasovým aktivitám a významnou měrou se podílely na organizaci různých městských slavností a důležitých událostí, jež byly jak spolky, tak i jednotlivci chápány jako příležitost pro vlastní reprezentaci, zviditelnění se a získání veřejného vlivu. Tyto skutečnosti hrály v rámci malého města významnou roli v úspěšné kandidatuře do obecního zastupitelstva. V případě nejstarších bystřických spolků, Věnavy a Besedy, můžeme současně hovořit o přesahu aktivit do politické sféry, neboť oba spolky se staly jistými základnami pro místní politické frakce.

Alfou a omegou činnosti obecního výboru byla správa městského hospodaření. Z dostupných pramenů vyplývá, že Bystřice se dlouhodobě potýkala s finančními problémy, neboť nízké příjmy města nebyly schopny pokrýt nutné výdaje. Rozpočty tak pravidelně pracovaly se schodkem, který byl vyrovnáván přírážkami ke státním či obecním daním. Vysoké výdaje souvisely především s budováním moderní městské infrastruktury.

Při porovnání Bystřice s obdobnými malými městy, zejména v rámci novoměstského okresního hejtmanství, můžeme konstatovat, že byla klasickým příkladem maloměsta, pro jehož hospodářskou úroveň byla určující malovýroba a na jehož samosprávě se dominantním způsobem podílelo několik jednotlivců. V porovnání s ostatními maloměstsky byla patrnější participace politických stran na řízení samosprávy.

Vzhledem k tomu, že jediná ucelenější práce o historii města Bystřice byla vydána již před rokem 1989 a novější publikace pouze přebírají informace v ní obsažené, moje práce bude přínosem hlavně pro oblast regionálních dějin, neboť podrobně analyzuje fungování Bystřice a poměry v tomto městě ve druhé polovině 19. století. Nově se zabývá i oblastmi obecní samosprávy, které pro toto město dosud nebyly zpracovány - hlubší analýzou politických bojů či socio-profesní stratifikací obecního výboru. Poprvé také byly přiblíženy některé z významných osobností komunálních elit.

Informace lokálního charakteru jsem se pokusil zasadit do širšího kontextu vývoje malých měst a samosprávy obecně. Jednou z ambicí mé práce bylo přispět k rozšíření dosavadních poznatků o fungování samospráv a občanských elitách v malých městech ležících

v hospodářsky retardovaných oblastech. Svým charakterem by tak práce mohla být nejen přínosem pro regionální historii, ale i zdrojem informací při provádění podobných výzkumů, aplikujících komparativní metodu.

Přínos také shledávám v sestavených biogramech jednotlivých zastupitelů, neboť by mohly posloužit například při genealogických výzkumech.

V rámci studia rozsáhlého spektra archivních pramenů jsem se mimo jiné pokusil podchytit i hospodářský život Bystřice. Ačkoliv se mi v tomto ohledu podařilo zjistit mnoho cenných informací, jež byly zakomponovány do jednotlivých kapitol práce, z důvodu pandemie a s tím souvisejícím uzavřením archivů se mi nepodařilo prostudovat všechny relevantní fondy. Do budoucna se tak nabízí rozšíření v práci zmíněných okruhů, a sice o bohatý písemný materiál z fondu Obchodní a živnostenské komory v Brně. Na základě bližšího studia by bylo možné získat bližší informace o živnostech a podnicích, které ve městě fungovaly.

Resumé

In my thesis I investigated the development and function of the municipality and community elites of a small town Bystřice nad Pernštejnem in the second half of the 19th century. I tried to look at the problems from different viewpoints, using modern methodological approaches and research trends.

In the first part of my thesis my aim was to follow the specific features of this town and its municipality, such as the range of the voters, their proportional representation in particular electoral committees and their social and occupational composition. On the basis of available sources I also tried to characterize the political life and process of municipal elections in the town.

The second part of my work gives a detailed analysis of the municipal councils with regard to their continuity and the proportion of the new members in particular years. The members of the municipal council have been divided into several social and occupational groups, which were characterized and exemplified by distinctive personalities of the community life. For the insight into the life of these elites, it was also important to analyse activities of associations in the town.

The final part of my thesis deals with the problem of budgetary policy and investments in important municipal projects connected with creation of modern infrastructure.

Použité prameny a literatura

Prameny

Archivní prameny

Městské muzeum Bystřice nad Pernštejnem

Fond:

Čtenářsko – pěvecký spolek Věnava, Bystřice nad Pernštejnem (1865–1909)

Čtenářský spolek Beseda, Bystřice nad Pernštejnem (1869–1908)

Moravský zemský archiv Brno

Fond:

B 40 Zemský úřad Brno (1621–1945)

C 11 Krajský soud civilní Brno – Firemní spisy (1849–1949)

Státní okresní archiv Žďár nad Sázavou

Fond:

Archiv města Bystřice nad Pernštejnem (1403–1945)

Okresní úřad Nové Město na Moravě (1850–1945)

Učitelský spolek Komenský, Bystřice nad Pernštejnem (1870–1945)

Vojensko – veteránský sbor, Bystřice nad Pernštejnem (1870–1900)

Tištěné prameny

Tisk

Brněnské noviny, rok 1913 – č. 180

Brněnské noviny, rok 1915 – č. 131

Horácké listy, rok 1909 – č. 1, 5, 7, 8, 10, 19, 22

Horácké listy, rok 1910 – č. 11

Horácké listy, rok 1912 – č. 20, 21, 24, 25, 29, 37, 46

Horácké listy, rok 1913 – č. 44

Horácké listy, rok 1914 – č. 5

Lidové noviny, rok 1894 – č. 142,

Lidové noviny, rok 1897 – č. 55, 61

Lidové noviny, rok 1903 – č. 43

Lidové noviny, rok 1904 – č. 63

Lidové noviny, rok 1909 – č. 80

Lidové noviny, rok 1912 – č. 162

Moravský orlice, rok 1880 – č. 175

Moravská orlice, rok 1881 – č. 178

Moravská orlice, rok 1883 – č. 175

Moravská orlice, rok 1894 – č. 147, 148

Ozvěna z Novoměstska, rok 1905 – č. 5, 10, 21

Ozvěna z Novoměstska, rok 1906 – č. 11

Ozvěna z Novoměstska, rok 1907 – č. 15

Ostatní tištěné prameny

HERZOG, Josef: *Mé paměti. Vzpomínky učitele*. Brno 1938.

KRŠKA, Titus: *Hasičská kronika*. Brno 1898.

Special – Orts – Repertorium von Mähren. Wien 1885, 1893.

Zákony a nařízení zemská pro Markrabství moravské. Ročník 1864. Brno 1865.

Internetové zdroje

<http://www.actapublica.eu>

http://www.archives.cz/web/digitalni_archiv/

<https://www.bystricenp.cz/obyvatelstvo>

<https://www.bystricenp.cz/pdf/kronika%20opravena.pdf>

<http://www.dalecin.cz/kronika/kronika.php?k=1&s=000.jpg>

https://www.idnes.cz/jihlava/zpravy/zdas-zdar-nad-sazavou-ekonomika-historie-slevarna-zamestnanost-vyroba.A191206_064350_jihlava-zpravy_mv

<https://vychodoceskearchivy.cz/zamrsk/matriky/>

<https://www.zdas.com/cs/spolecnost/o-nas/>

Literatura

(Autor neuveden): *Podhorácko a Horácko v lidové kultuře a umění*. Tišnov 1924.

BARCUCHOVÁ, Sára: *Vývoj a činnost obecní samosprávy v Hulíně v letech 1850–1914*. Olomouc (Univerzita Palackého v Olomouci) 2019 (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

BARTOŠ, Josef – SCHULZ, Jindřich – TRAPL, Miloš: *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960 (okresy Jihlava, Nové Město na Moravě, Tišnov, Velké Meziříčí)*. XI. sv. Ostrava 1988.

ČOPÍK, Jan: *Proměny a kontinuita české komunální politiky. Územní samospráva v nové době (1850–2010)*. I. díl. *Do roku 1945*. Praha 2014.

DOLÁKOVÁ, Šárka: *Obecní samospráva a občanské elity v Novém Městě na Moravě ve druhé polovině 19. století*. Brno (Masarykova univerzita Brno) 2013 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

DVOŘÁČEK, Petr: *Cestičky, cesty a mosty mezi lidmi. Dějiny komunikace mezi lidmi na Bystřicku*. Olomouc 2005.

FASORA, Lukáš: *Epidemie břišního tyfu na Moravě a jejich prevence v letech 1881–1913*. Časopis Matice Moravské, č. 1/2002, s. 47–81.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Člověk na Moravě 19. století*. I. vydání. Brno 2004.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): *Občanské elity a samospráva 1848–1948*. Brno 2006.

FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – PAVLÍČEK Tomáš a kol.: *Kněžské identity v českých zemích (1820–1938)*. Praha 2017.

FASORA, Lukáš: *Svobodný občan ve svobodné obci? Občanské elity a obecní samospráva města Brna 1851–1914*. Brno 2007.

HLAVAČKA, Milan: *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*. Praha 2006.

HLAVAČKA Milan a kol.: *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*. I. díl. Praha 2016.

HLAVAČKA, Milan – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan – TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny zemí Koruny české. XI. b. 1792–1860*. Praha 2013.

HORÁČEK, Václav: *Místní dráha Německý Brod – Tišnov a nerealizované navazující tratě do roku 1918*. Brno (Masarykova univerzita) 2016. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

HYE, Hans Peter: *Bürgerliches Vereinswesen*. Forschungsprojekt P 6523 G. Schlussbericht. Wien 1991.

JANÁK, Jan: *Dějiny Moravy. Díl 3/1. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1948*. Brno 1999.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích: Od počátků státu po současnost*. Praha 2005.

JINDRA, Zdeněk - JAKUBEC, Ivan: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*. Praha 2015.

JURMAN, Hynek: *Na bystré vodě. Bystřice nad Pernštejnem*. Bystřice nad Pernštejnem 2010.

JUROŠKOVÁ, Michaela: *Samospráva obce Čejč v letech 1850–1914*. Olomouc (Univerzita Palackého v Olomouci) 2019 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

KLADIWA, Pavel: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. I. díl. *Vývoj legislativy*. Ostrava 2007.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. II. díl, 1. svazek. *Muži z radnice*. Ostrava 2008.

KLADIWA, Pavel – POKLUDOVÁ, Andrea – KAFKOVÁ, Renata: *Lesk a bída obecních samospráv Moravy a Slezska 1850-1914*. II. díl, 2. svazek. *Finance a infrastruktura*. Ostrava 2009.

KRÁLÍČKOVÁ, Simona: *Obecní samospráva a občanské elity v Poličce v letech 1850–1914*. Brno (Masarykova univerzita Brno) 2010 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

LATZKA, Jan: *Obecní samospráva a občanské elity na příkladu malého města Žďáru 1864–1912*. Brno (Masarykova univerzita Brno) 2008 (nepublikovaná magisterská diplomová práce).

LENDEROVÁ Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie: *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*. Praha 2017.

MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří: *Nástin sociálního vývoje českých zemí 1781–1914*. Praha 2010.

MAIER, Karel: *Hospodaření a rozvoj českých měst 1850–1938*. Praha 2005.

MALÍŘ, Jiří: *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*. Brno 2012.

MALÍŘ, Jiří: *Občanská společnost na Moravě: Spolky, strany, elity*. Brno 2014.

MALÍŘ, Jiří – ŘEPA, Milan: *Dějiny Moravy*. Díl 3/2. *Morava na cestě k občanské společnosti*. Brno 2018.

MATĚJČEK, Jiří: *Malé město v českých zemích v 19. století a jeho vliv na fungování společnosti*. Studie k sociálním dějinám 19. století, Opava 1993, s. 169–337.

MATĚJČEK, Jiří: *Retardované oblasti českých zemí v 19. století a jejich sociální význam*. Studie k sociálním dějinám 19. století. Opava 1994, s. 23–235.

MYŠKA, Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. I. díl. Ostrava 2003.

MYŠKA, Milan a kol.: *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století*. II. díl. Ostrava 2008.

NIPPERDEY, Thomas: *Vereine als soziale Struktur im späten 18. und früh 19. Jahrhundert*. (*Veröffentlichungen des Max Planck-Institutes für Geschichte, Bd. 1*). Göttingen 1972.

PIORECKÁ, Kateřina (ed.): *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*. Praha 2002.

POPELKA, Petr: *Zrod moderní dopravy. Modernizace dopravní infrastruktury v Rakouském Slezsku do vypuknutí první světové války*. Ostrava 2013.

POPELKA, Petr: *Zrod moderního podnikatelstva. Bratři Kleinové a podnikatelé v českých zemích a Rakouském císařství v éře kapitalistické industrializace*. Ostrava 2011.

RÁJA, Martin: *V čele občanských elit. Advokáti a společnost na Moravě v letech 1869–1914*. Brno 2015.

RŮŽIČKA, Jan: *Komunální elity a obecní samospráva Bučovic v éře dvou starostů (1886–1914)*. Olomouc (Univerzita Palackého v Olomouci) 2009.

RŮŽIČKA, Jan: *Maloměšťáci s otevřenou myslí. Obecní reprezentace Bučovic a Slavkova (1850–1914)*. Brno 2016.

SAMKOVÁ, Michaela: *Dějiny školství v Bystřici nad Pernštejnem od roku 1850 do roku 1918*. Pardubice (Univerzita Pardubice) 2016. (nepublikovaná bakalářská diplomová práce).

STEKL, Hannes (Hg.): *Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich. Horn, Eggenburg und Retz um 1900*. Wien 1994.

ŠTARHA, Ivan – ZEMEK, Metoděj: *Bystřice nad Pernštejnem. Od minulosti k současné revoluční přeměně města*. Brno 1980.

ŠTĚPÁNEK, Vojtěch: *Dějiny Čtenářsko – pěveckého spolku „Věnava“ v Bystřici nad Pernštejnem*. Brno 1932.

TENORA, Jan: *Vlastivěda moravská. Bystřický okres*. Brno 1907.

TENORA, Jan: *Z paměti města Bystřice nad Pernštýnem*. Brno 1909.

VÁŇOVÁ, Růžena: *Vývoj počátečního školství v českých zemích*. Praha 1986.

VIKTOŘÍK, Michael: *Z „bojů o radnice“ moravských měst. Volby do obecních výborů v Litovli na konci 19. století*. Časopis Matice moravské, 134, 2015, s. 81–107.

Přílohy

Příloha č. 1 Starostové města Bystřice nad Pernštejnem v letech 1850–1914

Jméno	Povolání	Funkční období (poznámka)
Josef Lazar	držitel c. k. tabákového skladu/pošt mistr	1850–1864
Josef Dědek	soukeník/c. k. berní výběřčí	15. 3. 1864–1867
Peregrin Fiša	voskař	22. 6. 1867–1886 (rezignoval)
Sýkora Josef	obchodník/pošt mistr	9. 10. 1886–1891
Svačina Jan	lékárník	červen 1891–1894
Jan Dědek	mýdlař	20. 10. 1894–1899
Edmund Fiša	vosář	duben 1899–1927

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*.

Příloha č. 2 Nejmajetnější poplatníci

1861

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 343,84 zl.
2. Jakub Janeček, obchodník – 113,77 zl.
3. Leopold Häutler, továrník – 111,93 zl.
4. Antonie Němečková, obchodnice – 86,74 zl.
5. Jiří Sáblík, hospodář – 77,28 zl.

1867

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 384,81 zl.
2. Jakub Janeček, obchodník – 165,34 zl.
3. Josef Sýkora, obchodník – 90,93 zl.
4. Jan Nečas, majitel domu – 84,17 zl.
5. Antonín Konvalinka, mlynář – 83,66 zl.

1885

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 588,01 zl.
2. Jakub Janeček, obchodník – 180,49 zl.
3. Michael Šlesinger, obchodník – 142,37 zl.
4. Josef Sýkora, obchodník – 106,52 zl.
5. František Švarcer, obchodník – 92,37 zl.

1891

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 572,95 zl.
2. Michael Šlesinger, obchodník – 238,70 zl.
3. František Švarcer, obchodník – 135,67 zl.
4. Roman Janeček, koželuh – 130,76 zl.
5. Peregrin Švarcer, obchodník – 124,83 zl.

1864

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 425,33 zl.
2. Jakub Janeček, obchodník – 260,23 zl.
3. Leopold Häutler, továrník – 123,20 zl.
4. Josef Sýkora, obchodník – 83,15 zl.
5. Jiří Sáblík, hospodář – 82,52 zl.

1882

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 511,41 zl.
2. Jakub Janeček, obchodník – 154,67 zl.
3. Leopold Šlesinger, obchodník – 125,31 zl.
4. Sýkora Josef, obchodník – 90 zl.
5. František Švarcer, obchodník 86,34 zl.

1888

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 600,51 zl.
2. Michael Šlesinger, obchodník – 233,53 zl.
3. Jakub Janeček, obchodník – 198 zl.
4. Antonie Vitz, vinopalnice – 165,36 zl.
5. Josef Sýkora, obchodník – 145,04 zl.

1894

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 566,94 zl.
2. Michael Šlesinger, obchodník – 106,24 zl.
3. Antonín Polnický, obchodník – 103,94 zl.
4. Roman Janeček, koželuh – 96,70 zl.
5. Josef Sýkora, pošt mistr/obchodník – 76,21 zl.

1897/1899

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 547,06 zl.
2. Amálie Šlesinger, obchodnice – 118,45 zl.
3. Antonín Polnický, obchodník – 98,34 zl.
4. Roman Janeček, továrník – 91,34 zl.
5. Jan Müller, majitel domu – 91,01 zl.

1908/1909

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 1617,05 K
2. Roman Janeček, továrník – 228,07 K
3. Emanuel Singer, vinopalník – 190,93 K
4. Richard Musil, obchodník – 184,33 K
5. Jan Neubauer, soukeník – 180,41 K

1902

1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 1318,58 K
2. Jan Neubauer, továrník – 263,92 K
3. Roman Janeček, továrník – 263,84 K
4. Antonín Polnický, obchodník – 234,62 K
5. František Šablík, majitel domu – 197,95 K

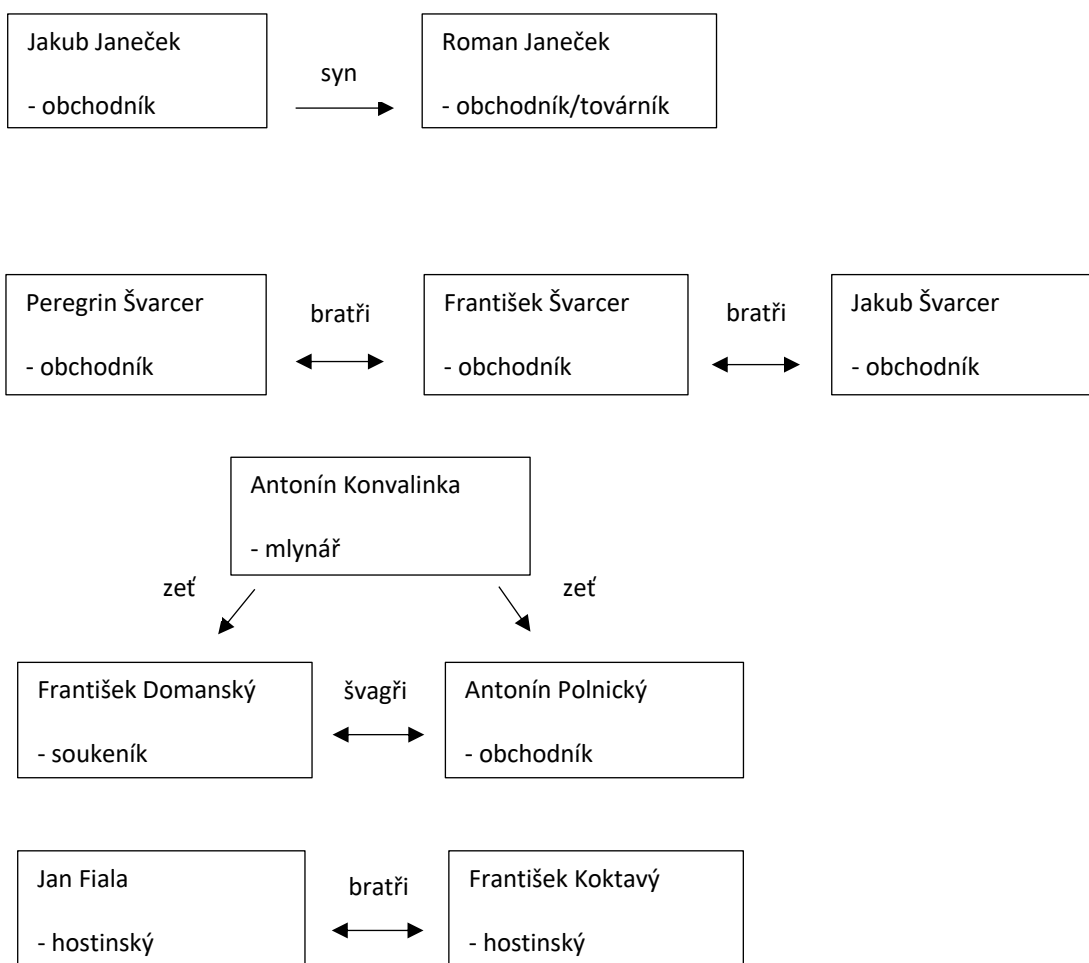
1912

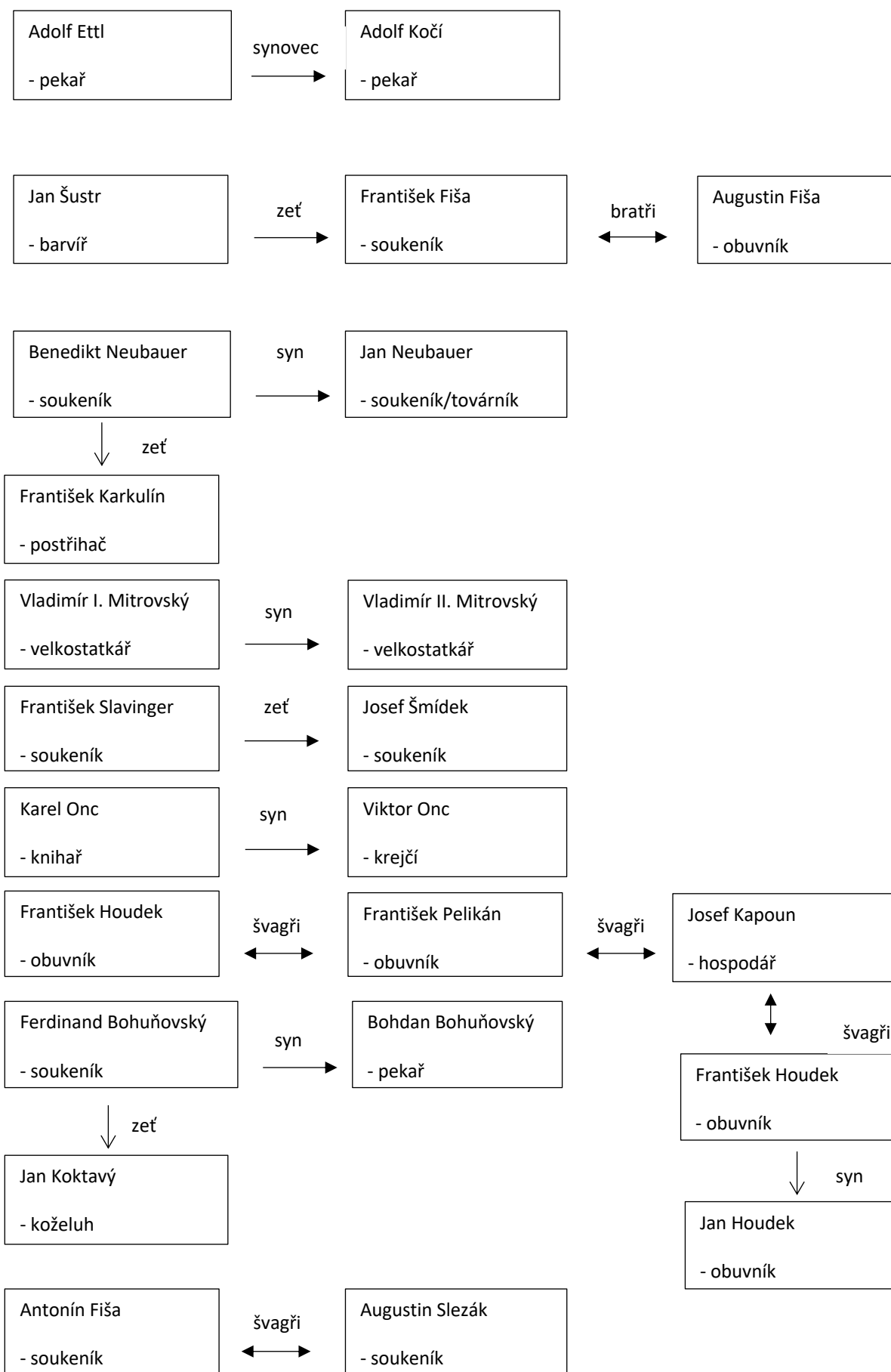
1. Vladimír Mitrovský, velkostatkář – 1699,34 K
2. Artur Sýkora, obchodník/poštovní mistr – 258,92 K
3. Roman Janeček, majitel domu – 234,33 K
4. František Seidl, advokát – 197,73 K
5. Antonín Sýkora, obchodník – 188,03 K

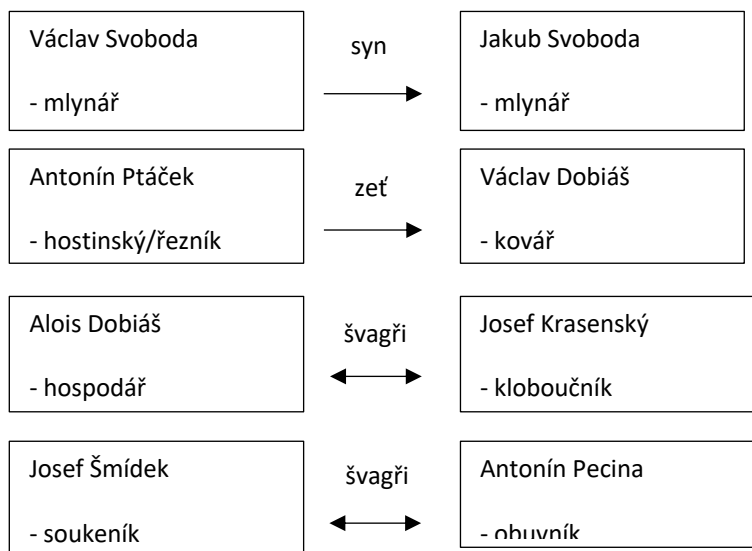
Zdroj: SOKA Žďár, Archiv města Bystřice nad Perštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1902–1938*.

Poznámka: Tyto záznamy poskytují informace o složení jádra místních ekonomických elit. Pro potřeby své diplomové práce jsem vždy zvolil pět největších poplatníků. V seznamech nejsou zahrnuty právnické osoby.

Příloha č. 3. Schéma zjištěných příbuzenských vazeb mezi členy obecního výboru zvolených v letech 1864–1912.

Zdroj: Příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914

Příloha č. 4: Členové obecních výborů v Bystřici nad Pernštejnem, zvolení v letech 1864–1912 (bez náhradníků)

Jméno	Povolání	Rok konání voleb															
		1864	1867	1870	1873	1876	1879	1882	1885	1888	1891	1894	1899	1902	1905	1909	1912
Mitrovský I. Vladimír	Velkostatkář	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x					
Svoboda Josef	Mlynář	x															
Vavříček František	Hostinský/obchodník	x	x		x												
Bohuňovský Ferdinand	Soukeník	x		x	x	x	x	x	x								
Konvalinka Antonín	Mlynář	x	x														
Fiša Antonín	Soukeník	x	x (R)	x (R)													
Fiša Peregrin	Voskař	x (R)	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)								
Sáblík Jiří	Hospodář	x (R)		x	x	x	x	x	x	x	x						
Janda Vojtěch	Postřihač	x	x (R)	x													
Dobiáš Alois	Hospodář	x	x	x	x	x	x	x									
Koktavý Florian	C. k. kancelista	x															
Polnický František	Kožešník	x															
Dědek Josef	Soukeník/c. k. výběrčí	x (S)	x	x	x	x				x							
Dvořáček František	Soukeník	x	x		x	x	x	x									
Dostál Jarolím	Soukeník	x															
Fiša Josef	Handlíř/soukeník	x	x														
Pechtl Jan	Soukeník/kominík	x		x	x												

Janeček Jakub	Obchodník	x (R)		x	x	x	x	x	x									
Eisler Jindřich	Vinopalník		x															
Sýkora Josef	Obchodník/poštovní		x	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (S)	x	X						
Trutšek Jan	C. k. okresní adjunkt/okr. Sudí		x	x														
Dědek Jan	Mýdlař		x	x		x	x	x	x	x (R)	x	x (S)	x					
Švarcer Peregrin	Obchodník		x				x	x	x									
Šmídek Karel	Soukeník		x	x	x													
Dostál Arnošt	Soukeník		x								x							
Neubauer Benedikt	Soukeník		x (R)							x	x							
Klínkáč František	Farář			x	x													
Drechsl František	Lékárník			x														
Fiša Jan	Obchodník /hospodář			x (R)	x (R)	x (R)												
Janeček Roman	Obchodník/továrník			x	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x	X						
Slavinger František	Soukeník				x	x	x	x	x	x	x		x					
Sýkora Antonín	Obchodník				x	x	x	x	x	x	x	x (R)				x	x	
Fiša Augustin	Obuvník				x		x	x	x	x								
Nečas Josef	Hostinský					x												
Švarcer František	Obchodník					x						x (R)	x					
Domanský František	Soukeník/obchodník					x		x	x	x		x	x					
Lazar Ferdinand	Jednatel						x (R)	x (R)	x (R)									
Trapl Dominik	Továrník						x											
Till Pavel	Hospodář						x	x										
Švarcer Jakub	Obchodník							x	x	x	x	x						
Novák Jan	C. k. okresní soudce/ c. k. zemský rada								x	x	x	x						
Hron František	Hostinský									x	x							
Neubauer Jan	Soukeník/ továrník										x	x (R)	x	x (R)	x		x	
Švarcer Jan	Hostinský /řezník										x						x	x
Svoboda Václav	Mlýnář										x							
Suchý Benedikt	Hospodář										x							
Šustr Jan	Barvíř										x	x						
Ettl Adolf	Pekař										x							

Fiša Edmund	Voskař									x	x (R)	x	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)	x (S)
Svačina Jan	Lékárník									x (R)	x (S)	x	x	x	x			
Eichler Emanuel	Krejčí/obchodník									x	x (R)	x	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)
Onc Karel	Knihář									x								
Ptáček Antonín	Hostinský/řezník									x	x	x						
Fiša František	Soukeník									x		x	x	x				
Šmídek Josef	Soukeník									x		x						
Karkulin František	Postřiháč									x		x	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)
Slezák Josef	Postřiháč									x	x (R)	x						
Houdek František	Obuvník									x	x							
Štěpánek Vojtěch	C. k. solicitor v notářství									x (R)	x	x (R)	x (R)					
Koktavý Jan	Koželuh									x	x	x	x	x				
Pelikán František	Obuvník									x	x	x	x	x				
Slaviček Antonín	Advokát										x (R)	x	x	x				
Herzog Josef	Ředitel škol										x							
Koktavý František	Hostinský										x							
Havlík Josef	Rolník										x						x	x
Nahodil Jan	Punčochář										x	x						
Onc Viktor	Krejčí											x						
Hutař Josef	Cestmistr/mistr zednický a tesařský											x					x	
Chrást Josef	Obuvník											x	x	x				
Polnický Antonín	Obchodník											x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)	x (R)
Boček Jan	Krejčí											x	x	x	x	x	x	x
Dvořák Alois	Rolník											x	x					
Slezák Augustin	Soukeník											x	x	x				
Vavřín Adolf	Soukeník											x	x	x (R)	x (R)	x (R)	x	
Fiala Jan	Hostinský											x	x	x	x			
Kapoun Josef	Hospodář											x	x					
Slovák František	Stolař											x						
Svoboda Jakub	Mlynář											x						
Vladimír II. Mitrovský	Velkostatkář												x	x				
Šašecí Bohumír	C. k. rada zemského soudu												x					
Valin František	C. k. berní výběřčí												x	x				

Kubiček Karel	Ředitel škol												x	x	x	x
Veselý Josef	Krejčí												x	x	x	
Žádník Arnošt	C. k. notář												x	x		
Bohuňovský Bohdan	Pekař												x	x	x	x
Dobiáš Václav	Kovář												x	x		x
Krasenský Josef	Kloboučník												x	x	x	x
Sláma František	Pekař												x	x		
Pecina Antonín	Obuvník												x			
Suchý Antonín	Obuvník												x	x		
Dřevíkovský Josef	Hostinský													x		
Rinchenbach Julius	Obchodník													x	x	x
Vrána Josef	Rolník													x		
Rotkovský František	Řezník													x		
Boček František	Stolař													x	x	x
Slezák Mořic	Zámečník													x		
Musil Richard	Obchodník														x	x (R)
Zejda Jan	C. k. berní správce														x	x
Seidl František	Advokát														x	x
Domanský Vladimír	Obchodník														x	
Mazel Vincenc	C. k. okresní kancelista/c. k. soudní oficiál														x	x
Sýkora Artur	Obchodník/poštámistr														x	x
Šustr Adolf	Soukeník														x	x
Pilát Josef	Mlynář														x	x
Houdek Jan	Obuvník														x	x
Švarcer Emil	Řezník														x	x
Dvořáček Josef	Soukeník														x	
Kočí Adolf	Pekař														x	x
Konečný Karel	Učitel															x
Slavík Josef	Ředitel zim. hosp. školy															x
Zvěřina Cyril	C. k. notář															x
Leybold Jindřich	C. k. okresní soudce															x
Vinkler Jindřich	Řezník															x

Zdroj: SOkA Žďár, Archiv města Bystřice nad Pernštejnem, inv. č. 349, kart. č. 68, *Obecní volby 1860–1899*; Tamtéž, inv. č. 350, kart. č. 69, *Obecní volby 1912–1938*, Tamtéž, fond Okresní úřad Nové Město na Moravě, Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1880; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1890; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1900; Sčítací operáty Bystřice nad Pernštejnem 1910.

Vysvětlivky:

(S) Starosta

(R) Radní

Zvolení do obecního výboru (označeni jako x):

I. sborem (žlutá barva)

II. sborem (modrá barva)

III. sborem (zelená barva)

Příloha č. 5 Základní biografické údaje členů obecního zastupitelstva města Bystřice nad Pernštejnem 1864–1914

Jméno a příjmení: uvedeno dle matriky narozených či údajů ve sčítacích operátech

Profese: zaznamenán údaj, který o sobě osoba uvedla ve sčítacích operátech

Členství v OV: údaje o výsledcích voleb či protokoly zasedání obecního zastupitelstva (v případě zvolení při volbách v roce 1912 uvádím členství pouze do roku 1914)

Datum a místo narození a úmrtí: zaznamenány údaje uvedené v příslušných matrikách (MZA, SOA Zámorsk, ZA Opava – viz seznam elektronických zdrojů)

Otec: jméno a profese zaznamenány z příslušných matrik, případně sčítacích operátů

Manželka, rok a místo narození: zaznamenáno dle příslušných matrik či sčítacích operátů

Otec manželky: zaznamenáno dle příslušných matrik či sčítacích operátů

Konfese: údaje ve sčítacích operátech, zkratka ŘK značí římský katolík, zkratka Ž značí žid

Sociální mobilita dětí: zaznamenáno především dle sčítacích operátů (v případě chybějících informací o profesi uvádím pouze jména dětí)

Daňová poplatnost: informace dle voličských seznamů

Adresa: zaznamenáno dle sčítacích operátů; pokud došlo ke stěhování dané osoby, je uvedena i nová adresa (v závorce uveden rok změny)

Učni, zaměstnanci a služební personál: uvedeno dle sčítacích operátů

Řemeslníci, živnostníci a rolníci

Boček František

Profese: stolař

Členství v OV: 1905–1914

Datum, místo narození: 4. 11 1856 (Bystřice)

Otec: Jan Boček, sklenář (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Karolína, 1861 (Křižanov)

Otec manželky: Josef Remer, dělník (Tišnov)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (stolařský pomocník), Ladislav (krejčovský pomocník), Karel (obuvnický učeň), Marie (služebná), Božena (žákyně), Ludmila (služebná)

Daňová poplatnost: 9,69 K (1912 – III. sbor)

Adresa: č. p. 136

Uční, zaměstnanci a služební personál: 0

Boček Jan

Profese: krejčí

Členství v OV: 1899–1914

Datum, místo narození: 10. 5. 1857 (Bystřice)

Otec: František Boček, stolař (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anastázie, 17. 4. 1865 (Bystřice)

Otec manželky: Antonín Chrást, sklář (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Josef, Rudolf (učitel), Metoděj (studující), Bohumil (studující gymnázium), Antonín, Marie (žákyně)

Daňová poplatnost: 1,04 zl. (1897/1899 – III. sbor), 30,07 K (1912 – III. sbor)

Adresa: č. p. 263 (č. p. 111)

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1900) pomocník, učeň, služebná; (1910) 2x krejčovský učeň, služebná

Bohuňovský Bohdan (Theodor)

Profese: pekař

Členství v OV: 1902–1914

Datum, místo narození: 10. 3. 1867 (Bystřice)

Otec: Ferdinand Bohuňovský, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Ludmila, 12. 9. 1870 (Olešnice)

Otec manželky: Jan Slavík, mlynář (Olešnice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Bohdan (zlatnický učeň), Milan (žák), Ludmila, Vlasta, Jiřina

Daňová poplatnost: 25,80 K (1902 – III. sbor), 77,17 K (1912 – II. sbor)

Adresa: č. p. 65

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1900) učeň, 2x služebná; (1910) učeň, 2x služebná

Bohuňovský Ferdinand

Profese: soukeník

Členství v OV: 1864–1867, 1870–1888

Datum, místo narození: 24. 11. 1819 (Bystřice)

Otec: Jan Bohuňovský, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 11. 3. 1836 (Bystřice)

Otec manželky: Jan Ptáček, řezník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Ferdinand (pomocník v obchodě ve Vídni), Theodor (pekařský pomocník v Hrušovanech), Eduard (pomocník v obchodě ve Vídni), Marie (služebná ve Vídni), Matylda

Daňová poplatnost: 33,63 zl. (1864 – I. sbor), 28,47 zl. (1882 – II. sbor), 43,62 zl. (1885 – II. sbor)

Adresa: č. p. 65

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1890) služebná

Dědek Jan

Profese: mýdlář

Členství v OV: 1867–1873, 1876–1902

Datum, místo narození: 7. 5. 1827 (Bystřice)

Otec: František Dědek, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Františka, 30. 6. 1837 (Bystřice)

Otec manželky: František Svitavský, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Karel (učitel na obecné škole), Josef (učitel na obecné škole), Jan (pomoc v domácnosti), Marie (pomoc v domácnosti)

Daňová poplatnost: 17, 1 zl. (1867 – II. sbor), 33,76 zl. (1882 – II. sbor), 38,15 zl. (1891 – II. sbor), 30,45 zl. (1897/1899 – II. sbor)

Adresa: č. p. 13

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1880) 2x služebná

Dobiáš Alois

Profese: hospodář

Členství v OV: 1864–1885

Datum, místo narození: 20. června 1823 (Bystřice)

Otec: František Dobiáš, zámečník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anna 1827 (Bystřice)

Otec manželky: Ignác Fiša, obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Alois (technický příručí ve stavitelství), Anna (výpomoc v domácnosti), Krystýna (výpomoc v domácnosti)

Daňová poplatnost: 10,93 zl. (1864 – II. sbor), 20,10 zl. (1882 – II. sbor)

Adresa: č. p. 292, č. p. (321)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) čeledín

Dobiáš Václav

Profese: kovář

Členství v OV: 1902–1909, 1912–1914

Datum, místo narození: 26. 9. 1861 (Bystřice)

Otec: Vincenc Dobiáš, kovář (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Aloisie, 18. 12. 1864 (Bystřice)

Otec manželky: Antonín Ptáček, hostinský/řezník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 13,46 K (1902 – III. sbor), 76,46 K (1912 – II. sbor)

Adresa: č. p. 37 (č. p. 68)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) kovářský pomocník, kočí

Domanský František

Profese: soukeník/obchodník (1897)

Členství v OV: 1876–1879, 1882–1891, 1894–1902

Datum, místo narození: 29. 1. 1844 (Bystřice)

Otec: Jan Domanský, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Františka, 6. 2. 1847 (Bystřice)

Otec manželky: Antonín Konvalinka, mlynář (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Marie, František, Adolf, Františka, Anna

Daňová poplatnost: 14,73 zl. (1882 – III. sbor), 27,08 zl. (1888 – II. sbor), 29,85 zl. (1897/1899 – II. sbor)

Adresa: č. p. 266 (vlastnil i č. p. 270)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) služebná

Dostál Arnošt

Profese: soukeník

Členství v OV: 1867–1870, 1888–1891

Datum, místo narození: 23. 12. 1835 (Bystřice)

Otec: Arnošt Dostál, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Františka, 29. 3. 1847 (Bystřice)

Otec manželky: Ignác Fiala, tkadlec (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (postřihač), Emanuel (vojín), Arnošt (školák), Marie (pomoc v domácnosti), Arnoštka (pomoc v domácnosti), Božena

Daňová poplatnost: 13,38 zl. (1867 – III. sbor), 18,66 zl. (1888 – III. sbor)

Adresa: č. p. 181

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) 3x tovaryš; (1910) pomocník v soukenictví

Dostál Jarolím (Hyeronymos)

Profese: soukeník

Členství v OV: 1864–1867

Datum, místo narození: 17. 4. 1832 (Bystřice)

Otec: Jarolím Dostál, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anežka, 1840 (Bystřice)

Otec manželky: Antonín Štěpánek, bednář (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Jarolím (soukeník), Vojtěch (pomocník v postříhačském řemesle), Josefa (pomoc v domácnosti/pomoc v soukenictví), Marie (pomoc v domácnosti), Anežka (školačka)

Daňová poplatnost: 4,93 zl. (1864 – III. sbor)

Adresa: č. p. 139

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Dvořáček František

Profese: soukeník

Členství v OV: 1864–1870, 1873–1885

Datum, místo narození: 30. ledna 1813 (Bystřice)

Otec: František Dvořáček, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Filipína, 1. 5. 1817 (Bystřice)

Otec manželky: František Doležal, hospodář (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Amálie (domácnost), František (soukeník)

Daňová poplatnost: 10,25 zl. (1864 – III. sbor)

Adresa: č. p. 228

Dvořáček Josef

Profese: soukeník

Členství v OV: 1909–1912

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 16,59 K (1908/1909 – II. sbor)

Adresa: č. p. 85

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: ve sčítacích operátech 1910 nedohledán

Dvořák Alois

Profese: rolník

Členství v OV: 1899–1905

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 43,52 zl. (1897/1899 – II. sbor)

Adresa: č. p. 6 (Dvořiště)

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: V zastupitelstvu hájil zájmy přiřazené osady Dvořiště, která byla jinak hospodářsky samostatná.

Eisler Jindřich

Profese: vinopalník

Členství v OV: 1867–1870

Datum, místo narození: 1819 (Kuřim)

Otec:

Manželka, rok a místo narození: Kateřina, 1827 (Kuřim)

Otec manželky:

Konfese: Ž

Sociální mobilita dětí: Emil (soukromník), Theodor (výrobce lihovin), Marie (vypomáhá v domácnosti), Hermína (vypomáhá v domácnosti), Antonie (vypomáhá v domácnosti)

Daňová poplatnost: 60,73 zl. (1864 – I. sbor)

Adresa: č. p. 138

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1869) kuchařka

Ettl Adolf

Profese: pekař

Členství v OV: 1888–1891

Datum, místo narození: 16. 6. 1843 (Bystřice)

Otec: Engelbert Ettl, barvíř (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Adéla, 16. 10. 1850 (Bystřice)

Otec manželky: František Svitavský, koželuh (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Adolf (pekař), František, Vladimír, Rostislav, Adolfína (domácnost), Matylida (domácnost), Vlasta, Zdeňka

Daňová poplatnost: 15,40 zl. (1888 – III. sbor)

Adresa: č. p. 117

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Fiša Antonín

Profese: soukeník

Členství v OV: 1864–1873

Datum, místo narození: 1807, Bystřice

Otec: Jan Fiša, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Vilhelmína, 1800 (Jihlava)

Otec manželky: Václav Doležal, (povolání nerozpoznáno) (Jihlava)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 1864–1873

Daňová poplatnost: 24,4 zl. (1864 – II. sbor)

Adresa: č. p. 57

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Fiša Augustin

Profese: obuvník

Členství v OV: 1873–1876, 1879–1891

Datum, místo narození: 27. 8. 1830 (Bystřice)

Otec: Karel Fiša, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Františka 29. 11. 1839 (Bystřice)

Otec manželky: František Dědek, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Antonín (učeň v obchodě se smíšeným zbožím), Augustin (obuvník), Františka (domácnost)

Daňová poplatnost: 15, 27 zl. (1882 – III. sbor), 18, 22 zl. (1888 – III. sbor)

Adresa: č. p. 118

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Fiša Edmund

Profese: voskař a perníkář

Členství v OV: 1888–1914 (naposledy zvolen 1912)

Datum, místo narození: 5. 9. 1857 (Bystřice)

Otec: Peregrin Fiša, voskař a perníkář (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anna, 12. 5. 1862 (Neslovice)

Otec manželky: František Ryšavý, obchodník se dřevem (Neslovice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Marie (školačka)

Daňová poplatnost: 62,38 zl. (1888 – II. sbor), 15,40 zl. (1897/1899 – II. sbor), 84,46 K (1908 – II. sbor)

Adresa: č. p. 5

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) 3x pomocník ve voskařství a perníkářství, 3x služebná, učeň; (1900) pomocník ve voskařské dílně, pomocník v hospodářství, 2x služebná

Poznámka: čestný měšťan, starosta v letech 1899–1927

Fiša František

Profese: soukeník

Členství v OV: 1891–1894, 1899–1909

Datum, místo narození: 7. 3. 1833 (Bystřice)

Otec: Karel Fiša, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 17. 8. 1846 (Bystřice)

Otec manželky: Jan Šustr, barvíř (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Marie (učitelka na národní škole), Emílie (učitelka), Emil, František (pomocník v obchodě)

Daňová poplatnost: 22,94 zl. (1891 – II. sbor), 12,29 zl. (1897/1899 – III. sbor), 13,18 K (1902 – III. sbor)

Adresa: č. p. 170

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Fiša Josef

Profese: soukeník/handlír

Členství v OV: 1864–1870

Datum, místo narození: 31. 3. 1821 (Bystřice)

Otec: František Fiša, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 1832, Bystřice

Otec manželky: František Šmídek, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (typograf), Jan (soukenický pomocník), Josef (soukenický pomocník), Žofie (služebná), Josefa (služebná)

Daňová poplatnost: 10,70 zl. (1864 – III. sbor)

Adresa: č. p. 79

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Fiša Peregrin

Profese: voskař

Členství v OV: 1864–1886 (na svůj post rezignoval)

Datum, místo narození: 27. 4. 1828 (Bystřice)

Otec: Peregrin Fiša, perníkár/voskař (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 1828 (Bystřice)

Otec manželky: Ambrozius Mikyška, sládek (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Edmund (voskař, starosta), Peregrin (advokát), Emilián (lékárnický praktikant), Albert (student), Vladimír (školák), Emanuela (pomoc v domácnosti)

Daňová poplatnost: 36,11 zl. (1864 – I. sbor)

Adresa: č. p. 5

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) 2x pomocník, 4x služebná

Poznámka: čestný měšťan

Havlík Josef

Profese: Rolník

Členství v OV: 1894–1899, 1909–1914 (1912 naposledy zvolen)

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 6,61 zl. (1894 – III. sbor), 5,85 K (1908/1909 – III. sbor)

Adresa: č. p. 18 (Dvořiště)

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: V zastupitelstvu hájil zájmy přiřazené osady Dvořiště, která byla jinak hospodářsky samostatná.

Houdek František

Profese: obuvník

Členství v OV: 1891–1899

Datum, místo narození: 2. 12. 1831 (Bystřice)

Otec: Jakub Houdek, nádeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 21. 2. 1847 (Bystřice)

Otec manželky: Leopold Pelikán, obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (pomocník v obuvnictví), Jan (pomocník v obuvnictví), Václav, Františka (domácnost), Marie, Leopoldina (domácnost)
Daňová poplatnost: 15,65 zl. (1891 – III. sbor), 13,81 zl. (1894 – III. sbor)
Adresa: č. p. 177
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) učeň

Houdek Jan

Profese: obuvník
Členství v OV: 1909–1914
Datum, místo narození: 18. 11. 1871 (Bystřice)
Otec: František Houdek, obuvník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Marie, 23. 10. 1873 (Bystřice)
Otec manželky: František Dobiáš, řezník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jan, Josef, Marie, Žofie
Daňová poplatnost: 17,65 K (1908/1909 – III. sbor)
Adresa: č. p. 177
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) pomocník v obuvnictví

Hutař Josef

Profese: cestmistr/mistr zednický a tesařský
Členství v OV: 1899–1902, 1909–1912
Datum, místo narození: 1845 (Třebíč)
Otec: František Hutař, zednický mistr (Třebíč)
Manželka, rok a místo narození: Marie, 1854 (Lhota u Brandýsu)
Otec manželky: Jan Doležal, pachtýř (Lhota)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jaroslav (pokladník v záložně/stavitel), Josef (vojín), Bohumil (c. k. okresní soud), Gustav (účetní v záložně v Liberci), František (učitel na obecné škole), Marie, Ludmila, Anna (studující na učitelském ústavě), Pavla (žákyně), Karla (žákyně)
Daňová poplatnost: 10,50 zl. (1897/1899 – III. sbor), 22,77 K (1908/1909 – III. sbor)
Adresa: č. p. 32
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Chrást Josef

Profese: obuvník
Členství v OV: 1899–1909
Datum, místo narození: 16. 4. 1847 (Bystřice)
Otec: Antonín Chrást, obuvník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Františka, 5. 11. 1849 (Bystřice)
Otec manželky: František Šabart, bednář (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Antonín (obuvník), Adolf (c. k. poštovní), Josef
Daňová poplatnost: 9,13 zl. (1897/1899 – III. sbor), 17,08 K (1902 – III. sbor)
Adresa: č. p. 198
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Janda Vojtěch

Profese: postřihač (sukna)
Členství v OV: 1864–1873
Datum, místo narození: 1832 (Bystřice)
Otec: Karel Janda, postřihač (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Josefa, 5. 1. 1836, Bystřice
Otec manželky: Franz Svitavský, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Karel (vysokoškolský student – lékařství), Adolfina (pomoc v domácnosti), Marie (pomoc v domácnosti)
Daňová poplatnost: 17,92 zl. (1864 – II. sbor)
Adresa: č. p. 67
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) čeledín

Poznámka: funkce účetního v záložně

Kapoun Josef

Profese: hospodář

Členství v OV: 1899–1905

Datum, místo narození: 16. 1. 1849 (Bystřice)

Otec: Josef Kapoun, hospodář (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Antonie, 10. 3. 1851 (Bystřice)

Otec manželky: Leopold Pelikán, obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Františka (domácnost), Marie (švadlena)

Daňová poplatnost: 8,72 zl. (1897/1899 – III. sbor), 16,06 K (1902 – III. sbor)

Adresa: č. p. 239

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Karkulín František

Profese: postřihač

Členství v OV: 1891–1894, 1899–1914 (1912 naposledy zvolen)

Datum, místo narození: 30. 9. 1845 (Velký Domanín)

Otec: František Karkulín, domkař (Velký Domanín)

Manželka, rok a místo narození: Cecílie, 21. 9. 1842 (Bystřice)

Otec manželky: Benedikt Neubauer, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (postřihačský pomocník), Žofie

Daňová poplatnost: 22,71 zl. (1891 – II. sbor), 7,75 zl. (1897/1899 – III. sbor)

Adresa: č. p. 155

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná

Kočí Adolf

Profese: pekař

Členství v OV: 1909–1914 (naposledy zvolen v roce 1912)

Datum, místo narození: 17. 4. 1871

Otec: František Kočí, pekař (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 22. 9. 1869 (Bystřice)

Otec manželky: Adolf Vavřín, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 28,84 K (1908/1909 – II. sbor)

Adresa: č. p. 117

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) kočí, služebná (1910) služebná, pomocník v pekařství

Koktavý Jan

Profese: koželuh

Členství v OV: 1891–1909

Datum, místo narození: 6. 5. 1855 (Bystřice)

Otec: Jan Koktavý, koželuh (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 1855 (Bystřice)

Otec manželky: Ferdinand Bohuňovský, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Jan (koželuh), Marie (domácnost)

Daňová poplatnost: 22,25 zl. (1891 – II. sbor), 57,84 K (1902 – II. sbor)

Adresa: č. p. 152 (č. p. 156)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná, tovaryš

Konvalinka Antonín

Profese: mlynář

Členství v OV: 1864–1867; 1867–1870

Datum, místo narození: 1815 (Bystřice)

Otec: Josef Konvalinka, mlynář (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anna, 1825 (Bystřice)

Otec manželky: Ambrosius Mikyška, sládek (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Josef Konvalinka (strojvedoucí ve vlnoprádelně)
Daňová poplatnost: 89,16 zl. (1864 – I. sbor), 83,66 zl. (1867 – I. sbor)
Adresa: č. p. 212
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Krasenský Josef

Profese: kloboučník
Členství v OV: 1902–1914
Datum, místo narození: 18. 2. 1859 (Bystřice)
Otec: František Krasenský, kloboučník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Marie, 30. 8. 1869 (Bystřice)
Otec manželky: Ignác Fiša, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Metoděj (pomocník v kožešnictví), František, Marie, Anežka
Daňová poplatnost: 29,77 K (1902 – III. sbor), 37,11 K (1912 – II. sbor)
Adresa: č. p. 251
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná; (1910) služebná

Nahodil Jan

Profese: punčochář
Členství v OV: 1894–1902
Datum, místo narození: 23. 4. 1851 (Bystřice)
Otec: Jan Nahodil, punčochář (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Anna, 11. 12. 1853 (Bystřice)
Otec manželky: Jan Břenek, soukeník, Bystřice
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jan (punčochář), František (příručí v barvířském obchodě), Marie (domácnost), Anna (žákyně)
Daňová poplatnost: 5,93 zl. (1894 – III. sbor), 5,21 zl. (1897/1899 – III. sbor)
Adresa: č. p. 146
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) 2x dělnice; (1900) služebná
Poznámka: Později si zřídil firmu a v pramenech začal být označován jako továrník - to ale až v době, kdy v zastupitelstvu nepůsobil. Z toho důvodu jej neřadím do skupiny podnikatelů (továrníků).

Neubauer Benedikt

Profese: soukeník
Členství v OV: 1867–1870, 1885–1891
Datum, místo narození: 18. 5. 1815 (Bystřice)
Otec: Jan Neubauer, soukeník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Anna, 1822 (Bystřice); (1. manželka – Cecílie, dcera Františka Dobiáše, kolář v Bystřici)
Otec manželky: Jan Koktavý, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jan (soukeník), Anna (domácnost), Anežka (domácnost), Marie (domácnost), Karel (studující)
Daňová poplatnost: 24,66 zl. (1885 – II. sbor)
Adresa: č. p. 240
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) 2x služebná (1890) služebná

Onc Karel

Profese: knihář
Členství v OV: 1891–1894
Datum, místo narození: 10. 11. 1829 (Tišnov)
Otec: Bernhard Onc, knihář (Tišnov)
Manželka, rok a místo narození: Kristýna, 22. 8. 1834 (Bystřice)
Otec manželky: Antonín Domanský, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Viktor (krejčí), Vladimír (krejčí), Richard (knihář), Marie (domácnost)

Daňová poplatnost: 18,81 zl. (1891 – III. sbor)

Adresa: č. p. 19

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Onc Viktor

Profese: krejčí

Členství v OV: 1899–1902

Datum, místo narození: 24. 9. 1865 (Bystřice)

Otec: Karel Onc, knihář (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Antonie, 29. 10. 1872 (Bystřice)

Otec manželky: Antonín Koukal, obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Marie, Helena

Daňová poplatnost: 2,62 zl. (1899 – III. sbor)

Adresa: č. p. 32

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Pecina Antonín

Profese: obuvník

Členství v OV: 1902–1905

Datum, místo narození: 15. 10. 1844 (Bystřice)

Otec: Antonín Pecina, obuvník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anna, 16. 2. 1843 (Bystřice)

Otec manželky: Josef Šmídek, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Roman (obuvník), Marie (švadlena),

Daňová poplatnost: 7,12 K (1902 – III. sbor)

Adresa: č. p. 267

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) 2x učeň

Pechtl Jan

Profese: soukeník/kominík

Členství v OV: 1864–1867, 1870–1876

Datum, místo narození: 1814 (? u Klatov)

Otec: Jiří Pechtl, měšťan (? u Klatov)

Manželka, rok a místo narození: Antonie, 1811 (Bystřice)

Otec manželky: Karel Sýkora, tkadlec (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 32,40 zl. (1864 – II. sbor)

Adresa: č. p. 240

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1869) 3x pomocník

Poznámka: u Jana Pechtla nebylo rozpoznáno konkrétní místo narození

Pelikán František

Profese: obuvník

Členství v OV: 1891–1909

Datum, místo narození: 14. 1. 1845 (Bystřice)

Otec: Leopold Pelikán, obuvník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 18. 9. 1845 (Bystřice)

Otec manželky: Josef Kožíšek, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (obuvník), Václav (obuvník), Františka (učitelka)

Daňová poplatnost: 13,04 zl. (1891 – III. sbor), 23,68 K (1902 – III. sbor)

Adresa: č. p. 22

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Pilát Josef

Profese: mlynář

Členství v OV: 1909–1912

Datum, místo narození: 29. 8. 1867 (Bystřice)
Otec: Josef Pilát, mlynář (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Josefa, 1856 (Pivonice)
Otec manželky: Ignác Hájek, domkař (Pivonice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Ladislav, Josef, Otakar, Bohumil, Marie, Marta
Daňová poplatnost: 33,02 K (1912 – III. sbor)
Adresa: č. p. 145
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) čeledín

Polnický František

Profese: kožešník
Členství v OV: 1864–1867
Datum, místo narození: 15. 2. 1789 (Bystřice), smrt 26. 1. 1878
Otec: Martin Polnický, bednář (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Justýna, 1786
Otec manželky: Jan Honzík, obuvník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí:
Daňová poplatnost: 13,12 zl. (1864 – II. sbor)
Adresa: č. p. 154
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Ptáček Antonín

Profese: hostinský/řezník
Členství v OV: 1891–1902
Datum, místo narození: 10. 1. 1834 (Bystřice)
Otec: Jan Ptáček, řezník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Aloisie, 1839 (Bystřice)
Otec manželky: Vincenc Šmídek, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: František (řezník), Kristýna (domácnost), Marie (domácnost), Leopoldina (domácnost), Aloisie (domácnost)
Daňová poplatnost: 26,36 zl. (1891 – II. sbor)
Adresa: č. p. 167
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) čeledín

Rotkovský František

Profese: řezník
Členství v OV: 1905–1909
Datum, místo narození: 16. 3. 1860 (Bystřice)
Otec: Josef Rotkovský, řezník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Marie, 19. 11. 1866 (Bystřice)
Otec manželky: Jan Müller, měšťan (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Josef (pomocník v řeznictví), František (student techniky), Antonín (žák), Karel (žák), Stanislav (cukrářský učeň), Marie
Daňová poplatnost: 9,36 K (1902 – III. sbor)
Adresa: č. p. 58
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) 2x podomek

Sáblík Jiří

Profese: hospodář
Členství v OV: 1864–1867, 1870–1894
Datum, místo narození: 29. 10 1817 (Bystřice)
Otec: Jiří Sáblík (povolání nerozpoznáno) (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Josefa, 14. 5. 1818 (Malý Domanín/ Domanínek)
Otec manželky: Franz Reinhard, soukeník (Malý Domanín)
Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 82,32 zl. (1864 – I. sbor)

Adresa: č. p. 2

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) pomocník, služebná 2x

Sláma František

Profese: pekař

Členství v OV: 1902–1909

Datum, místo narození: 3. 1. 1855 (Počítky)

Otec: Vincenc Sláma, rolník (Počítky)

Manželka, rok a místo narození: Antonie, 9. 4. 1858 (Lomnice)

Otec manželky: Jan Lorenc, mlynářský pomocník (Lomnice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (pekař), Jaroslav, Marie (domácnost), Antonie (žákyně), Hedvika (švadlena), Anna

Daňová poplatnost: 31,28 K (1902 – II. sbor)

Adresa: č. p. 294

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) 2x pekařský učeň

Slavinger František

Profese: soukeník

Členství v OV: 1873–1894, 1899–1902

Datum, místo narození: 20. 8. 1828 (Bystřice)

Otec: František Slavinger, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 1835 (Bystřice)

Otec manželky: Benedikt Polnický, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Karel (vedoucí v obchodě se smíšeným zbožím), Emilie (domácnost), Marie (babičství – porodní bába), Žofie

Daňová poplatnost: 42,35 zl. (1882 – II. sbor), 29,32 zl. (1891 – II. sbor), 8,13 zl. (1897/1899 – III. sbor)

Adresa: č. p. 195; (1900 – č. p. 194); (1897 – č. p. 196)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) 2x služebná

Slezák Augustin

Profese: soukeník

Členství v OV: 1899–1909

Datum, místo narození: 30. 8. 1838 (Bystřice)

Otec: Karel Slezák, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Františka, 10. 2. 1841 (Bystřice)

Otec manželky: Jan Fiša, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: August (soukeník)

Daňová poplatnost: 13,74 zl. (1897/1899 – II. sbor), 17,06 K (1902 – III. sbor)

Adresa: č. p. 92 (č. p. 91)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) 2x tovaryš

Slezák Josef

Profese: postříhač

Členství v OV: 1891–1902

Datum, místo narození: 21. 11. 1846 (Bystřice)

Otec: Josef Slezák, soukeník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Vincencie, 9. 4. 1832 (Bystřice)

Otec manželky: Jiří Dvořáček, podruh (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Josef

Daňová poplatnost: 7,62 zl. (1891 – III. sbor), 1,70 zl. (1897/1899 – III. sbor)

Adresa: č. p. 246

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) 2x postříhačský pomocník; (1900) postříhačský pomocník

Slezák Mořic

Profese: zámečník
Členství v OV: 1905–1909
Datum, místo narození: 13. 9. 1870 (Bystřice)
Otec: Vincenc Slezák, soukeník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Františka, 27. 6. 1871 (Bystřice)
Otec manželky: František Smetana, rolník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Mořic (žák), Jaroslav (žák), Rudolf, Josef, Anna (žákyně)
Daňová poplatnost: 7,12 K (1902 – III. sbor)
Adresa: č. p. 162
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) 2x učeň

Slovák František

Profese: stolař
Členství v OV: 1899–1902
Datum, místo narození: 6. 1. 1854 (Bystřice)
Otec: Jan Slovák, kožešník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Antonie, 7. 6. 1859 (Bystřice)
Otec manželky: Vincenc Večeřa, kovář (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: František (žák), Marie (žák), Anežka
Daňová poplatnost: 2,62 zl. (1897/1899 – III. sbor)
Adresa: č. p. 43
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Suchý Antonín

Profese: obuvník
Členství v OV: 1902–1909
Datum, místo narození: 24. 5. 1852 (Bystřice)
Otec: Wilhelm Suchý, strážník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Františka, 5. 3. 1872 (Bystřice)
Otec manželky: Eduard Láznička, obchodník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Antonín (kolařský učeň), Jindřich (řeznický učeň), Karel, Marie (žákyně), Leopoldina (žákyně), Božena
Daňová poplatnost: 33,61 K (1902 – II. sbor)
Adresa: č. p. 237
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) pomocník v obuvnictví; (1910) nádeník

Suchý Benedikt

Profese: hospodář
Členství v OV: 1888–1891
Datum, místo narození: 21. 4. 1826 (Bystřice)
Otec: Benedikt Suchý, soukeník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Karolína, 15. 1. 1837 (Bystřice)
Otec manželky: Jakub Šmídek, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Antonín (c. k. berní praktikant), Rudolf (příručí v obchodě se smíšeným zbožím), Marie (domácnost)
Daňová poplatnost: 7,01 zl. (1888 – III. sbor)
Adresa: č. p. 242
Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Svoboda Jakub

Profese: mlynář
Členství v OV: 1899–1902
Datum, místo narození: 20. 4. 1859 (Bystřice)
Otec: Václav Svoboda, mlynář (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Aloisie, 28. 5. 1869 (Bystřice)

Otec manželky: Jan Deml, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Vincenc (žák), Julius (žák)
Daňová poplatnost: 15,99 zl. (1897/1899 – II. sbor)
Adresa: č. p. 82
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná, čeledín

Svoboda Josef

Profese: mlynář
Členství v OV: 1864–1867
Datum, místo narození:
Otec:
Manželka, rok a místo narození:
Otec manželky:
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí:
Daňová poplatnost: 34,19 zl. (1864 – I. sbor.)
Adresa: č. p. 81
Učni, zaměstnanci a služební personál:
Poznámka: ve sčítacích operátech nedohledán

Svoboda Václav

Profese: mlynář
Členství v OV: 1888–1891
Datum, místo narození: 21. 9. 1836 (Řečice)
Otec: Václav Svoboda, mlynář (Řečice)
Manželka, rok a místo narození: Františka, 20. 11. 1841 (Lubné)
Otec manželky: Josef Vojta, rolník (Lubné)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jakub (mlynář), Františka (domácnost), Julius (školák)
Daňová poplatnost: 33,35 zl. (1888 – II. sbor)
Adresa: č. p. 82
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) služebná

Šmídek Josef

Profese: soukeník
Členství v OV: 1891–1894, 1899–1902
Datum, místo narození: 28. 9. 1852 (Bystřice)
Otec: Josef Šmídek, soukeník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Žofie, 28. 12. 1870 (Bystřice)
Otec manželky: František Slavinger, měšťan, Bystřice
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Josef
Daňová poplatnost: 21,67 zl. (1891 – II. sbor), 19, 83 zl. (1897/1899 – II. sbor)
Adresa: č. p. 239
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) služebná

Šmídek Karel

Profese: soukeník
Členství v OV: 1867–1876
Datum, místo narození: 1804 (Bystřice)
Otec: Karel Šmídek, soukeník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Amálie, 1811 (Nové Město na Moravě)
Otec manželky:
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí:
Daňová poplatnost: 5,59 zl. (1867 – III. sbor)
Adresa: č. p. 153, č. p. 59
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1869) učedník, služebná

Poznámka: Od 80. let v pramenech začal vystupovat jako obchodník se smíšeným zbožím, v té době již zastupitelem nebyl, a vzhledem k tomu bude zařazen pouze do této skupiny.

Šustr Adolf

Profese: soukeník

Členství v OV: 1909–1914

Datum, místo narození: 7. 12. 1859 (Bystřice)

Otec: Jan Šustr, barvíř (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 23. 2. 1866 (Bystřice)

Otec manželky: František Soukup, obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Emil (žák), Marie, Anna (učitelka), Pavla (učitelka), Adolfina (studentka na učitelském ústavu), Zofie (žákyně)

Daňová poplatnost: 29,14 K (1912 – III. sbor)

Adresa: č. p. 151

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) služebná

Šustr Jan

Profese: barvíř

Členství v OV: 1888–1894

Datum, místo narození: 18. 6. 1823 (Bystřice)

Otec: Jan Šustr, barvíř (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 31. 1. 1826 (Bystřice)

Otec manželky: Jan Dobiáš, (?) obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Josef (barvíř), Aloisie (domácnost)

Daňová poplatnost: 73,82 zl. (1888 – II. sbor)

Adresa: č. p. 150

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) služebná

Švarcer Emil

Profese: řezník

Členství v OV: 1909–1914

Datum, místo narození: 15. 12. 1872 (Bystřice)

Otec: Jan Švarcer, rolník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 13. 10. 1874 (Bystřice)

Otec manželky: Benedikt Suchý, měšťan (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Vladimír, Karel, Marie, Emilie, Eliška, Božena,

Daňová poplatnost: 64,50 K (1912 – II. sbor)

Adresa: č. p. 31

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) učeň, pomocník (v řeznictví)

Till Pavel

Profese: hospodář

Členství v OV: 1879–1885

Datum, místo narození: 9. 9. 1836 (Bystřice)

Otec: Pavel Till, měšťan (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Hermína, 1860 (Bystřice)

Otec manželky: Josef Rinchenbach, c. k. kancelista (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 19,86 (1882 – II. sbor)

Adresa: č. p. 296 (vlastnil i č. p. 295)

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Vavřín Adolf

Profese: soukeník

Členství v OV: 1899–1914

Datum, místo narození: 14. 5. 1845 (Ústí nad Orlicí)

Otec: Antonín Vavřín, tkadlec (Ústí nad Orlicí)
Manželka, rok a místo narození: Filipína, 28. 3. 1840 (Bystřice)
Otec manželky: Engelbert Ettl, barvíř (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Anna (domácnost), Matilda (domácnost)
Daňová poplatnost: 8,14 (1897/1899 – III. sbor), 26,60 K (1912 – III. sbor)
Adresa: č. p. 79
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná, tovaryš; (1910) služebná

Veselý Josef

Profese: krejčí
Členství v OV: 1902–1914
Datum, místo narození: 3. 3. 1857 (Proseč)
Otec: Bernard Veselý, podruh (Proseč)
Manželka, rok a místo narození: Anna (Prostějov)
Otec manželky: František Jeřábek, podruh (Prostějov)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Josef (krejčovský pomocník), František (učeň), Stanislav (učeň v obchodě se smíšeným zbožím), Vilém (žák), Cecilie (domácnost), Albertina (žákyně)
Daňová poplatnost: 165,78 K (1902 – I. sbor), 166,63 K (1908/1909 – I. sbor), 97,43 K (1912 – II. sbor)
Adresa: č. p. 51
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) služebná

Vinkler Jindřich

Profese: řezník
Členství v OV: 1912–1914
Datum, místo narození: 15. 7. 1866 (Bystřice)
Otec: Jirí Vikler, řezník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Anna, 17. 6. 1874 (Olešnice)
Otec manželky: Josef Dvořák, kožešník (Olešnice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jindřich, Anna, Marie, Jindřiška
Daňová poplatnost: 16,15 K (1912 – III. sbor)
Adresa: č. p. 157
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) řeznický učeň, služebná

Vrána Josef

Profese: rolník
Členství v OV: 1905–1909
Datum, místo narození:
Otec:
Manželka, rok a místo narození:
Otec manželky:
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí:
Daňová poplatnost:
Adresa: č. p.
Učni, zaměstnanci a služební personál:
Poznámka: absence pramenů k volbám v roce 1905; v ostatních seznamech se jeho jméno nepodařilo dohledat

Obchodníci

Domanský Vladimír

Profese: obchodník (se smíšeným zbožím)
Členství v OV: 1905–1909
Datum, místo narození: 17. 8. 1864 (Víděň)
Otec: Karel Domanský, c. k. vrchní účetní rada (Víděň)
Manželka, rok a místo narození: Anna, 31. 12. 1857 (Křižanov)

Otec manželky: Jan Melichar, lékař (Křižanov)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Anna (studující měšťanskou školu), Zdeňka (žákyně)
Daňová poplatnost: 78,83 K (1908/1909 – II. sbor)
Adresa: č. p. 168
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) učeň v obchodě, 2x služebná

Dřevíkovský Josef

Profese: hostinský
Členství v OV: 1905–1908
Datum, místo narození: 22. 7. 1868 (Hlinsko)
Otec: Filip Dřevíkovský, řezník (Hlinsko)
Manželka, rok a místo narození: Karolína, 4. 11. 1864 (Polička)
Otec manželky: Jan Červený, obuvník (Polička)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Josef, Karolína, Albína, Marie (všichni žáci), Anna
Daňová poplatnost: 30,65 K (1902 – II. sbor)
Adresa: č. p. 52
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná

Eichler Emanuel

Profese: krejčí/obchodník (se smíšeným zbožím)
Členství v OV: 1888–1914
Datum, místo narození: 6. 12. 1842 (Bystřice)
Otec: Anton Eichler, krejčí (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Justýna, 23. 9. 1846 (Bystřice)
Otec manželky: Josef Slezák, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Antonín (pomocník v obchodě), Berta (učitelka na obecné škole), Marie (písařka v advokátní kanceláři)
Daňová poplatnost: 85,72 (1891 – I. sbor); 30,35 (1912 – III. sbor)
Adresa: č. p. 59
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) 3x pomocník v krejčovství, služebná

Fiala Jan

Profese: hostinský
Členství v OV: 1899–1912
Datum, místo narození: 3. 5. 1850 (Bystřice)
Otec: Ignác Fiala, tkadlec (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Anna, 1. 11. 1854 (Bystřice)
Otec manželky: Jan Kocktavý, obuvník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: František (pomocník v hostinství), Karel (studující gymnázium), Marie, Františka
Daňová poplatnost: 11, 15 zl. (1897 – III. sbor); 13,25 K (1912 – III. sbor)
Adresa: č. p. 184
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) pomocník v hostinství

Fiša Jan

Profese: obchodník/hospodář
Členství v OV: 1870–1879
Datum, místo narození: 19. června 1811 (Bystřice)
Otec: Jiří Fiša, řezník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Františka, 23. ledna 1851 (Bystřice)
Otec manželky: Josef Dědek, obuvník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Eduard, Jan (hospodářský adjunkt velkostatku), Metoděj (kupecký učeň), Ladislav, Marie (školačka), Františka (školačka), Rudolf (školák)
Daňová poplatnost: 39, 56 zl. (1867 – II. sbor)
Adresa: č. p. 166
Učni, zaměstnanci a služební personál: služebná (1880)

Hron František

Profese: hostinský

Členství v OV: 1885–1891

Datum, místo narození: 10. 6. 1828 (Domamil)

Otec: Josef Horn, řezník (Domamil)

Manželka, rok a místo narození: Karolína, 27. 1. 1838 (Bystřice)

Otec manželky: František Hlávka (?), stolař (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Josef (student techniky), Marie (výpomoc v hostinství), Roman

Daňová poplatnost: 38,12 zl. (1888 – II. sbor)

Adresa: č. p. 62

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) služebná

Janeček Jakub

Profese: obchodník (se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1864–1867, 1870–1888

Datum, místo narození: 24. března 1814 (Kozlov)

Otec: Jakub Janeček, rolník (Kozlov)

Manželka, rok a místo narození: Františka, 27. září 1831 (Horní Rozsídka)

Otec manželky: Jan Musil, (povolání nerozpoznáno) (Horní Rozsídka)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Roman Janeček (obchodník/podnikatel)

Daňová poplatnost: 150,23 zl. (1864 – I. sbor), 180,49 zl. (1885 – I. sbor)

Adresa: č. p. 168

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) 3x čeledín, služka

Poznámka: čestný měšťan (18. 2. 1881)

Koktavý František

Profese: hostinský

Členství v OV: 1894–1899

Datum, místo narození: 14. 3. 1858 (Bystřice)

Otec: Jan Koktavý, koželuh (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Karolína, 25. 1. 1858 (Bystřice)

Otec manželky: František Slavinger, obuvník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Vladimír, František

Daňová poplatnost: 31,22 zl. (1894 – II. sbor)

Adresa: č. p. 52

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) pomocník, služebná

Musil Richard

Profese: obchodník (se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1909–1914 (naposledy zvolen 1912)

Datum, místo narození: 21. 3. 1852 (Rodkov)

Otec: Jan Musil, familiant (Rodkov)

Manželka, rok a místo narození: Sofie, 2. 3. 1860 (Štěpánov, dn. Štěpánov nad Svratkou)

Otec manželky: Jakub Bělatka, mlynář (Štěpánov)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Richard (pomocník v obchodě)

Daňová poplatnost: 127,20 K (1912 – I. sbor)

Adresa: č. p. 2

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) 2x učeň v obchodě, služebná

Nečas Josef

Profese: hostinský

Členství v OV: 1876–1879

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost:

Adresa:

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: absence pramenů k volbám v 70. letech; ve sčítacích operátech ani voličských seznamech z 60. či 80. let nebyl dohledán

Polnický Antonín

Profese: obchodník

Členství v OV: 1899–1914 (naposledy zvolen 1912)

Datum, místo narození: 28. 12. 1851 (Bystrice)

Otec: Karel Polnický, městský strážník (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 19. 9. 1853 (Bystrice)

Otec manželky: Antonín Konvalinka, mlynář (Bystrice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Rudolf (student práv), Josefa (soukromnice)

Daňová poplatnost: 98,34 zl. (1897 – I. sbor); 161,19 K (1912 – I. sbor)

Adresa: č. p. 7

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) 1x učeň v obchodě

Poznámka: V roce 1875 se přestěhoval do Vídně. Zpět do Bystrice se vrátil v roce 1896. Značné jmění Antonín získal sňatkem s Josefou, která byla dcerou jednoho z nejmajetnějších poplatníků v Bystrici.

Rinchenbach Julius

Profese: obchodník (se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1905–1914 (naposledy zvolen 1912)

Datum, místo narození: 12. 4. 1862 (Bystrice)

Otec: Josef Rinchenbach, c. k. kancelista (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Anna, 24. 7. 1875 (Křtěnov)

Otec manželky: František Večeřa, rolník (Křtěnov)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Julius, Josef, Bohumír, Marie, Anna (všichni žáci)

Daňová poplatnost: 54,19 K (1912 – II. sbor)

Adresa: č. p. 243

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) učeň v obchodě, služebná

Sýkora Antonín

Profese: obchodník (obchod se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1873–1899

Datum, místo narození: 5. června 1844 (Bystrice)

Otec: Ernest Sýkora, umělecký tkadlec (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 12. září 1849 (Město Žďár)

Otec manželky: Jan Přibyslavský, obuvník (Město Žďár)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Eugen (obchod se smíšeným zbožím), Marie (domácnost), Berta (domácnost), Ida, Otakar (studující gymnázium)

Daňová poplatnost: 62,28 zl. (1867 – I. sbor); 73,07 zl. (1882 – I. sbor); 62,42 zl. (1894 – I. sbor)

Adresa: č. p. 64

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) pomocník v obchodě, učedník, 2x služka

Sýkora Artur

Profese: obchodník/poštovní

Členství v OV: 1909–1914

Datum, místo narození: 8. 8. 1869 (Bystrice)

Otec: Josef Sýkora, obchodník/poštovní (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Hermína, 28. 10. 1875 (Rozsochy)

Otec manželky: Josef Čaha, nájemce dvora (Rozsochy)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Artur, Irena

Daňová poplatnost: 143,84 K (1908/1909 – I. sbor), 285,92 K (1912 – I. sbor)

Adresa: č. p. 3

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1910) čeledín, 2x služebná

Sýkora Josef

Profese: obchodník/pošt mistr

Členství v OV: 1867–1899

Datum, místo narození: 7. března 1840 (Bystrice)

Otec: Ernest Sýkora, tkadlec (umělecký)

Manželka, rok a místo narození: Antonie Němečková, 1838, Unčín

Otec manželky: Václav Hutner (?), mlynář (Ujčín)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Artur (obchodník/pošt mistr), Angela (domácnost), Josefina (domácnost), Marie (domácnost), Ludmila (školačka), Adolfina Němečková (domácnost)

Daňová poplatnost: 90,93 zl. (1864 – I. sbor); 90 zl. (1882 – I. sbor); 97,19 zl. (1891 – I. sbor); 76,21 zl. (1894 – I. sbor)

Adresa: č. p. 3

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1880) poštovní výpravčí, 2x kupecký učeň, čeledín, služebná; (1890) 4x zaměstnanec pošty, 2x učeň v obchodě, čeledín, zaměstnankyně kavárny, služebná 2x

Švarcer František

Profese: obchodník (se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1876–1879

Datum, místo narození: 3. 5. 1839 (Bystrice)

Otec: František Švarcer, koželuh (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 1844 (Lesoňovice)

Otec manželky: František Hrdavský, rolník (Lesoňovice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: František (učitel), Bohumil (příručí v obchodě se smíšeným zbožím), Marie (domácnost), Jan

Daňová poplatnost: 86,34 zl. (1882 – I. sbor)

Adresa: č. p. 68

Uční, zaměstnanci a služební personál: podomek, 2x služebná (1880)

Švarcer Jakub

Profese: obchodník (obchod se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1882–1899

Datum, místo narození: 18. 7. 1841 (Bystrice)

Otec: Franz Švarcer, koželuh (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Josefa, 17. 3. 1841 (Bystrice)

Otec manželky: Jan Fiša, koželuh (Bystrice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Edmund (příručí v obchodě), Imrich (příručí v obchodě), Eduard (studující reálné gymnázium), Julius (studující gymnázium)

Daňová poplatnost: 54,58 zl. (1882 – I. sbor); 37,24 zl. (1894 – I. sbor)

Adresa: č. p. 297

Uční, zaměstnanci a služební personál: (1880) pomocník v obchodě, služebná; (1890) učeň v obchodě

Švarcer Jan

Profese: hostinský/řezník

Členství v OV: 1888–1891; 1909–1914

Datum, místo narození: 24. 7. 1860 (Bystrice)

Otec: Jan Švarcer, rolník (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Aloisie, 1871 (Zlatkov)

Otec manželky: Jan Vašíček, rolník (Zlatkov)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Jan (řeznický učeň), Eduard (žák), Ladislav (žák), Bohuslav (žák), Aloisie (žákyně), Berta (žákyně), Zdeňka (žákyně), Vlasta

Daňová poplatnost: 21,58 zl. (1888 – II. sbor), 53,76 K (1912 – II. sbor)

Adresa: č. p. 48 (č. p. 298)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) řeznický učeň, čeledín; (1910) 2x služebná, řeznický učeň

Švarcer Peregrin

Profese: obchodník (se smíšeným zbožím)

Členství v OV: 1867–1870, 1879–1888

Datum, místo narození: 21. dubna 1817 (Bystřice)

Otec: Franz Švarcer, koželuh (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Terezie, 18. října 1817 (Bystřice)

Otec manželky: Jan Bohuňovský, soukeník (Bystřice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Peregrin (vedoucí obchodu), Jan (vedoucí obchodu), Terezie (industriální učitelka), Marie (výpomoc v domácnosti), Anna (komorná)

Daňová poplatnost: 18,20 zl. (1864 – II. sbor) 78,66 zl. (1882 – I. sbor)

Adresa: č. p. 50

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) služebná

Vavříček, František

Profese: hostinský/obchodník

Členství v OV: 1864–1867, 1873–1876

Datum, místo narození: 27. 4. 1815 (Čtyři Dvory)

Otec: Anton Vavříček, rolník (Čtyři Dvory)

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky: 0

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 56, 23 zl. (1864 - I. sbor)

Adresa: č. p. 55

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) služebná, pomocník

Poznámka: vdovec – manželka ani děti nedohledány

Úředníci

Dědek Josef

Profese: soukeník/c. k. berní výběřčí

Členství v OV: 1864–1879, 1888–1891

Datum, místo narození: 10. 9. 1827 (Tišnov)

Otec: Karel Dědek, obuvník (Tišnov)

Manželka, rok a místo narození: Antonie, 28. 8. 1824 (Krumlov)

Otec manželky:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 13,36 zl. (1864 – II. sbor), - (1888 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 11 (č. p. 264)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) služebná

Koktavý Florian

Profese: c. k. kancelista

Členství v OV: 1864–1867

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: (1864 – II. sbor)

Adresa:

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: ve sčítacích operátech nedohledán

Leypold Jindřich

Profese: c. k. okresní soudce

Členství v OV: 1912–1914

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 68 K (1912 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p.

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: ve sčítacích operátech nedohledán

Mazel Vincenc

Profese: c. k. okresní kancelista/c. k. soudní oficiál

Členství v OV: 1909–1914

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 20 K (1908/1909 – I. sbor – honorační volič), 32,57 K (1912 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p.

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: ve sčítacích operátech nedohledán

Novák Jan

Profese: c. k. okresní soudce/ c. k. zemský rada

Členství v OV: 1885–1899

Datum, místo narození: 31. 6. 1827 (Bochoř)

Otec: František Novák, rolník (Bochoř)

Manželka, rok a místo narození: 0

Otec manželky: 0

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: - (I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 7

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) 2x služebná

Šašecí Bohumír

Profese: c. k. rada zemského soudu

Členství v OV: 1902–1905

Datum, místo narození: 11. 6. 1854 (Telč)

Otec: Filip Šašecí, cukrář/výrobce medovníků (Telč)

Manželka, rok a místo narození: Marie, 3. 11. 1866 (Jedovnice)

Otec manželky: František Nezval, obchodník (Jedovnice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Olga (žák), Bohumír (žák)

Daňová poplatnost: 189,14 K (1902 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 3

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná

Štěpánek Vojtěch (Adalbert)

Profese: c. k. sollicitátor v notářství

Členství v OV: 1891–1905

Datum, místo narození: 23. 4. 1852 (Bystrice)

Otec: Josef Štěpánek, soukeník (Bystrice)

Manželka, rok a místo narození: Hermína, 12. 4. 1862 (Rodkov)

Otec manželky: Josef Brychta, rolník (Rodkov)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Jaromír (žák měšťanské školy), Berta (domácnost), Marie (domácnost), Anna

Daňová poplatnost: 20,18 zl. (1891 – II. sbor)

Adresa: č. p. 69 (č. p. 63)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1890) služebná; (1900 – č. p. 63) služebná

Poznámka: Z církve vystoupil 14. 2. 1921.

Truček Jan

Profese: c. k. okresní adjunkt/c. k. okresní sudí

Členství v OV: 1867–1873

Datum, místo narození:

Otec:

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost:

Adresa: č. p.

Učni, zaměstnanci a služební personál:

Poznámka: ve sčítacích operátech nedohledán

Valin František

Profese: c. k. berní výběřčí

Členství v OV: 1902–1909

Datum, místo narození: 36. 1. 1847 (Březina)

Otec: Josef Valin, rolník (Březina)

Manželka, rok a místo narození:

Otec manželky:

Konfese:

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 57,20 K (1902 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 32

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Poznámka: vdovec – manželka ani děti – nedohledáno (v Bystřici bydlel po celou dobu sám)

Zejda Jan

Profese: c. k. berní správce

Členství v OV: 1909–1914

Datum, místo narození: 28. 6. 1855 (Mrákotín)

Otec: František Zejda, tkadlec (Mrákotín)

Manželka, rok a místo narození: Cecílie, 28. 10. 1836 (Žďár)

Otec manželky:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Anna (učitelka na obecné škole), Emílie (učitelka na obecné škole)

Daňová poplatnost: 40 K (1909 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 67

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Poznámka: Narození manželky se v matrikách nepodařilo dohledat.

Zvěřina Cyril

Profese: c. k. notář

Členství v OV: 1912–1914

Datum, místo narození: 21. 2. 1876 (Rokytnice nad Rokytnou)

Otec: Karel Zvěřina, síťář (Rokytnice)

Manželka, rok a místo narození: 0

Otec manželky: 0

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 159,20 K (1912 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 11

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Žádník Arnošt

Profese: c. k. notář

Členství v OV: 1902–1909

Datum, místo narození: 3. 1. 1861 (v pol. okr. Brno)

Otec: Josef Žádník, hospodářský správce

Manželka, rok a místo narození: Terezie, 14. 10. 1872

Otec manželky: Petr Kocka, notář (Staré Město)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Otakar

Daňová poplatnost: 170,40 K (1902 – I. sbor)

Adresa: č. p. 11

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) 2x služebná

Svobodná povolání

Drechsel František

Profese: lékárník

Členství v OV: 1870–1873

Datum, místo narození: 29. 10. 1827 (Hejtmánkovice)

Otec: Jan Drechsel, podruh (Hertmánkovice)

Manželka, rok a místo narození: Malvína, 10. 6. 1842 (Broumov)

Otec manželky: František Špička, obchodník (Broumov)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 21 zl. (1867 – II. sbor)

Adresa: č. p. 6

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Poznámka: hlásil se k německé národnosti (obcovací řeč)

Seidl František

Profese: advokát

Členství v OV: 1909–1914

Datum, místo narození: 19. 1. 1868 (Litomyšl)

Otec: Josef Seidl, řezník (Litomyšl)

Manželka, rok a místo narození: 0

Otec manželky: 0

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 157,97 K (1908/1909), 197,73 K (1912 – I. sbor)

Adresa: č. p. 64

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Slaviček Antonín

Profese: advokát

Členství v OV: 1894–1909

Datum, místo narození: 27. 5. 1858 (Milkov)

Otec: Jan Slaviček, rolník (Milkov)

Manželka, rok a místo narození: Alžběta (Blažejovice)

Otec manželky: Jan Caha, statkář (Blažejovice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Antonín (žák), Jaroslav (žák), Eliška (žákyně)

Daňová poplatnost: 30 zl. (1894 – II. sbor), 146,40 K (1902 – II. sbor)

Adresa: č. p. 32

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná

Svačina Jan

Profese: lékárník

Členství v OV: 1888–1909

Datum, místo narození: : 8. 6. 1846, Bedihošť (okr. Prostějov)

Otec: Josef Svačina, rolník (Bedihošť)

Manželka, rok a místo narození: Albertina, 2. 4. 1854, (Frýdlant)

Otec manželky: František Gerlach, továrník (Frýdlant)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Otakar (lékárník), Vlastimil (student stavitelství na pražské německé technice), Jan (student gymnázia v Litomyšli), Albert (student gymnázia v Litomyšli), Johana (žákyně), Emílie (žákyně)

Daňová poplatnost: 25,33 zl. (1888 – II. sbor), 53,52 K (1902 – II. sbor)

Adresa: č. p. 7 (1880); č. p. 4 (1890, 1900)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) lékárnický praktikant, služebná 2x

Učitelé

Herzog Josef

Profese: učitel / ředitel škol

Členství v OV: 1894–1899

Datum, místo narození: 18. 4. 1859 (Hrubý Jeseník)

Otec: Václav Herzog, chalupník (Hrubý Jeseník)

Manželka, rok a místo narození: Ema, 22. 11. 1860 (Štěpánovice)

Otec manželky: Jan Maršálek, učitel (Štěpánovice)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Ema (domácnost), Libuše, Blažena

Daňová poplatnost: 17 zl. (1894 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 8

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1900) služebná

Konečný Karel

Profese: učitel

Členství v OV: 1912

Datum, místo narození: 6. 1. 1866 (Bystřice)

Otec: Florin Konečný, c. k. úředník (Bystřice)

Manželka, rok a místo narození: Anna, 1864 (Litomyšl)

Otec manželky: Antonín Hudrych, obchodník (Litomyšl)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Karel (student gymnázia), Božena (žákyně)

Daňová poplatnost: 28 K (1912 – II. sbor)

Adresa: č. p. 61

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Poznámka: Vystoupil z církve v roce 1930.

Kubiček Karel

Profese: ředitel škol měšťanských

Členství v OV: 1902–1914 (naposledy zvolen v roce 1912)

Datum, místo narození: 24. 10. 1848 (u Jindřichova Hradce)

Otec:

Manželka, rok a místo narození: Aloisie, 16. 6. 1865

Otec manželky:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 32,16 K (1902 – I. sbor – honorační volič), 78,16 K (1912 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 12

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Poznámka: U Karla Kubička a ani jeho manželky nebylo rozpoznáno místo narození.

Slavík Josef

Profese: ředitel zimní hospodářské školy

Členství v OV: 1912–1914

Datum, místo narození: 14. 1. 1870 (Zbraslav)

Otec: Josef Slavík, hospodářský adjunkt u knížete Windischgretze (Zbraslav)
Manželka, rok a místo narození: Josefa, 8. 2. 1879 (Zbraslav)
Otec manželky: Josef Urbánek, pokladník spolku Blahobyt (Zbraslav)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Jaroslav (žák), Božena (žákyně), Oldřich, Vladimír, Pavlína
Daňová poplatnost: 24 K (1912 – I. sbor – honorační volič)
Adresa: č. p. 343
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1910) služebná

Podnikatelé

Janeček Roman

Profese: obchodník/továrník
Členství v OV: 1870–1899
Datum, místo narození: 9. 8. 1844 (Bystřice)
Otec: Jakub Janeček, obchodník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: 0
Otec manželky: 0
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: 0
Daňová poplatnost: 82,93 zl. (1882 – I. sbor), 92,25 zl. (1888 – I. sbor), 92,70 zl. (1894 – I. sbor)
Adresa: č. p. 6, č. p. 66 (č. p. 158)
Učni, zaměstnanci a služební personál: (č. p. 6 – 1880) 2x kupecký pomocník, kočí, 2x služebná; (č. p. 66 – 1890) čeledín, kočí, kuchařka, 2x služebná; (1900) 2x služebná, čeledín; (1910) čeledín (kočí), služebná, kuchařka

Neubauer Jan

Profese: soukeník/továrník
Členství v OV: 1888–1905, 1909–1912
Datum, místo narození: 23. 6. 1847 (Bystřice)
Otec: Benedikt Neubauer, soukeník (Bystřice)
Manželka, rok a místo narození: Terezie, 28. 9. 1847 (Bystřice)
Otec manželky: Karel Suchý, soukeník (Bystřice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Ladislav, Alfons (profesor na gymnáziu), Karel (studující filozofii), Gustav, Marie
Daňová poplatnost: 25,72 zl. (1888 – II. sbor), 263,92 K (1902 – I. sbor), 240 K (1908/1909 – I. sbor)
Adresa: č. p. 240 (č. p. 210)
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880 č. p. 240) 2x služebná; (1910 č. p. 240) služebná (1890 – č. p. 210 bez služebného personálu)

Trapl Dominik

Profese: majitel přádelny vlny (továrník)
Členství v OV: 1879–1882
Datum, místo narození: 28. 7. 1839 (Boskovice)
Otec: Dominik Trapl, obuvník (Boskovice)
Manželka, rok a místo narození: Josefa, 14. 2. 1843 (Nyklovice)
Otec manželky: Josef Mareček, hostinský (Nyklovice)
Konfese: ŘK
Sociální mobilita dětí: Rudolf Trapl (majitel vlnopřádelny/kronikář v Dalečíně), Julius (hospodář), Dominik (hospodář), Eduard, Julie, Matylda, Marie, Božena
Daňová poplatnost: 47,87 zl. (1882 – II. sbor)
Adresa: č. p. 212
Učni, zaměstnanci a služební personál: (1880) čeledín, služebná

Šlechtic

Mitrovský I. Vladimír

Profese: velkostatkář
Členství v OV: 1864–1899

Datum, místo narození: 17. 6. 1814 (Brno)

Otec: Vilém Mitrovský

Manželka, rok a místo narození: 1. manželka Antonie, 1821 (Dietrichstein-Proskau); 2. manželka Julie (Salis-Zizers)

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: Vladimír (dědic), Terezie, Josefína, Emma, Marie, František (+1875), Arnošt (+1875)

Daňová poplatnost: 425,33 zl. (1864 – I. sbor), 511,41 zl. (1882 – I. sbor), 572,95 zl. (1891 – I. sbor), 566,94 zl. (1894 – I. sbor)

Adresa: Zámek Rožínka (později Sokolnice)

Mitrovský II. Vladimír

Profese: velkostatkář

Členství v OV: 1902–1909

Datum, místo narození: 27. 7. 1864 (Sokolnice)

Otec: Vladimír I. Mitrovský

Manželka, rok a místo narození:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 1318,58 K (1902 – I. sbor)

Adresa: Zámek Rožínka (později pobýval spíše v Sokolnicích)

Katoličtí kněží

Klinkáč, František

Profese: farář

Členství v OV: 1870–1876

Datum, místo narození: 28. 12. 1830 (Tišnov)

Otec: Josef Klinkáč, stolař (Tišnov)

Manželka, rok a místo narození: 0

Otec manželky: 0

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí: 0

Daňová poplatnost: 23 zl. (1867 – I. sbor – honorační volič)

Adresa: č. p. 283 (fara)

Učni, zaměstnanci a služební personál: (1869) kuchař, čeledín, služebná, (2x kaplan)

Poznámka: básnický pseudonym František Květnický

Ostatní

Lazar Ferdinand

Profese: jednatel

Členství v OV: 1879–1888

Datum, místo narození: 2. 5. 1839 ? (Bystřice?)

Otec:

Manželka, rok a místo narození: Amálie, 1843, Mikulov

Otec manželky:

Konfese: ŘK

Sociální mobilita dětí:

Daňová poplatnost: 52,99 zl. (1882 – II. sbor)

Adresa: č. p. 66

Učni, zaměstnanci a služební personál: 0

Poznámka: dle data narození v matrikách narozených nedohledán